

14.993

2/2

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

173

f. v.

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA,

Gróf Széchenyi Károly

HAZUGSÁGOK.

REGÉNY.

IRTA

PAUL BOURGET.

FORDITOTTA

TÓTH BÉLA.

MÁSODIK KÖTET.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1893.

KÖTELES PÉLDÁNY
A MAGY. NEMZETI MUZEUM RÉSZÉRE

14.993/2/2

~~25.408.~~

M. N. MUSEUM KÖNYVTÁRA
Nyomtatv. Névodéknapló
1894. év. 128. sz.

I.

A madonna-arcz másik fele.

— »Ez a Komofné kis poétája . . . .« szolt Suzanne, mihelyt az ajtó bezárult a fiatalember mögött: A hogy az uj vendég arczán látszó kérdésre felelt, elárulta: mily helyet foglal el a ház bizalmasai között a jövevény. És azzal a kisleányos mosolygással folytatta, a melynek még a leggyanakvóbb emberek is mindig hisznek, mert hugaikat látták így mosolyogni:

— »Igaz, ön tegnap magára haragitotta a grófnét, a mért nem jött el . . . Gyönyörű, gyönyörű voltam . . . . Büszkélkedhetett volna bennem. Ugy voltam fésülve, a hogy ön legjobban szereti. Mert reméltem, hogy mégis eljön. Bemutatták nekem ezt a fiatal embert, a darab szerzőjét. A szegény fiu ide jött, hogy letegye a névjegyét. Nem tudta, mikor fogadok és így jött be. Ha sejtené, mily szolgálatot tett neki, hogy kiszabadította innen. Magától nem mert elmenni . . . .«

— »Látja, mennyire igazam volt, mikor előre megmondtam, hogy nem tetszik nekem az a soirée,«

szólt a báró. »Megint egy író szabadult az uri társaságba! Eljött önhöz. El fog menni az ön barátnőihez, aztán megint visszatér. Ön meg fogja hívni. És úgy fognak beszélni jelenlétében, akár csak ön előtt, vagy én előttem, nem gondolva meg, hogy mihelyt kihuzta innen a lábát, csupa hiuságból elszalad valami szerkesztőségbe vagy kávéházba, föltálatni a hallott pletykákat . . . Ne csodálkozzanak majd a hölgyek, hogy ha jó hiven lepingálva látják magukat holmi skandalumhajhászó tárczában, vagy czélzatos regényben . . . . A szalonokba vinni az írókat, a mai ugynevezett előkelő társaság egyik legostobább mániája. Kárt okozunk nekik, mert elraboljuk idejüket és ők is ártanak nekünk, mert rágalmaznak bennünket. A minap hallottam, milyen pompás dolgot mondott egy író leánya, a ki papájának segít a munkájában: — Valahányszor társaságba megyünk, mindig hozunk magunkkal egy csomó igen hasznavehető jegyzetet. — Nem értem, hogy szerethet valaki fonografok előtt beszélgetni, még pedig ostoba vagy hazug fonografok előtt . . .«

— »Mily boldog vagyok!« mondá Suzanne, megfogva a báró kezét és oly nagy bámulattal nézve rá, mely már nem is lehetett őszinte, »mily boldog vagyok, hogy ilyen vezetőm van az életben, mint ön! Hogy tud ön látni és mennyire ismeri az embereket . . .«

— »Csak egy mákszemnyi ítélőtehetségre van szükség,« szólt Desforges fejét rázva, »az megvéd

attól, hogy elkö vessük a sok rosszat, a mi többnyire ostobaság. Életemnek egész bölcsesége az, hogy igyekszem gyönyörködni abban, a mi még hátra van . . . Bizony már nem valami sok van hátra . . . Tudja, Suzanne, hogy hat nap mulva ötvenhat esztendő s vagyok?»

Morainesné szép szőke fejét csóválva közeledett a báróhoz, ki beszédközben föl s alá kezdett járkálni. Aztán oly mozdulattal, melyről nem lehetett tudni, buja-e vagy tiszta, — mert egy leány is így kért volna csókot az apjától, — odatartotta a báró ajkához először egyik szemét, aztán finom szája szögletét, mely mellett gödrike volt.

— »Mondja inkább: akar teát? Mikor a korával dicsekszik, az mindig rossz jel. Bizonyosan megharagították a képviselőházban vagy valamelyik igazgatótanácsban . . .«

Ezeket mondva, a kis asztal felé ment, melyen két csésze emlékeztette a Renével elfogyasztott ozsonára. Vajjon eszébe jutott-e az a madonna-szerep, a melyet egy negyed órája játszott, és a szép fiatal ember, kire legbájosabb attitudejeit pazarolta? És ha ez a gondolat megmozdult szőkefürtös, sima homloka alatt, vajjon szégyelte-e magát egy kicsit vagy legalább sajnálta-e, hogy a költő már távozott, — avagy az a rosszakarát dolgozott benne, melyet a merész komédiáspók mindig éreznek a színlelés perceiben? Épp oly gondosan készítette el a teát, mint az imént. A báró egész természetesen abban a

zsöllyeszékben foglalt helyet, a melyben René. Suzanne pedig ugyancsak arra a székre ült melléje, a melyen a fiatalemberrel csevegett és hallgatta Desforges beszédét. Ennek a szeretetreméltó embernek megvolt az a hibája, hogy szeretett dogmatizálni. Méltán dicsekedett azzal, hogy ismeri az életet; csak egy kicsit nagyon is sokra becsülte e tulajdonságát.

— »A képviselőházban csakugyan erős ülés volt,« mondá. »Ott maradtam, meghallgatni Sauve kirohanását a minisztérium ellen. Ő még mindig hisz a beszédek sikerében, a szónoki diadalokban. Én, mióta nem akartam miniszter lenni a május tizenhatodiki kabinetben, szkeptikus, frondeur, peszsimista vagyok . . . . Választáskor, természetesen, szükség van rám, mert nagyapám préfet volt a nagy császár alatt, én pedig államtanácsos a másik alatt. . . . Nevem jól föst a felhívásokon, kiáltványokon. Mikor azonban arról van szó, hogy meghallgassanak, az már más kérdés. De félnek tőlem! Mikor öt óra felé fölmegek a körbe, fiatal és öreg barátaim ugy restaurálják a monarhiát, hogy az utczán sétáló hölgyeket nézik, nyáron az erkélyről, télen pedig a szalon ablakaiból, egy pillanatra letéve a kártyát. . . . De mikor belépek . . . Hogy megváltozik az arczuk és mily gyorsan kezdenek másról beszélni! . . . Hej, ez az a mákszemnyi emberismeret! . . . Ma könnyíteni akartam a szivemen és már a nyelvemen volt egy-két jó kemény igazság, de aztán

mégis meggondoltam, hogy okosabb, ha elmegyek a rue de la Paixbe és elhozom az ön fülbevalóját, a mely már alkalmasint kész . . . .« Azzal kivett a zsebéből egy kis tokot, melynek belsejében nem volt semmi jegy, a mi elárulhatná, hogy melyik ötvöstől való, és nyitva nyujtotta oda a fiatal asszonynak, csillogtatva a két ritka szép gyémánt tüzét, a melyet Suzanne ugyancsak csillogó szemmel nézett. Elvette a tokot a bárótól, aztán egy percnyi nézegetés után bezárta és maga mellé tette egy sarok-asztalkára a többi apróság közé. Ez a mozdulata mindennél jobban bizonyította, hogy mennyire megszokta már az ilyes ajándékokat. Majd Desforges felé fordította örömtől rózsás szép arcját.

— »Mily jó ön!«

— »Ne köszönje. Ez is csak önzés,« szólt a báró, örvendezve, hogy a fülbevaló ennyire tetszik Suzannának. »Még én tartozom önnek hálával, a mért viselni fogja e hitvány kövecskéket. Ugy szeretem önt szépnek látni . . . Igaz,« folytatta, »el is feledtem mondani, hogy megérkezett a hires vörös porto, a melynek felét önnek ígértem; és hogy minden jó hirt elmondjak: emlékszik arra a régi Watteaura, a melyet ugy kívánt? Meg fogjuk kapni potom áron.«

— »Engedje meg, hogy holnap megköszönjem a rue du Mont-Thaborban,« szólt a szép asszony, egy pillantást vetve a báróra, — »négy órakor, ha nincs ellenvetése?« — És lesütötte szemét. Ha a

szegény René, a ki imádattól ittasan épp most érkezett haza, a távolbalátás varázsának révén megpillanthatta volna e nőt, a beszélgetésből semmit sem hallva, bizonyosan isteni szemérem kifejezését vette volna észre ez arczon. A báróban persze sokkal kevésbé tiszta emlékeket ébresztettek ezek a lesütött pillák és az előbbi tekintet; mert szeme kigyuladt és rezes arczába vér tódult a szerelmes indulattól. Az asszonyokhoz való vonzódás veszedelmes, megrogzött bűne volt neki. »Én,« szokta mondani, »a köszvény és a gutaütés között tánczolok egy borotva élén . . .« Végigsimitotta bajuszát, aztán egyszerre másra fordította a beszédet, kissé tompább hangon, melyből kedvese ismét láthatta, hogy mily hatalmasan uralkodik e vénülő viveur érzékein:

— »Ki lesz önnél az operában ma este?«

— »Csak Éthorelné egymaga.«

— »És páholytöltelék gyanánt?«

— »Először is a férjem. Éthorel kimentette magát . . . Aztán természetesen ott lesz Crucé,«

— »Annak az urnak igen szépen jövedelmezhet ez a viszony, már csak a bevásárlások révén is,« mondá a báró. »Most megint egy XIV. Lajos korabeli lábas órát vett az asszony megbizásából. Huszezer frankot fizettetett érte, bár magának nem került többbe tizezernél . . .«

— »Milyen gazember!« kiáltott Suzanne.

— »Ez az asszony rémitő ostoba, Crucé pedig ért a dolgokhoz, és az a szegény Éthorel, ha nem

volna ez a tanácsadójuk, épp ily drágán fizetné meg a húsz centimeos portékákat is . . . . Egyébiránt minden ugy van jól, a hogy van, nemcsak ezen a világon, de a félvilágban is. Hát még ki lesz a páholyban?»

— »A kis Brèves és ön . . . . De hallga!« szakitotta félbe a beszédet Morainesné és figyelni kezdett. »Valaki jön, mert ismerem a házamban minden zajt.« Aztán, mint Renének az imént, kaczer ajkbiggyesztéssel mondta a bárónak: »Istenem, beh kár!« Majd hangosabban, gyermeki nevetésével folytatta: »Semmi, csak a férjem jön. Jó estét, Paul . . .«

— »Ime, egy szivből eredő szózat,« mondá a belépő, ki mögött az inas becsukta az ajtót. Délczeg termetű, szép, nyilttekintetű legény volt, arcának barnás sápadtsága energiára valló. Olyan nemesen szabályos arcz, a minő Párisban ma már csak az egész ifju emberek közt találkozik. Harminczöt évesnél idősebb emberben az ilyen arcz a legnyugodtabb lelkiismeretet bizonyítja. Morainesnek feleségére vetett pillantása csupa nagy szerelem volt, Desforgeszal váltott kézszorítása pedig a legőszintébb vonzódás. Jóízüt nevetett Suzanne mondásán, aztán tréfás komolysággal hajlott meg:

— »Talán fölösleges vagyok, asszonyom, és okosabban teszem, ha megyek?»

— »Akar teát?» felelt Suzanne egyszerüen. »Máris kihülőben van. Tehát: köszönöm, kérek, vagy köszönöm, nem kérek?»

— »Köszönöm, nem kérek,« szólt Moraines, levetve magát egy zsöllyeszékbe és olyan hangon folytatta, mint az olyan látogató, a ki tudja, hogy most valami hatásosat fog mondani: »Igazán rettenetesen sok buta férj van a világon és én pirulok a czéh becsületéért . . . Tudják már a Hacqueville históriáját? A klubban beszélték. Csakugyan nem hallották?« folytatta látható örömmel. »Hát ez a jó ur ma reggel véletlenül felbont egy, a feleségének szóló levelet, mely a hölgy erkölcsét illetőleg minden kétséget kizár . . .«

— »Szegény Mainterne!« kiáltott Suzanne, »úgy szerette Luciet!«

— »De épp az a gyönyörű,« mondta tovább Moraines, a hallgatóságát sikeresen elképpesztett beszélő diadalával, »hogyz azt a levelet nem Mainterne írta, hanem Laverdin! . . . Lucie tudniillik kettős fogaton járt. És képzeljék: kihez vitte Hacqueville a levelet és kitől kért tanácsot?«

— »Mainternehez,« mondá a báró.

— »Ej, Desforges, hát ön tudja már ezt a pletykát?«

— »Nem tudom, de a dolog világos, mint a nap. És mit mondott Mainterne? . . .«

— »Képzelheti, hogy rettenetesen megbotránkozott. Lucie az anyjához ment. Beszéli, hogy Hacqueville és Laverdin között párbaj lesz, és Hacqueville erőnek-erejével azt akarja, hogy Mainterne legyen a segédje! . . . Ez a férj igazán rémségesen

ostoba, — ostobább még a rendesnél is! . . . S hogy nincs egy jó barátja, a ki fölvilágosítaná . . . »

— »Majd akad,« mondá a báró fölkelve. »Soha sem szabad levelet írni, ez a história tanulsága . . . »

— »Nem ebédel velünk, Fréderic?« kérdé Moraines.

— »Már eligérkeztem,« felelt Desforges, »de a színházban majd találkozunk. Kedves felesége oly szives volt, hogy meghívott . . . »

— »Az ön páholyába . . . » szolt Paul, nem is gondolva, hogy mily igazat mond. A báró már tiz éve, hogy özvegységre jutott, de azért még mindig megtartotta páholyát az operában és felébe albérletbe adta barátainak. Ezt az albérletet azonban sohasem fizették meg. A férj már nem is kétségeskedett feleségének e dolgában, mert tudta, hogy lehetetlenség volna évi ötvenezer frank jövedelmükből mindabban részesülni, a miben részesültek. A császárság korabeli miniszter tizenötéves pályáján alig takarított meg valamit, de azért mégis az ő vagyonának maradványaiból tellett ki a fiatal pár évi jövedelmének fele. A többit Moraines kereste meg, kinek Desforges főtitkári állást szerzett egy biztosító intézetnél. Hiába szabadkozott Suzanne, Paul folyton lelkesedett, hogy felesége mily remekül tud gazdálkodni jövedelmükkel, mely Morainesék életmódjához képest igen csekély volt. Ez az együgyűen bizó ember mindig azt szokta mondani barátainak, a kik egyre panaszkodtak, hogy az élet egyre drá-

gul: »Ha nektek olyan asszonyotok volna, mint az enyim! Van neki egy komornája . . . . Valóságos tündér, a ki olyan ruhákat készít neki, mint Páris legelső szabónője! . . . . És hogy ki tud kerülni minden fölösleges kiadást! . . .« — »Nevetségessé teszesz engemet,« szokta neki mondani Suzanne; Paul azonban sokkal jobban szerette őt, semhogy magába tudta volna fojtani e magasztalásokat; és most is, alig távozott Desforges, az volt az első dolga, hogy feleségéhez ment, megfogta mind a két kezét és ezt mondta:

— »Milyen jó, hogy egy kicsit az enyém lehetsz! . . . Csókolj meg, Suzanne.«

Az asszony odanyújtotta neki szája szélét és félig behunyt szemét, szakasztott úgy, a hogy az imént Desforgesnak.

— »Mikor én olyan gyalázatos dolgokat hallok, mint a mikről most beszéltem, valami hidegség támad a szivemben,« szólt a férj, »de ismét csupa melegség lesz, ha elgondolom, hogy olyan feleségre tettem szert, a minő te vagy. Imádlak, édes Suzanneom! . . .«

— »Most pedig mégis meg fog haragudni rám,« mondá a nő, kibontakozva ura öleléséből, »az az okos asszony, a kire maga olyan büszke, ostobaságokat csinál . . . . Igenis,« folytatta, az ékszeres tokra tekintve, melyet Desforges hozott, »nem állhattam meg, hogy ne vegyem meg ezeket a gyémántokat . . . Tudod, már beszéltem róluk.«

— »De lelkem, ha meg tudad takarítani a pénzecskédből,« válaszolt Paul. »Ó, be gyönyörű kövek! . . . Nos, ki akarsz békiteni? . . . Ugy hát engedd, hogy én tegyem a füledbe . . .«

— »Te ahhoz ügyetlen vagy,« szólt Suzanne, odatartva egyik picziny fülét, melyet csak egy egyszerű rózsaszínű gyöngyszem ékesített. Paul nagyon ügyesen kapcsolta ki. Aztán következett a másik fül és a másik gyöngy. Épp ily ügyesen rakta föl a gyémántokat. Vaskos ujjai oly finomakká váltak, mint egy leány keze, a szeretett nőt szolgálván. Suzanne elővette az iróasztalon heverő, czizelált ezüstkeretű, kis régi tükröt, melyet szintén Desforgestól kapott, belenézett és mosolygott. Oly szép volt így, hogy Paul magához vona és soká csókolta, az ajkát keresve. Az asszony rendszerint nem szokta visszatartatni kedveskedéseit. Lelkének bonyodalmai között talán megmaradt valami testi vonzódás e szép és becsületes fiu iránt, a kit oly kegyetlenül megcsalt. Mely gondolat cikázhatott most végig agya velején, hogy nem birta tünni ezt a csókot? Szinte durván háritotta el magától férjét:

— »Ugyan hagyj békémet,« aztán mintha jóvá akarta volna tenni ezt a kemény hangot, ezt mondta: »Igazán nevetséges ez olyan régi házasok közt, a minők mi vagyunk; most pedig Isten áldjon meg, alig van időm felöltözni.«

Bement hálósobájába, aztán öltözőjébe. Összes szobái közül ebben látszott meg teljesen a mély

materializmus, mely természetének gyökere volt. Komornája, Céline, ez a zárkózott tekintetű nagy leány, levetkőztetni kezdte őt e langyos levegőjű asszonyházban, a mely oly selyemkárpitos, oly pazarfényű volt, mint egy királyi courtisaneé; a ki őt e pillanatban látja, bizonynyal megérte, hogy mindenre képes, csak hogy megmaradhasson ebben a végtelen raffinementú atmoszférában. Az átlátszó batiszt ingen át sejteni lehetett nyulánk, de erős testének vonalait. Ez a szinte törékeny finomságu asszony azok közé a teremtések közé tartozott, kiknek dereka karcsu, de csipője széles, bokája finom, de lába végig izmos, keze csuklója gyöngéd, de karja csupa erő, arcának vonásai gyermekesek, de keble domboru s a kit csupán ruhája tesz étherivé. Egy pillantást vetett a nagy tükörbe, mely közepén állt a szekrénynek, hol illatos párnácskák között, fehérnemüjének csodái voltak fölhalmozva; látta, hogy szép; ismét mosolygott és megint átvillant fején az a gondolat, mely az imént, mikor kivonta magát férje öleléséből. E gondolatot alkalmasint nem szerette, mert meg-
 rázta fejét és egynéhány percz mulva halaványkék foulard fésülködő köpönyeget kerítve vállára, átengedte e fejet komornájának, a ki szétbontotta hosszú haját. Mezitelen lábán érezte a papucs hattyúprém-bélésének langyos puhaságát. A hűvös mosdóviz magához térítette. A fésülködő tükörben látta e kis szoba minden részletét, melyet oly fénynyel árasztott el, mint az egyetlen vallásának: szépségének

kápolnájához illett. Minden csillogott itt: a szőnyegek, az angol porcellán fürdőkád, az ezüst medencéjü széles márványasztal és a csinosításnak száz mindenféle szerszáma. Vajjon eszébe jutott-e, hogy a boldogságnak ez eszközeit miképen szerezte meg? Férjére gondolt és így szólt magában: »A derék jó ember! . . .« De fülében szikráztak a gyémántok. Eszébe jutott Desforges is, és szinte ugyanezzel a gondolattal mondta: »A jó barát! . . .« Ez a két ellentmondó érzés kibékült e fejben, melynek finom haja az aranyos tekenősbéka fésű alatt hullámozott, mint a hogy megegyezett életében az a két valóság. Az asszonyokban lehetségesek az ilyen erkölcsi mozaikok, melyek rögtön nem látszanak oly szörnyűeknek, mihelyt ismerjük keletkezésük hosszú és fokozatos munkáját. Ez a harminczéves nő bizony oly romlott volt, a minő csak lehetett; de hogy igazságosak legyünk iránta, mindjárt meg is kell mondanunk, hogy ő nem ismerte saját romlottságát, oly módon kényszerítették őt a körülmények, hogy lassankint e ritka fokára jusson az öntudatlan erkölcselenségnek.

Suzanne az 1870-iki háboru előtt két évvel lett Paul Moraines felesége, utálat nélkül, de szerelem nélkül is. A házasságot a családok rendezték el. Az öreg Moraines a császárság kezdete óta szenátor volt s az öreg Bois-Dauffin társaságához tartozott. Paul államtanácsbeli előadó, kitünő tánczos és pompás gavallér létére mintha csak teremtvé lett volna

Suzanne számára s úgy látszott: a leány is ez ifjunak született. Szóval a két első esztendőben a fiatalok az voltak, a mit szalon-nyelven »csinos párnak« szoktak nevezni; egymást érte a sok bál, vacsora, színházazás, vadászat, nyári multság, a miben mindkettejüknek bolond nagy öröme tellett. Paul a folytonos mulatozások között maga is úgy fogta föl feleségével való viszonyát, hogy mikor éjjél után egy óra felé haza hajtottak, megcsókolta és azt mondta: »Te oly szép vagy, mint egy maitresse«. Sedan egyszerre végét vetette e tündéri életnek. A két család a nagy fizetésekből élt, a melyeknek most természetesen egyszerre végük lett. A régi szokások azonban e hirtelen jövedelemcsökkenés után is megmaradtak. Bois-Dauffin 1873-ban bekövetkezett haláláig mindig meg volt arról győződve, hogy csakhamar vissza fog térni a császárság, a melyet ő oly erősnek, oly népszerűnek és oly kitünő emberektől támogatottnak látott. Az öreg szenátor, ki nem sokkal élte túl barátját, ugyanilyen utópiákban leledzett. Paul természetesen lemondott az államtanácsi előadáságról. Ő még atyjánál és apósánál is erősebben remélte ügyük sikerét; ez a makacs hit mindenha egyik eredeti vonása fog maradni a császárpártnak. Suzanne, a ki nem hitt semmiben, 1873 óta meggyőződött arról, hogy férjével együtt tönkre kell mennie, ha tovább is így fogyasztják tőkéjüket. Frédéric Desforges épp ez időtájt kezdett vele erősen foglalkozni. Ez az akkor még nem is egész ötven-

éves ember legfényesebb képviselője volt annak a nemzedéknek, a mely 1850 táján lépett a világba, és a melynek vezére a mélyelméjű és mindeneket megbűvölő Morny herczeg volt. Suzanne szemében Desforges elegáns életének és kalandjainak legendája környékezte. Csakhamar mással is tudott hatni a fiatal asszonyra és pedig azzal, hogy rendkívül ismerte a párisi előkelő világot. Rövid házasság után özvegységre jutott. Gyermekai nem voltak. Szinte henye életet folytatott, mert képviselőségével csak a külszin kedvéért törődött. Évi négyszázezer frank jövedelme volt, nem is szólva a Cours-la-Reineen levő palotájáról, anjoui birtokáról és deauvillei nyaralójáról. És a hires herczeg kedveltjének megvolt az a bátorsága, hogy meg mert öregedni, mint a hogy pártfogója meg mert halni. Elgondolta, hogy köt egy utolsó viszonyt, a melylyel majd csak elballag a hatvanadik év felé; szert tevén egy kívánatos és neki való szeretőre, izlésének megfelelő házi körre és mindarra, a mivel, mint mondani szokta, eltöltheti az estét. Csakhamar számot vetett Morainesné helyzetével és úgy ítélte, hogy ez épp neki való nő: ennivalóan csinos és elmés, e mellett holmi apaságtól sem kell tartani, mert már hat éve asszony és még nincs gyermeke, a férje pedig egész elfogadható uri ember, a ki sohasem fog zsarolásra vetemedni. Az agyafúrt báró meghányta-vetette mindezeket a dolgokat, aztán lassankint kivallatva Suzannet, bebizonyította neki, hogy igazán ragaszkodik

hozzá: hivatalt szerzett Morainesnak, ajándékot ajándéokra halmozott és az érett ember tapintatával, a ki látszólag csak arra törekszik, hogy türjék, végre odáig vitte az asszonyt, a meddig akarta. Mindez csinnyán, apródonkint történt; és ez a viszony, mikor már egyszer megvolt, oly egyszerű valamivé lett, annyira beléelegyedett a mindennapi létbe, hogy Suzanne már szinte észre sem vette Desforgeszal való dolgát. Egyébiránt mit is vétett ő Moraines ellen? Nem volt neki felesége és nem ragaszkodott hozzá? A mi a bárót illeti, az igaz, hogy Desforges fényüzésének egyszerű kelléke volt. De hát nem szabad elfogadni olykor egy-egy ajándékot? És kinek lehetett az ellen kifogása, ha a báró néha kifizetett egy számlát? Suzanne igenis a kedvese volt neki; de ez a szerelem oly rendszeressé vált, hogy végre egész házasságzámba ment. Morainesné annyira megszokta lelkiismeretének e kompromisszumát, hogy ha nem is tekintette magát teljesen becsületes asszonynak, mégis érezte, hogy erkölcs dolgában különb, mint barátnői, kiknek szerelmi históriáit ismerte. Ha lelkiismeretét mégis furdalta valami, az az volt, hogy Desforgeszal való viszonyának kezdete után két évvel ezt a kedves embert megcsalta egy sokat emlegetett clubmannel, a kit a deauvillei futtatások idején egyik bizalmas barátnőjétől hódított el. Ez az ember azonban nemsokára hiú önzőnek bizonyult; majdnem kompromittálta Suzannet, ki örült, hogy hirtelen végét vetheti e kalandnak. Meg

is esküdött, hogy jövőre mindig megmarad e kedves hármásban: a becsületes Paullal és a ledér epikureus báróval. Meg is maradt benne oly korrektül, a hogy jó hirneve parancsolta. De a szépséget irigylő asszonyok, a kik szörnyen össze tudták számítani egy-egy család kiadásait, meglátták, hogy Morainesék ugy élnek, mintha nyolczvanezer frank jövedelmük lenne. »Mi pedig már a bukás szélén sejtettük őket,« szóltak ezek a jó lelkek. »Rágalom! . . .« mondták a báró barátai, a kiket Desforges szép számmal tudott maga köré gyűjteni. »Rágalom! . . .« kiáltottak a jámbor lelkek, a kik undorodnak a szalonokban minden este föltálat gyalázatos pletykáktól. »Rágalom! . . .« szóltak végre a közönyösek, a kik tudják, hogy Páris városában csak az a bölcös, a ki nem hisz el semmi mendemondát s olybá veszi az embereket, a minőknek magukat mutatják.

Suzanne elméjén alkalmasint Desforges sok szolgálatának gondolata cikázott át, mikor öltözőasztala előtt ülve, ezt mondta magában: »A jó barát! . . .« De vajjon mig komornája fölhozta lábára a bőréhez hasonló finomságu és a bokánál áttört selyem harisnyát, miért szoritotta ki a báró értelmes, bágyadt arcát egy másik arc, melyet ideális szakál vesz körül, rajongó, szűz lélek hevétől lángoló sötét-kék szem világít meg? Miért szólalt meg benne egy hang, mig az ügyes Céline összeszorította fehér selyem fűzőjét; miért hallotta lelkében ezt a négy

szótagot: — René Vincy? És mikor kebelén, vállán végigvonta a rizsporos hattyúpelyhet, mely kísértésnek felelt, mikor ezt gondolta: »Ej, verjük ki a fejünkéből!« Mindössze kétszer látta ezt a fiatal embert. Az olyan asszony, mint ő, a tetőtől-talpig párisi Desforges barátnője és ugyszólván tanítványa, a legpozitívabb nagyvilági hölgy, a ki eladta magát, csakhogy szépségét mindig ilyen finom és illatos fehérnemű és olyan puha selyem alsószoknya környezze, a minőt a komorna most kapcsolt be a vállfűző alján; igenis, egy ilyen asszony, a ki egy nagy courtesane életét folytatja, hogyan bolondulhat bele holmi poétácska szemébe és beszédébe, holott a dolognak az volna a rendje, hogy az ilyen embert ma látja, holnap meg már elfelejti. »Verjük ki a fejünkéből . . .« mondta magában, de azért ismét csak rá gondolt. Mily különös dolog, hogy tegnap óta nem bir menekülni attól a képzettől, hogy milyen édes lenne, ha őt ez az ifju szeretné! Ha ezt a divatját mult nótát emlegetik előtte: »Látnom és szeretnem egy volt . . .« végtelen megvetéssel vont volna egyet fehér vállán, melyre, miután fölvette fehér színházi ruháját, a nyakék gyöngysorait tette föl; de vajjon mely szó irhatná le azt a gyors és égő indulatot, melyet a fiatalember látása támasztott benne, s a mely most egyre erősebben lobogott . . . A dolognak az volt a nyitja, hogy Suzanne, bár maga sem vette észre, egynéhány hónap óta unatkozott férje — a derék ember, — és Desforges

— a jó barát, — társaságában. Ez az előkelő, fényes élet, melyért mindent föláldozott, unalmassá és izetlenné vált előtte. Ugy hívta ezt az állapotot, hogy kelleténél boldogabb. »Valami kis bánatra volna nekem szükségem,« mondta tréfásan. Az igazság azonban az volt, hogy az a fájdalmas zsibbadtság lepte meg, mely a mindennel való eltelésből keletkezik; az a testi-lelki fáradtság, mely főképp azokon a kitartott nőkön mutatkozik, a kiket nem győzünk csodálni, mikor egyszerre lerombolni kezdik mindaddig végtelen művészettel fölépített egzisztenciájukat. Az a szükség támad bennük, hogy másként érezzenek, vagyis, hogy kereken kimondjuk: hogy szeressenek. Örültségeket követnek el, mihelyt akad egy ember, a ki meg tudja indítani hiábavaló gyönyörüségektől megridegült lelküket. A harminczadik éve felé járó Morainesné, ki torkig volt a legkeresettebb jóléttel, nem kergetett semmi ambicziót és nem viseltetett illuziókkal a körében levő férfiak iránt, valóságos eseményszámba vette az olyan új jelenséget, minő a szalonok szokott statisztáihoz annyira kevésbé hasonló René volt. Tegnap, mikor mellette ült a vacsoránál, a kíváncsiság ösztökélte. Asszonyi ösztöne arra vitte, hogy rögtön a legcsábitóbb módon viselje magát vele szemben. Nagy gyönyörüsége tellett csevegésükben. Majd hazatérve, elalvás előtt, azt gondolta magában: »Ez lehetetlen.« Ez a »lehetetlen« a villámhárító ezekre a nagyvilági hölgyekre nézve, a kiket még jobban sanyargat a

gyönyörűségek robotja, mint a polgárasszonyokat a házigondok robotja. Hiába hajtogatta ezt a szót: »lehetetlen«, gyémántfejű apró arany gombostűket szurkálva ruhája derekába, mégis kapitulált ezzel a szóval: »lehetetlen«. Praktikus asszony léteire meghányta-vetette fejében mindazt, a mi ebből a kalandból keletkezhetik. »A báró ravasz egy ember,« gondolta magában, »máris megsejditett valamit . . .« Eszébe jutott, hogy mily indulatos kirohanást intézett Desforges az írók ellen. Az imént mulatott e kirohanáson. Most azonban már boszantotta és azt a gondolatot sugallta belé, hogy egész másképp cselekedjék, mint a »jó barát« kívánja. Annyira szórakozott lett, hogy észrevette a komorna is, és este ezt mondta az inasnak: »Az asszonymak valami baja van. Talán csak nem nyílt föl az ur szeme?« Ugyanez az oktalán, de leküzdhetetlen szórakozottság volt rajta ebédkor is, aztán a kocsiban, mikor a színházba ment, sőt még a páholyban is, míg Éthorelné így szólt hozzá:

— »Nézzen csak le a földszintre, jobbra, az ajtó mellett . . . Nem Vincy szemüvegez bennünket?«

— »A grófné poétája?« felelt egykedvűen. Mikor a fiatalember nála volt, említette, hogy gyakran szokott az operába járni. Ez most eszébe jutott és ő is nézelődni kezdett czizelált ezüst messzelátójával, — melyet szintén a bárótól kapott ajándékba. — Szeme megakadt Renén, ki félénken fordította élre pillantását. Suzanneon egy kis borzongás futott

végig. Vajjon meghallotta-e Éthorelné megjegyzését a páholy háttérében álló Desforges? Aligha, mert igen komolyan beszélt Crucével.

— »A főzésről értekezik,« gondolta magában Morainesné, miután egy darabig oda figyelt, »nem hallott semmit. De mi lel engemet? . . .«

Nagy idő óta most először történt, hogy a zene a megindulás hurjait rezgette meg benne. Egész este a René jelenléte adta önkéntelen boldogság és amaz aggodalom közt lebegett, hogy az ifju megtalálja őt látogatni páholyában. A költő azonban nyilván nagyon elszégyelte magát, a mért észrevették, mert nem is mert többé a páholy felé tekinteni, és Suzanne, mikor lement a lépcsőn, a két oldalt tolongó nézők között hiába kereste Vincy arczát. Semmi pozitív akadály nem gátolta hát őt abban, hogy átengedje magát ennek a mindjobban elhatalmasodó capricenak; és mikor lehajtotta szőke fejét selyemcsipkés vánkósára, ezt mondta magában:

— »Csak aztán ne kérdezősködjék felőlem az ő Larcher barátjától.«

II.

Egy jóhiszemű komédiásné.

Paul Moraines minden reggel kilencz óra előtt bement szobájába. Az asszony ilyenkor már megfürdött és holmi apró dolgokkal bibelődött. Kékeres fehér lábán kényelmes, bő papucs volt, karcsú természetén derékon zsinórral összeszorított pongyola hullámzott és aranyhajának nagy tekerese szép vállát verte. A hálósoba, melynek legnagyobb részét elfoglalta a középütt álló nagy ágy, kiszellőzött és illatos volt. Paul mindig örült ennek a negyedórának, mikor teáját Suzannal fogyaszthatja el, az ablak mellett, egy könnyü asztalkán. Tíz órakor már hivatalában kellett lennie és idejéből már arra se futotta, hogy villásreggelire hazatérjen. Ugy tett mint a többiek: félegy táján besietett egy elegáns étterembe, hirtelen megrendelte a heti étlap aznapra eső eledelét, egy kis üveg bort, egy csésze kávé, aztán ment, a lehető legkisebb summát adván ki, a mit az ember egy uri korcsmában költhet. Oly jól esett neki, hogy ilyenkor vetekedhetik a takarékoságban feleségével! De ez a reggeli tea előre megjutalmazta egész nap-

jáért, a biztosító társaságnál töltött hat-hét óráért. »Vannak napok,« szokta mondani jámbor együgyűségében, »mikor nem is látnálak, ha nem volna ez az áldott jó tea . . .« Aztán ő szolgáltatta ki feleségét; szerető gondossággal ő kent vaját a piritósra, melyet Suzanne megropogtatott éles, fehér fogaival. És a jó fiú aggódott, mikor ez operai est után azt vette észre, hogy az asszonyka szeme kissé bágyadt, arcza halovány és látszik rajta, hogy nem aludta ki magát. Suzanne egész éjjel a fiatalemberre gondolt és nem hagyta békén a caprice, mely a benne még megmaradt érzékenységből keletkezett. Mert elméje, pozitív és határozott volt, — igazi üzletember elméje, mely egy szép asszony szolgálatában áll, — és mindjárt ki is számította, hogy miként elégíthesse ki ezt a szenvedélyes capriceot. Fődolog volt: találkozni a fiatalemberrel, még pedig lehető gyakran; ezt azonban saját házában nem tehetette. Érezte ezt most is, mikor férje, alig hogy egészségéről tudakozódott volt, ezt kérdezte:

— »Sokan voltak nálad tegnap?«

— »Senki,« felelt Suzanne, de mivel szokása volt, hogy sohase hazudjék hiába, kis vártatva ezt mondta: »Csak Desforges és az a fiatal emberke, a kinek vigjátékát tegnapelőtt a grófnénál játszották.«

— »René Vincy!« kiáltott Moraines. »Ó beh sajnálom, hogy nem láthattam! Ugy szeretem a verseit! . . . Miféle ember? . . . Szalonba való?«

— »Se ilyen, se olyan,« mondá Suzanne, »jelentéktelen.«

— »Találkozott Desforgeszsal?«

— »Találkozott. Miért kérdezed?«

— »Beszélni fogok róla a báróval. Mert bizonyosan első pillantásra megítélte . . . Hej, ez ám az emberismerő! . . .«

— »Megszokta szegény, hogy mindent elmondjon a bárónak! . . .« gondolta magában Suzanne, miután Moraines, agyoncsókolva őt, távozott. Előre látta, hogy Paul maga fogja értesíteni legelsőben Desforgest, ha René hozzá kezd járni . . . »Igazán rettentő ostoba egy fiu ez a Paul . . .« gondolkozott tovább és haragudott férjére, a mért ily föltétlenül bizakodik a báróban, — a mi különben szintén az ő műve volt. Most látta tisztán az első nehézséget. Ez a gondolat üldözte ez egész reggelen, mely részint számadások átvizsgálásával, részint pedig a kézapolóné, Lerouxné látogatásával telt el. Ez az érett koru és végső elájtatosodásban szenvedő, jámbor, titoktartó képü asszonyság Páris legelőbbkelő kezeinek és lábainak jó karban tartásával foglalkozott. Suzanne, ki az alantasokat méltán tartotta a nagyvilági pletykák legfőbb forrásának, rendesen soká beszélgetett Lerouxné asszonysággal, részint hogy kedvében járjon, részint pedig azért, hogy végtelen sok mindenfélét tudjon meg azokról a családokról, melyeket az érdeemes művésznő szolgálataival tisztelt meg. Lerouxné viszont nem győzte szemtől szembe

magasztalni a kedves Morainesnét, »a ki oly egyszerű, oly jó és ugy imádja férjét . . .« Ma azonban a kézapolóné hizelgése nem birtak egy szót sem kicsikarni Suzanneból. A szép asszonyon egyre jobban elhatalmasodott a vágyódás, egyszersmind azonban látta a fölmerülő nagy akadályokat. Hogy meghódithassa az ifjut, időre és találkozóhelyre volt szüksége. René nem járt társaságba és ha járt volna, még rosszabb lett volna. Más asszonyok csábitották volna el tőle. Itt, saját lakásán, ugy bele tudta volna magát vézni ebbe az illetetlen fiatal szivbe, — és a Desforges éles szeme miatt lehetetlen volt! Évek óta most érezte először, hogy rab. És haragos indulattal fordult az ellen, a kinek mindenét köszönte. E gondolatokon rágódva, szokása szerint egyedül reggelizett, még pedig igen egyszerűen. Pártfogójának nagylelkü segítségével is csak ugy tudta helyrebillenteni házikiadásainak rendjét, ha takarékoskodott, mikor nem látták, például saját asztala körül. E magányosságában oly nagy bánat szakadt rá annyira érezte erőtlenségét, hogy mikor fölkel a reggelitől, ezt a csüggedő szót ejtette ki, mely alig került valaha ajakára: »Mirevaló mindez?«

Bizony mirevaló? Élete lenyügözte őt. Nemcsak hogy nem fogadhatta Renét, a mint akarta volna, hanem e délután is, mikor ez az új érzelem lopózott szivébe, légyottja volt Desforgeszsál. »Mirevaló mindez?« Ismételte magában, mikor öltözött, czipő helyett könnyen levethető czipellőt huzva lábára.

Fűző helyett előlgombolós ingvállat öltött és olyan ruhát, a melylyel nem kell sokat bajlódni; fejére sötét kalapot tett, zsebébe pedig sűrű fátyolt rejtett. Két órára rendelte kocsiját, melyet minden délutánra és estére az omnibusz-részvénytársaságtól bérelt havonkint. Mikor beszállt a kocsiba, annyira elfogta rabszolgaságának érzete, hogy csaknem sirva fakadt. És mit érzett, mikor a rue Murillo sarkán meglátta Renét, ki nyilván ő rá lesett. Pillantásuk találkozott. Az ifju pirulva köszöntötte őt és Suzanne is bizonyosan elpirult a kocsi sarkában, nagy levertségének közepette annyira megörvendezettte őt ez a találkozás és főképp az a gondolat, hogy: »Ő is szeret engem . . . .« És im, ez a számító és személyenyvesztő teremtés abba a hallgatag álmodozásba merült, melyben a szerelmessé váló asszonyok előre érzik saját érzelmök és a férfi szívébe sugallt érzelmek végtelen kékjét. Ilyenkor gondolatban testestül-lelkestül odaadják magukat a férfinak, a kit a mult héten még nem is ismertek. Ha mernék, oda is adnák magukat valósággal ott rögtön, de azért mégis azt hitelnék el azzal az emberrel, a ki az első pillanattól fogva legbensőbb valójukra hatott, hogy haboztak és hogy lassankint, perczről-perczre kellett őket meghódítani. És a nőknek ilyenkor igaza van, mert a férfi ostoba hiúsága is gyönyörködik e hódítás nehézségeiben és kevés ember olyan józan, hogy föl tudja fogni az egyszerre támadt, természetes, ellenállhatatlan szerelem isteni édességét. Mig a

poéta távozott, ezt mondva magában: »Végem van, mert sohasem fogja nekem megbocsátani ezt az indiskréciót . . . .« Suzanne kéjesen érezte azt a benső remegést, melylyel szemben semmivé lesz minden okosság és megszabadulva reggeli aggodalmaitól, olyan egyszerű, de ármányos tervet szőtt, a minőket csak az asszonyok realista lelke tud kitalálni. Ki kellett játszani egy igen ravasz és őt igen jól ismerő ember éleslátását. Az látszott a legokosabbnak, ha mindenképpen épp ellenére járhat annak, a mit ez az ember sejthet. Siettetnie kell a dolgot; két-három látogatás után kényszeríteni Renét, hogy vallomást tegyen; tüstént igent mondani neki és szeretője lenni, mielőtt csak udvarolhatna is; — és Desforges, a ki őt oly ügyesnek, oly okosnak, oly számítónak ismeri, sohasem fogja gyanusítani ily kalanddal. De hátha René majd megveti őt, a mért ily gyorsan engedett? Suzanne megcsóválta szép fejét, mikor ez az ellenvetés eszébe ötlött. Hiszen mindez az ő női tapintatától, agyafurtságától függött, s mikor erről volt szó, nem kételkedett magában.

Az az öröm, hogy kifőzte ezt a tervet, meg az az öröm is, hogy megcsalhatja a ravasz Desforges, oly különösen elegyedett lelkében, hogy nemcsak könnyen, de bizonyos gonosz gyönyörűséggel várta a légyott óráját. Mint mindig, elküldte kocsiját, az alatt az ürügy alatt, hogy sétálni akar, és befordult a rue de Rivolira. A háznak, melyben a báró a légyottokra való lakást bérelte, két bejárata

volt, a mi Párisban elég ritka dolog, ha egyszersmind azt is akarja az ember, hogy az épület ne tartozzék az előkelő házasságtörések köztudomású fészkei közé. Frédéric sokkal jobban ismerte Párisnak az ilyes lappangó dolgait, semhogy gondosan ne őrizkedett volna e már ismert helyektől. E szinte véletlenül felfödözött ház, a rue du Mont-Thaborra néző ünnepies és komor homlokzatával, könnyen megcsalta azokat, a kik az ily buvóhelyekre vadásznak. Ez a félemeleti lakás három szobából állott, mely közül egy ozsonnákra és ebédekre is alkalmas szalon volt, egy hálószoba, egy pedig öltöző. A kényelmes kényelmével rendezte be ezt a lakást, a hol kárpitok és szövetek tompítottak meg minden zajt, a hol a szőnyegre terített állatbőrök a mezitláb járást juttatták az ember eszébe, a hol az alcôve tükrei olyanok voltak, mint egy rosszhirű házban, míg az alacsony zsöllyék és kerevetek hosszú, önfeledt csevegésre csábítottak a szeretkezés után. E berendezés végtelen aprólékossága egymaga is elárulta, hogy a báró érzékisége mennyire kiterjed a részletekre. E titkos lakásra komornyikja viselt gondot; egy föltétlenül megbízható ember, kinek hűségét a nagy bér biztosította. Suzanne évek óta annyiszor járt e házba, annyiszor kötötte föl sűrű fátyolát a rue de Rivolira nyíló kapu árnyékos aljában, annyiszor haladt el a házmester páholya előtt, hogy már szinte gépiesen végezte ezeket a házasságtöréssel járó dolgokat, melyek az izgalmakat kereső asszo-

nyokra nézve oly kinosan édesek. Most, mikor fölfelé indult a lépcsőn, nem állhatta meg, hogy el ne gondolja magában: mily más érzelmek lobognának benne, ha e rejtett menedékben a báró helyett René Vincyvel találkoznék! Előre tudta, miként fog minden történni; hogy Desforges már mindent elkészített a tiszteletére, a cserepekbe rakott virágoktól kezdve, a megropogtatni való süteményekig. Majd látta magát, a mint egyszerre csak bemegy az öltözőbe és szétbontott hajjal, mezitláb tér vissza, olyan papucsban, minőt reggel viselt és csipkeköntöskében, készen a kéjre, a melyet rendesen csak félig szokott megosztani. A báró azonban oly hálásnak tudta magát mutatni, oly kedvesen mondott köszönetet, oly elmés és oly gyöngéd volt az után, mikor már csevegtek, hogy legtöbbször neki kellett figyelmeztetnie az asszonyt az idő haladtára:

— »Suzette, öltözz fel.«

Elméjének és érzékeinek mostani állapotában azonban Suzanne szólt így kedveséhez, alig hogy belépett:

— »Szegény Frédéricem, ma igen korán kell megválnom tőled.«

— »Azt akarod tán, hogy jól viseljük magunkat?« felelt a báró, lesegítve róla a köpönyeget. »Miért nem irtál inkább egy sort, hogy ma nem jössz?«

— »Ez igazán jó ember,« gondolta magában a menyecske, valami lelkifurdalásfélét érezvén ama

fölösleges mondás miatt. Letette kalapját a tükör előtt; gyémánt fülbevalója csillogott. Egyszerre eszébe jutott mindaz a sok jó, a miben e keveset követelő embertől részesült és igazán a becsületesség indította, — a ferde helyzetekkel megférnek az ilyen paradoxok, — mikor odaült Desforges zsöllyeszékének karjára és ezt sohajtotta:

— »De hiszen ez nekem magamnak is nagyon fájt volna. Nem is gondolja, hogy milyen boldog vagyok, ha ide jöhetek . . . .« — »Ezzel tartozom neki,« gondolta magában és tovább engedelmeskedve ama furcsa becsületérzésnek, az egész légyotton még kedvesebb, még bódítóbb szerető volt, mint máskor; elannyira, hogy másfél óra mulva, mikor mintegy betemetkezett az egyik nagy zsöllyeszékbe és kaviáros kenyérszeletkéket evett és egy kis remek spanyol bort ivott, a kaczér ozsonnát néző Desforges meg nem állhatta, hogy így ne szóljon:

— »Ej, Suzon, az én koromban! . . . . Mit szólna minderre Noirot?«

Ez a Noirot, kinek képe egyszerre megjelent a báró elméjében, az a doktor volt, a ki minden reggel eljött hozzá, hogy gondosan megmasszirozza és fölügyeljen életének egész rendjére. E rendszeres kéjvadász létezésében minden apróra ki volt számítva, a napi testgyakorlattól kezdve, a közeledő öregségnek tartozó ápolásig. Desforges magához vette egy szegény és ájtatos nőrokonát, kinek jótékonyosságát évenként sok pénzzel támogatta. Mikor

bókoltak neki nagylelküségéért, azt felelte félig tréfás cinizmusával: »Elvégre is jó gondoskodni öreg napjainkra egy irgalmas apáczáról, a ki dédelgetni fog bennünket. Engemet az unokahugom fog dédelgetni és meg vagyok győződve, hogy egész Párisban nem ápolnak majd senkit jobban . . . .«

A fitogatott önzés e kitörésein rendesen mulatott a fiatal asszony. Tetszett neki bennük az élet föltétlen materiális fölfogása. De mikor most, a légyott végén, Desforges kiejtette orvosa nevét, Morainesné rápillantott és az egyetlen lámpa fényénél, a fáradtság e perczében, azt látta, hogy e szinte összetört, lelógó bajuszu, duzzadt szemhéju ember ránczos arczán egyszerre megjelent a vénség. És Suzanne most önkéntelenül megismerte életének rútságát. Borzasztó dolog az, mikor egy ifju és szép asszony olyan férfi csókjait kénytelen tűrni, a kit nem szeret; borzasztó még akkor is, ha ez az ember ifju, lángoló és szerelmes. Hát mikor az öregség szélén van, mikor megvásárolta a jogot, hogy beszennyezze a szép testet, melyet nem tud mámorossá tenni, — ez oly szívtépő prostituczió, hogy a szomorúság szinte előli benne az undorodást. Suzanne talán most látta Desforgest először vénnek; és egész lelkének ellenállhatatlan reakciója révén, ellentét gyanánt megjelent előtte az az üde ajk, az az ifju arcz, melynek emléke már két nap óta üldözte. Ah, ezt a fiatal embert csókolni, százszor egyvégből, a higiéné és a számitás fagyos mellékgondolata nélkül! . . . . Ej,

hogy lehetett oly bárgyu, hogy csak egy pillanatig is tévovázott? És határozott teremtés létére rögtön cselekedni kezdett. Miután felöltözött, fejére tette kalapját és begombolta keztyűjét, így szólt Desforghoz, miközben felkötötte a fátyolt:

— »Mikor jön reggelizni hozzám? Valamikor mindig meghitta magát . . . Az oly kedves volt . . .«

— »Holnap nem jöhetek, sem holnapután, de az után . . .«

— »Tehát kedden? Jól van. És az este ugy-e Sermoisesnél leszünk?«

— »Remek egy asszony!« gondolta magában a báró, egyedül maradva. »Mennyi kalandja lehetne! És mégis mindig csak arra gondol, hogy nekem tessék.«

— »E szerint,« mondta magában Suzanne, mikor végigment a rue du Mont-Thaboron, óvatosan tekintgetve körül, és pedig oly művészettel, hogy szinte a szeme se mozdult, »e szerint bizonyos, hogy holnapután magam leszek . . . . De mily ürügyet adjak Renének, (gondolatában már így hívta), hogy hozzám jöjjön? . . . Megvan! Arra fogom őt kérni, hogy egynéhány sor verset írjon egy hölgynek a *Cicisbeo* első lapjára.« A rue Castiglioneban könyvesbolt előtt haladt el. Bement, megvenni a füzetet. Ama pillanatok egyikében volt, mikor a végrehajtás a szándékot szinte mehanikus gyorsasággal követi: »Csak aztán addig ne kövessen el valami oktalanságot! Szeressen és ne halljon rosszat felőlem senki-

től!« Ismét eszébe jutott Claude: »Itt veszély fenyeget,« gondolta magában, de egyszersmind kitalálta azt is, hogy elejét veheti, ha előbb találkozik Renével, mint Larcher. De az a bökkenő, hogy nem tudja: hol lakik a fiatalember. De ezen is lehet segíteni, ha beszél Komofnéhoz: »Hat óra után épp otthon van.« Bérkocsiba ült és a rue du Bel-Respiroba hajtatott. Szerencséjére egyedül találta a grófnét és igen könnyen megtudta tőle, a mit akart. A nemes hölgy, ki örült soiréeja sikerének, nem győzte magasztalni a poétát:

— »Ideális ember!« mondá, hatalmas taglejtésekkel kísérve beszédét. »Elbájoló! . . . És mily szerény! . . . Meglátja, ez lesz az önök századvégi Puskinja! . . .«

— »Nem tudja, hol lakik?« kérdé Suzanne. »Eljött hozzám, de csak a névjegyét hagyta ott.«

Mikor megírta és elküldte levélkéjét, abban a bizonytalanságban leledzett, mely a kezdődő szerelmet annyira éleszti, hogy a csábitás mesterei azt ajánlották az időben, mikor ez a különös és teljesen értelmi bűn még divatban volt, hogy mindenekelőtt föl kell idézni ezt a lázat. El fog jönni René? Nem fog eljönni? S há eljő, milyen lesz a találkozás? Első pillantásra meg fog látszani: vajjon elhomályosította-e valami felhő a multkori fényes emléket? Mikor végre érkezett a levelében kitüzött óra s az inas bevezette a fiatalembert, Suzanne szive talán még sebesebben dobogott, mint ezé a jámbor sze-

relmesé. Ránézett Renére és lelkének legmélyébe látott. Meggyőződött, hogy még mindig az a madonna, a kinek színét az első találkozásakor öltötte magára, a szoknyás Proteusok ügyes átváltozásával. A költő szelid, sötétkék szemében az öröm és félnétség megható elegye látszott; örült, hogy ily hamar láthatja őt viszont, saját hívására, ugyanabban a kis szalonban, és félt, hogy meg kell jelennie a tisztaság ez angyala előtt, miután arra vetemedett, hogy az operában merte őt pillantásával keresni és elég merész volt az utca sarkán lesni rá.

A bájos komédiásné ezuttal más dekorációval vette körül szépségét. Az ablak mellett ült és valami rojtos munkán dolgozott, zöld posztóba szurkált gombostűk közé fonva a selyemszalakat. Mögötte, a széthuzott csipke-kárpit között, az ablakon át látszott a parc Monceau, a halaványkék ég, a szürke fák, a sárga gyöp és az omladékok mellett a fölfutó növények fekete zöldje. Februáriusi nap világította meg ezt a didergős tájképet és a verőfény sápadt aranycsillogással árasztotta el Suzanne haját. A fiatal asszony igazi középkori várurnőnek látszott bőujju, ibolyaszinnel varrottas fehér háziruhájában. Ibolyaszin harisnyás lába zsámolyon pihent, keresztbe téve . . . Ha Suzannenak most azt juttatják eszébe, hogy ezelőtt negyvennyolcz órával tulajdon ez a lába egy bectelen lakás szőnyegét tapodta, hogy tulajdon ezzel a hajával játszott vén szeretője, a ki fizeti; szóval, hogy a Desforges pénzen megvásárlott ked-

vese: talán azt feleli ez emlékezésre, hogy »nem igaz« — és őszintén feleli, annyira igazzá tette őt a kívánság, hogy Renének tessék. A poéta nem látott ilyen messzire. Ezt a három napot folytonos rajongás közepett töltötte el, boldogan érezve, hogy vágyódása nőttön nő. Huszonöt éves korában az embert épp ugy vonzza a szenvedély közeledése, mint a hogy megrémiti harminczöt esztendőös korában. Suzanne levele kézzelfogható bizonyság volt, hogy apró meggondolatlanságai, melyeket bűnül rótt föl magának, nem sértették a szép asszonyt. De mikor valami mélyen belemarkol a szivünkbe, mindig uj és uj okokat lelünk a kétségeskedésre; és ez a nagy gyermek elég együgyü volt remegni a viszontlátástól. Ezért végtelenül boldog volt, mikor bizalmasan egyszerű főhajtással, nyájas tekintettel, szelid mosolygással fogadta őt ez a téli táj előterében ülő nő, a kit rögtön összehasonlitott a régi képirók, vizek és lombok között ábrázolt szent asszonyaival. Csakhogy ennek a szent asszonynak Páris első szabója varrta a ruháját és ez a szent asszony minden mozdulatával azt a heliotrop illatot árasztotta, mely már is ugy megzavarta a fiatalember fejét; és ennek a szent asszonynak a hosszú, bő köntösujjból kilátszott aranypereczkes karja, melynek szóke pelyhe épp oly gyönyörűen csillogott a napfényben, mint a haja!

Az, a mitől René ugy félt, nem következett be. Morainesné nem szólt sem az operáról, sem az

utczasarki találkozásról. Eleinte folytatta munkáját s Komofné rajongásáról beszélve, természetesen az ifjú jövendőjét emlegette. És úgy beszélt, ő, a ki nem tudta megkülönböztetni Bérangert Hugotól, Voltairet Lamartinetól, mintha világeletében mindig csak irodalommal foglalkozott volna. A császárság idejében egynéhányszor találkozott Théophile Gautierral. Alig hederített rá, oly kevés angol eleganciát tapasztalt ez emberben; de most észrevevén, hogy René lelkesedik Gautierért, részletesen leföstyölte a nagy író. Elmondta, hogy mennyire érdekelte őt a költő. Sőt talán még levelei is vannak tőle.

— »Elő fogom keresni,« mondá; aztán ürügyül használva föl ezt a hazudságot, így folytatta: »valóban sajnáltam, hogy egy kézirat miatt kell önt háborgatnom. De barátnőm holnap Oroszországba utazik.«

— »Mit irjak?« kérdezte a fiatalember.

— »A mit akar,« mondá Suzanne. Azzal fölkelt, elővette a füzetet és odatette a fölfutó növényekkel körülvett kis íróasztalra. Mindent elkövetett, hogy könnyüvé tegye a költő munkáját: fölnyitotta az ezüstfödélü tintatartót, tollat tett az aranyos tekenősbéka tollszárba; és ekközben ruhája ujjával érintette és illattal árasztotta el Renét, kinek keze remegett egy kicsit, mikor az első lapra leírta azt a kétszakos dalt, melyet a jó Éthorelné szonettnek vélt:

Egy régmúlt év, kísértőképpen,
 Eljött hozzám az éjtszaka.
 Meghervadt rózsa volt kezében
 S így zendült halk, bús szózata :
 »Hová lett szived, ki volt régen ?

»Hol a remény, a mely szivedben
 »Virult, miként e rózsaszál ?
 »Remény és rózsa, tavaszesten
 »Be édes, illatos valál,
 »Mert együtt nyilatok ti ketten! . . .«

Mikor leírta e sorokat, Morainesné kivette kezéből a könyvet és mögötte állva, elolvasta a két versszakot, lágy, szinte érthetetlen hangon, mintha magába beszélne. Se nem magasztalta, se nem bírálta. Miután elsohajtotta a verset, mélyen hallgatott, mintha e sorok zenéje végtelen édesen érintené ábrándjait. René szinte örült megindulással nézett rá. Hogyan állhatott volna ellent e nagy, ez imádatos hizelgésnek, melyet a nő az ifju elcsábítására eszelt ki, egyrészt arra számítva, hogy a költő titkos hiúságának kedvezzen, másrészt pedig saját szépségét tüntesse föl legkedvezőbben. Mert remek pozitúrába helyezkedett, mikor a verset olvasta. Tudta, hogy mily gyönyörű az arcza így háromnegyed profilban, álmodozó szemmel. És a költeménytől meghatott két szép szem letekintett a poétára, aztán mintha bocsánatot kért volna az álmodozásért, a hova eltévelyedett.

Suzanne végre hirtelen elfordult e költői látomásoktól, mintha nem akarná megszenségteleníteni őket és oly őszinte kíváncsisággal kérdezte, mint a milyen színlelt volt előbbi meghatottsága:

— »Ugy-e, ezt a verset nem a vigjáték számára írta?«

— »Valóban nem,« felelt René elpirulva. Nem mert volna hazudni ez asszonynak, még azért sem, hogy tessék neki. De hogyan mondhatta volna el neki a gyűlöletes történetet, melynek melankóliáját a költők ideálisságával e románczba foglalta?

— »Mily szabadok önök férfiak,« szólt Suzanne, nem bolygatva tovább a dolgot, »hogyan járnak-kelnek az életben! . . . De ezt valahogy ne vegye panasznak . . . Mi keresztyén feleségek azért vagyunk a világon, hogy engedelmeskedjünk, és ez a legszebb czél.« Elhallgatott egy kicsit. »Fájdalom,« folytatta azután, »nem mindig mi választjuk meg az urunkat . . .« Majd így szólt a lemondásnak és a büszkeségnek olyan hangján, mely jogossá tett s egyszersmind megtiltott minden reflexiót: »Sajnálom, hogy még nem mutathattam be önt a férjemnek. Meg fogja látni, hogy igen kedves ember . . . Irodalommal nem igen foglalkozik, de üzleti dolgokban kiváló tehetség. Sajnos, oly világban élünk, hogy az embernek Izraelhez kell tartoznia, hogy boldogulhasson . . .« Suzanne éppenséggel nem volt antiszemita, mert ismerős családjai között, a hova szívesen járt, mert ebédre is hívták, akadt két-három

fejedelmi vendégszeretetü zsidó család; de úgy gondolta, hogy az a mondás ki fogja egészíteni azt a vallásos szint, melyben az ifju előtt föl akart tenni. . . . »Ön eleinte kissé hidegnek fogja itélni férjemet,« folytatta. »Én mindig arról álmodoztam, hogy szalonomba írók és művészek járjanak. De, mint ön is tudja, ezek a laikus urak mind irigykednek egy kicsit önökre és Moraines különben sem szereti a társaságot. Nem volt ott a multkor sem. Csak igen bizalmas baráti körben, ismerős arcok közt van szivesen . . .«

Olyan kelletlenül beszélt, mintha azt akarná mondani: »Bocsásson meg, de nem kérhetem, hogy járjon hozzám, hiába szeretném úgy . . .« És ez a kelletlenség kifejezte azt is, hogy a bájos asszonyt e házasságban fölládozták ama hideg társadalmi tekinteteknek, a melyek az érzelmekkel nem törődnek. René képzeletében a szeretetreméltó, jókedvű Paul Moraines rögtön mint epés, harapós férj rajzolódott le, a kihez ezt a magasabbnemű teremtetést a kötelesség kemény láncza köti. A szerelmen kívül most már azt a sajnálkozást is érezte iránta, a melyet az asszonyok annál inkább szeretnek fölidézni, minél kevésbbé érdemesek rá. René általánosságba burkolva a czélzatot, így felelt:

— »Mikor néha sétaközben a Champs-Élysées felé tévedtem, gyakran szerettem volna tudni, hogy miért látszik bánat némely arczon? . . . Mindig azt gondoltam, hogy annál szánalomra méltóbb a

szomorúság, mentől nagyobb fény és jólét környékezi . . .«

Suzanne úgy nézett rá, mintha meglepte volna ez a beszéd. Szemében az az örvendő és önkéntelen meglepetés látszott, melyet a nő érez, mikor egy férfi váratlanul kifejez olyan érzelem-nuanceot, melyről azt hitte, hogy csak az ő nemének kiváltsága.

— »Ugy gondolom, hogy mi igen hamar meg fogunk barátkozni,« mondá, »mert a szivünkben sok hasonlóság van . . . Vajjon ön is úgy van ezzel a dologgal, mint én? Én hiszek az első pillanatban támadó vonzódásban és idegenkedésben és érzem azt is, ha nem szeretnek . . . . Például, — talán nem volna szabad ezt mondanom, de oly bizalommal beszélek önhöz, mintha már régtől ismerném, — például biztosan tudom, hogy az ön barátja, Larcher ur, nem kedvel engemet . . .«

Valóban izgatott volt, mikor ezeket mondta. Most biztosan meg fogja tudni, nem azt, hogy Claude beszélt-e róla rosszat, — első pillanattól fogva meg volt győződve, hogy nem, — de azt, hogy diskrét-e René? Tudta, hogy a szerelemnek mindig kezdete és vége szüli a veszélyes pillanatokot, mikor az ember oktalanul őszinte. Kevés olyan erős férfi van, a ki hallgatni tudjon, midőn szive csordultig tele reménnyel vagy keserüséggel. René válaszából meg fogja itélni egész karakterét és örült gyorsasággal megszöött ármányos tervében igen fontos kérdés volt a fiatalember megbízhatósága. Természetesnek látszott,

hogy Claude előtt már emlegette kezdődő szerelmét, — persze nem a Colette jelenlétében. Suzanne szemében René hallgatása a teljes titoktartást jelentette.

— »Nem beszéltünk önről,« mondá a fiatal ember; »de, mint ön a multkor oly helyesen jegyezte meg, barátom mindig kedvelte a szomoru szerelme-
ket, és mikor társaságba megy, e szerelmek bánata látszik rajta. Ha látná őt azzal a nővel, a kit, szerencsétlenségére, most szeret! . . .«

— »Ez azonban nem elég ok arra, hogy a többi nőn álljon bosszut, nyakra-főre udvarolva nekik,« szólt Suzanne. »Egyszer csaknem meg kellett rá haragudnom, mikor mellette ültem az asztalnál. . . . Megtudtam, hogy rosszat beszélt rólam, de megbocsátottam neki.«

— »És most Claude bátran beszélhet,« gondolta magában, mikor René távozott, azt ígérve, hogy három nap mulva ez időtájt ismét eljön és elhozza egynéhány kiadatlan versét. A szép asszony teljes meglepéssel tekintett a tükörbe. Ez a látogatás sikerült. Megértette Renével, hogy nem igen fogadhatja őt lakásán; bizalmatlanságot ébresztett benne legjobb barátja ellen; és végkép elforgatta a fejét. »Ő az enyém,« gondolta és most az egyszer őszinte volt nagy örömeiben.

III.

A kelepczében.

Suzanne azt hitte magáról, hogy igen agyafurt és valóban az is volt, csak hogy a szertelen agyafurtság olykor inkább árt, mint használ. Megszokván, hogy mindig összetéveszsze a szerelem és a ledérség dolgait, nem tudta, mily nemes és mily mély lehet ez ifju ember érzelme, a kihez félig regényes, félig érzéki hóbort vonzotta. Ugy számította, hogy a Claude ellen kiejtett ravasz szók föl fogják kelteni René bizalmatlanságát. Holott épp az történt, hogy a költő azonnal beszélni akart Larcherval. Fájt neki, hogy barátja oly igaztalanul vélekedik Morainesnééről. Huszonöttestendős korunkban melyikünk nem kívánta, hogy legjobb barátunk különösen tisztelje azt a nőt, a kit szeretünk? Ez a kívánság épp oly erős, mint negyvenéves korunkban a vágyódás, hogy ugyanez a barátunk ne tudjon meg semmit. Renének, hogy Suzannetól megvált, első dolga volt a rue de Varennebe menni. Nem volt Claudenál, mióta ott találta Coletteet; és mikor benyitotta a nehéz kaput s áthaladt a Saint-Euverte-palota tágas

udvarán, meg nem állhatta, hogy össze ne hasonlítsa ezt a két látogatást. Mily kevés idő mult el azóta és mégis mekkora a változás! A fiatalember vérében az a kéjes láz égett, mely lehetetlenné tesz minden okoskodást. Persze nem gondolta el, hogy madonnájának ügyessége tudta őt ily hamar ennyire vinni. Jól esett neki, hogy szerelme ily nagyra nőtt. Látta az érzelem erejét. Oly könnyűnek, oly boldognak érezte magát, hogy kettesével lépte meg a régi garádics fokait, mint gyermekkorában, mikor szombaton jó kalkulussal tért haza az intézetből. Az inas most minden ellenkezés nélkül vezette be, de hosszú sekrestyés-ábrázatán oly szomorúság látszott, hogy René megkérdezte: »Mi leli?«

— »Szörnyőség ez, kérem,« sohajtott Ferdinand, a fejét rázva. »Az ur már harmadnapja nem tette ki a lábát, szüntelenül ir, ir és még nem aludt hat órát sem! . . . Bizony, megmondhatná az urnak, hogy kár ezt cselekedni . . . Dolgoznék inkább mindennap egy kicsit, szépen, módjával, mint annak a rendje . . .«

A komornyik e bölcs sopánkodása Renét előkészítette arra a látványra, a melyet már ismert: a szobácska, hol Colette trónolt, kéziratgyárrá változott. Bement. A bőrdivánon, a bájos és gonosz színésznő helyett, most össze-vissza hányt és sebtében irott, nagy ormóttan betükkkel telimázolt papirosok sokasága hevert. Ugyanilyen összegyűrt papirosok csúfították el a szőnyeget is. A kandalló párkánya

meg volt rækva szétteregetett kefelevonatokkal. Az asztalnál pedig Larcher dolgozott, kimondhatatlanul zilált öltözetben. Pecsétes, leszakadozott gombu kis kabát rajta, összetaposott papucs a lábán, a nyaka körül kolbászformára összegyürődött foulard, a haja tuskés, a képén háromnapos szakáll. Ebben az előkelőséget hajhászó ál nagyvilági emberben mindig föltámadt a fiatakorabeli lompos bohème, valahányszor a szükség fölidézte igazi természetét. Ez a szükség pedig nem volt ritka vendég nála. Mint minden író-munkás, kinek egyetlen tőkéje az ideje és a ki nem osztja be életét rendesen: Claude is mindig hátralékban volt a munkával és a pénzzel, főkép mióta Colettetel való viszonya oly örült pazarlásokra vitte, a minőket csak azok az ifjak szoktak elkövetni, a kik nem tartják ki szeretőiket. A színésznőnek, fizetésén kívül, volt ugyan évi huszezer frankot hajtó vagyona, melyet egy régi kedvese, egy Plevnánál elesett orosz nagyúr hagyott rá, de a kocsik, a bokréták, az ebédek, az egymást érő ajándékok mindig csak bankót és bankót követeltek. A két vigjáték jövedelmét rég elvitte a patak és Claude azokat az istenverte kékhasu bankókat idegtépő szeretkezései közepett kereste meg, tönkre erőltetve agya velejét.

— »Látja,« szólt fölemelve sápadt arcját és lázasan forró kezét nyujtva Renének, »megint a robot! . . . . Tizenöt folytatást kell megcsinálnom egyhuzamban . . . Pompás vásárt csaptam a *Chro-*

nique Parisienne-nel, az új nyolczoldalas ujsággal, melyhez Audry adja a pénzt. A minap ide jöttek és regényt kértek tőlem. Egy sor egy frank. Azt mondtam nekik, hogy kész a dolog, csak le kell másolnom . . . . Pedig még egy árva szó sem volt meg belőle . . . . De van egy nagy gondolatom! Megírni *Adolphe*-ot, modern módon, a mi tudásunkkal, a mi színeinkkel, a mi milieu-érzékünkkel . . . El fogom nagyolni, el fogom hamarkodni! De ha csak ez volna a baj! Tudja-e, hogy micsoda keserű dolog irni, mikor az ember szívében a féltékenység viperái hemzsegnek? . . . Itt ülök az íróasztalomnál és firkálok; egy ötletem támad, meg akarom csipni. . . . Egyszerre megszólal bennem egy hang: — Vajjon mit csinál most Colette? . . . — Ilyenkor lecsapom a tollat és rosszul vagyok . . . Borzasztó rosszul vagyok! . . . Balzac azt állítja, hogy kiszámította: mennyit fogyaszt el az ember agya velejéből egy szerelmes éjtszaka . . . . Azt mondta: egy fél kötetet . . . s hozzá tette azt is: — Nincs asszony, a ki fölérne egy esztendőben két kötettel . . . . — Ostoba beszéd! Nem a fizikai szerelem viseli meg a művészt, de ez az örökös gond, ez az idea fixa, ez a szüntelen szívdobogás! . . . Egyszerre nem lehet gondolkozni is, érezni is . . . Választani kell. Victor Hugo soha sem érzett, valamint Balzac sem. Ha szerette volna az ő *Hanskiné*-jét, utána szaladt volna egész Európán végig és annyit törődött volna a *Comédie humaine*-nal, mint én ezzel a szeméttel . . . «

És összesöpörte az íróasztalán szétszórt lapokat. »Édes Reném,« folytatta aztán csüggedten, »ne változtassa meg mostani egyszerű életét. Remélem, hogy nem zavarják meg fejét a grófnénál volt barázdabillegető dámák meghívásai.«

— »Eddigelé csak egy látogatást tettem,« felelt René. »Találja ki: kinél? . . . . Morainesnél.« Egész meg volt hatódva, mikor kiejtette e nevet. Aztán a szerelmes önkéntelen buzgalmával, ki azért jött, hogy a szeretett nőről beszéljen s most meghátrál az ilyen hang elől és elhárítja a kritikát, akár csak kard fenyegető hegyét tolná arrébb a kezével: »Ugy-e,« kérdé, »imádatraméltó szép és kedves, gondolkozása pedig fenkölt! . . . Vagy ön talán ő róla is rosszul vélekedik? . . .«

— »Ej!« szólt Claude, ki saját bajával bibe-lődve, csak fél füllel hallgatta René beszédét, »ha az ember fürkészné multját vagy jelenét, abban is csak találna valami ocsmányságot. Az a varancsos béka, a ki a tündérmesebeli királykisasszony szájából mászik ki, benne van minden asszony szívében.«

— »E szerint tud róla valamit?« kérdé a költő.

— »Én?« mondá Claude, meglepődve barátja különös hangjától. Rápillantott a fiatalemberre s egyszeriben tudta: mi történt. A párisi társaságokban forgó ember létére, régtől hallotta: mit rebesgetnek Suzanneról és Desforges báróról; és mindent el is hitt, az embergyülölők amaz együgyűségével, mely eleve valószínűnek ítél minden becstelenséget

Egy pillanatig kísértésben volt, hogy elmondja Renének ezeket a rebesgetéseket. De aztán mégis hallgatott. Vajjon óvatosságból, hogy ne haragítsa maga ellen Desforgest; mert ha Suzanne megtudja: mit hiesztelt róla, okvetetlenül elpanaszolja a bárónak. Vagy nem akarta Renét úgy megszorítani? Vagy kegyetlen gyönyörúsége tellett abban, hogy társa akadt a gályarabságban, — mert Suzanne és Colette közül melyik a gazabb? Vagy az analista kíváncsisága dolgozott benne: látni a másik szerelmét? Ki igazodik el, hogy a végtelen bonyodalmas okok közül melyik az ilyen hirtelen elhatározás indítója? Elég az hozzá, hogy Claude egy fél percz múlva, mialatt mintha kutatgatott volna emlékezetében, így végezte mondókáját: »Hogy tudok-e róla valamit? . . . Egy árva szót sem. Én, mint az angol mondja, *professional woman-hater* vagyok. — Nem ismerem azt az asszonyt; mindössze egynéhányszor találkoztam vele. Azt hiszem, kevésbé ostoba, mint a többiek. . . . Az igaz, hogy igen csinos . . .« Aztán gonoszságból vagy hogy kitapogassa René szívét, ezt mondta: »Gratulálok! . . .«

— »Ön úgy beszél, mintha én szerelmes volnék,« szólt René, fülíg pirulva szégyenében. Azzal a szándékkal jött ide, hogy magasztalja Suzannet barátja előtt és ime, Claude csúfondáros hangja most mint éles, hideg késpenge vág szavába.

— »Ön nem szerelmes!« kiáltott Larcher undok nevetéssel. De egyszerre megszállta a jó lélek,

mint mindig, ha igazi és régi természete kerekedett benne fölül és megszorítva az ifju kezét, ezt mondta: »Bocsánat!« Egyszersmind észrevette, hogy e szó s az a mozdulat a költővel kitératja szívét. Nem engedte szóhoz jutni: »Ne mondjon nekem semmit. . . . Mert csak megharagudnék rám . . . Ma oly rosszul tudnám hallgatni! . . . Szörnyü szenvedésem gonoszszá tesz . . .«

Igy történt, hogy Suzannenak elhibázott mestersége is kedvezett. Az egyetlen ember, a kinek ellenségességétől tarthatott, maga ítélte magát hallgatásra. Renét azonban hajtotta a szükség, hogy valaki előtt kiontsa érzelmeit; tehát Émiliehez fordult, és a szegény teremtés a testvér együgyü hiúsága által eleve czinkostársa lett az ismeretlen nőnek, kit öcscse szemével nézvéen, az arisztokrataság fényében látott ragyogni. Émilie már a grófné mulatsága után volt nap is észrevette az ifju beszédéből, hogy az összes hölgyek közül csak Morainesné tetszett neki igazán és kitalálta azt is, hogy ez az egyetlen asszony, a kire a költő személyes és élénk hatást tett. Az anyáknak és a nőtestvéreknek valami külön érzékük van az ilyen finomságok fölismerésére. Igen könnyen meglátta azt is, hogy René napról-napra töprenkedőbb. Minthogy az erkölcsi hasonlóság és a szeretet kettős köteléke fűzte hozzá: öcscse szívét nem érinthette érzelem, melynek visszahatását ő ne érezte volna. Oly világosan látta, hogy René szerelmes, mintha csak elbujva hallgatta volna a két

beszélgetést Morainesné szalonjában. És e szerelemben öröme tellett. Nem volt miatta oly féltékeny és oly nyugtalan, mint egykor Rosalie miatt. Az asszonyok különös logikájával egész természetesnek ítélte, hogy a költő oly nővel kezd barátkozni, a ki nem szabad. Neki az volt a fölfogása, hogy a kivételes embereknek kivételes életre és erkölcsre van szüksége; és érezte, hogy ez az előkelő hölgygyel folytatott szerelem, melyet büszkeségében annyiszor kivánt bálványának, nem rabol el tőle semmit. Ellenben mikor a fiú Rosalieért lánagolt, Émilienek ugy rémlett, mintha meglopták volna testvéri szeretetét. És pedig azért, mert Rosalie hozzá hasonló volt, az ő rangjabeliekhez tartozott, és mert René csak azért ragaszkodhatott e leányhoz, hogy elvegye és új családi életet alapítson vele. Csendes örömmel nézte hát öcsce növekvő szerelmét. Azt szerette volna, ha azonnal még több bizalmas dolgot súg neki, mikor reggel beszélgettek, alig egynéhány órával Komofné soiréeja után. René azonban nem mondott többet és Émilie nem akarta őt vallomásokra készíteni. Tehát várt, kémkedve e két szem mélyében, melyet oly jól ismert és észrevette benne a lobogó örömet, a boldogság lázát. Már csak azért is hallgatott, mert Renével mindig Fresneau jelenlétében találkozott. A költő a ferde helyzetek természetes gyávaságával, mihelyt fölkel, távozott hazulról és csak reggelire tért vissza. Ebédig ismét bujkált és azután is elment, csakhogy ne legyen

kénytelen találkozni Rosalieval. A szórakozott professzor nem vette észre ezt a változást. De nem így Offarelné, a ki már két este járt náluk leányai-
val és nem látta azt, a kit joggal tekintett vejének. Minden habozás nélkül jegyezte meg erre a szokatlan távollétre: »Larcher ur, ugy látszik, minden este más grófnénak mutatja be Vincy urat, mert nem látjuk többé se itt, se másutt.«

— »Igazán, nem látni őt,« mondá Fresneau is.
»Hová lett?«

— »Ismét a *Savanarolá*-ján dolgozik,« felelt Émilie, »és estéit a könyvtárban tölti.«

E beszélgetés után való reggel, mely egyszer-
smind a Suzannenál volt második látogatásra is
következett, a hű testvér bement öcscséhez, a reg-
gelit vivén neki. René épp azokat a japáni papiro-
sokat rendezgette, a melyeket valamikor nénjétől
kapott ajándékba. A Morainesnének fölolvassandó
verseket készült lemásolni, legislegszebb irásával.
Íróasztalát girbe-gurba sorokkal teliszántott papi-
rosok fődtek. Költeményei, melyeket végigrostált.
Émilie elmondta neki ártatlan hazudságát, René
pedig örvendve csókolta őt meg:

— »Milyen ravasz vagy!«

— »Az az egész,« felelt az asszony, »hogy a
testvéred vagyok és szeretlek.« Aztán a szétszórt
papirosok után nyult: »Hát csakugyan rászántad
magadat, hogy kötetbe gyűjtöd a verseidet? . . .«

— »Dehogy. Hanem föl kell olvasnom egy-néhány költeményemet egy hölgynek.«

— »Morainesnének,« szólt Émilie élénken.

— »Eltaláltad,« felelt a fiatalember kissé megzavarodva. »Ah, ha tudnád! . . .«

És most a vallomások egész serege következett. Émilienek meg kellett hallgatnia Suzanne lelkes magasztalását. René egy lélekzetre beszélt nemes gondolkozásáról és kis czipellőjéről, bámulatos értelmességéről és itatóspapíros-tartójának préselt bársony borítékáról. Émiliet éppenséggel nem lepte meg ez a fénytől való gyermekes elkáprázás, mely a legköltőibb rajongással együtt alkotta meg szerelmét. Hiszen öcscse iránt való bálványozó szeretetében ő is mindig a legnagyobb törekvéseket egyesítette a legapróbb kívánságokkal. Például ugyanolyan hévvel ohajtotta, hogy Renének lángesze legyen, mint azt, hogy lovakat tarthasson; és épp oly buzgón kívánta: bár írná meg a *Childe Harold* mását, mint azt, hogy bár lenne neki is négyezer font jövedelme, miként vala lord Byronnak. Ebben a tekintetben épp oly paraszti együgyü volt, mint ő, összetévesztvén az érzelmek igazi arisztokrataságát az élet külső formáinak látszatos arisztokrataságával. Mikor az ember olyan családból való, mely ismeri a kenyérkeresettel járó erkölcsi megalázásokat, ez az utóbbi nemü arisztokrataság épp oly értékünek tünik föl neki, mint a másik. Rosszakaratu megfigyelők azt hihették volna ezek után, hogy René nem magáért szereti

Suzannet, hanem a fényért; Émilie azonban éppen nem ütközött meg e beszédeken és annyira csatlakozott öcsce szenvedélyéhez, hogy elváláskor ezt mondta neki:

— »Nem vagy itthon senki számára . . . . Nem eresztek hozzád egy lelket sem . . . De mutasd meg nekem a verseket, a melyeket majd föl fogsz neki olvasni. Válaszd ki jól.«

A válogatás és a másolás e munkája csillapította a fiatalember hevét; minden nagyobb izgatottság nélkül várta a napot, mikor ismét a rue Murillo paradicsomába mehet. Csakis Émilievel beszélt. És az órák csöndesen, bánatosan teltek el. Olykor megjelent előtte Suzanne édes képe. Ilyenkor letette tollát és minden, a mi körülte volt, mintegy varázslat révén eltűnt. Szobájának vörös falai helyett Morainesné kis szalonját látta. Albrecht Dürer, Gustave Moreau és Goya kedves képei, könyvesházacskája, melyben Kempis Tamás *Madame Bovary*-val állott egy sorban, a kis kertnek az ég kékjére feketén rajzolódó két lombtalan fája — mind elenyészett . . . . Suzanne volt mellette és vele minden: kellemes mozdulatai, fejének hordozása, az az aranycsillogás a haján, arcának fénye és rózsaszínü átlátzósága. E jelenés, mely nem volt kísértetiesen sápadt és testetlen, annyira izgatta René érzékeit, hogy a fiatalembernek észre kellett volna vennie, hogy Morainesné viselkedése csak leplezi a benne levő igazi nőt, a kéjes és ravasz ledért. De mégsem vette

észre és az örültséggel határos testi vágyódás közepett is azt hitte, hogy a legmennyeibb vágyódással vonzódik e nő felé. Ez a lelki délibáb igen gyakori a tiszta emberekben és védtelen zsákmányul szolgáltatja ki őket a legdurvább szemfényvesztéseknek. Nem birván megítélni saját érzelmeiket, még kevésbé tudják megítélni az asszonyok mesterkedéseit. A költő ellenben teljesen józan lett, mihelyt Suzanne képének helyét a Rosalieé foglalta el. Írásai között motozgatva, minduntalan kezébe akadt egy-egy papiros, melynek cziméül gyermekesen ezt írta: »A virágnak.« Rosaliet értette ez alatt, akkor, régen, mikor még szerette és ugyszólván mindennap irt hozzá egy verset.

Rózsája tisztaságnak és őszinteségnek,

ezt mondta neki egyik ilyen vers végén. Mikor egy-egy ilyen költemény akadt a kezébe, ismét letette a tollát és megint eltűnt körülte minden, de csak azért, hogy egy gyötrelmes látomás jelenjék meg . . . Offarelék hideg, néma földszinti lakása tűnt föl előtte. Az öreg asszony macskái között járt-kelt Angélique angol szótárában levelezett, Rosalie pedig ő rá, Renére nézett. Igen, ránézett a messzeségből és pillantásában nem volt szemrehányás, csak végtelen szomorúság. René tudta, hogy a leány sejti titkát és kinos féltékenységgel küzdök. Mert ha nem tudta volna, miért irtózott attól, hogy a szemébe nézzen Rosalienek. Ó, bár mondhatta volna neki:

»Legyünk mi ezután csak jóbarátok! . . .« Az lett volna a kötelessége, hogy ezt mondja. A teljes őszinteség az egyetlen mód megőrizni önmagunk becsülését, mikor bekövetkezik a szerelem kiapadása, mely nem egyéb a szív hamis bukásánál. De aztán ellene mondott ez őszinteségnek, annál a gyöngeségnél fogva, melyben épp annyi része van az önzésnek, mint a szájalomnak. Ismét tollat fogott és azt mondta magában a mit már első nap: »Nyerjünk időt,« és dolgozni próbált. De csakhamar megint abba kellett hagynia, mert érezte, hogy Rosalie szenved. Az éjszakákra gondolt, melyeket a leány sirva viraszt át. Mert apróra ismerte ezt az együgyű, teljes szívvel ragaszkodó teremtest. Rosalie gyakran mondta neki, hogy csak éjszaka ér rá bajaival foglalkozni . . . René két kezére támasztotta fejét és eltöprengett magában: »Hát ennek én volnék az oka . . .« mig végre a látomás eltűnt.

A természet rendelkezése, hogy szenvedélyeink annál erősebbek, minél több akadálylyal kell küzdenünk. René lelkimardosásának, hogy a szegény Rosaliet így cserben hagyja, az lett a vége, hogy izgatottsága még hevesebb volt, mikor Morainesnéhez indult a kitűzött órában. A szép asszony maga is oly lázasan várta a fiatalembert, hogy egész elcsodálkozott rajta. Valahányszor kiment a házból, mindig lesett Renére és pénteken is kereste az operában. Ha azonban találkozik együgyűn imádó pillantásával, mely oly veszélyes volt, mint egy vallomás, bizony-

nyal azt mondta volna: »Mily vigyázatlan ez az ember! . . . .« Most azonban, hogy nem látta, egy kis kétség támadt benne, mely capriceát a végsőig fokozta. Annyival inkább izgatta őt ez a látogatás, mert döntőnek tekintette. Már harmadszor fogadta Renét és pedig kétszer férje tudtán kívül. Ez nem maradhatott így tovább, már csak a cselédség miatt sem. Paul, ki nem sejtett semmi rosszat, két nap előtt ezt mondta neki ebédkor:

— »René Vincyről beszéltem a multkor Des-forgeszal. Nem tett rá jó hatást ez a fiatalember. Határozottan jobb, ha nem látjuk közélről az írókat, a kiknek műveit csodáljuk . . . .«

Ha az az inas, a ki bevezette a költőt, épp az ebédlőben van, mikor Moraines ezeket mondotta, Suzannenak okvetetlenül szólnia kellett volna. És ugyanez a véletlen ismétlődhetett holnap vagy holnapután is. A szép asszony tehát erősen föltette magában, hogy Renével beszélve, valamiképp megérteti vele, hogy ezentul ne itt találkozzanak. Azonnal eszébe jutott, hogy a kíváncsiság örve alatt valahova elmegy a fiatalemberrel: például a Notre-Dameba vagy az előkelő Páristól messze eső más régi templomba, a hol nem fenyeget semmi veszelem.

Arra számított, hogy ezt a légyottot majd René valamelyik versébe kapaszkodva fogja előidézni, mintha egész véletlen ötlet volna. Ujdonatuj kimenő ruha volt rajta, mert reggel jelen kellett lennie egy

esküvőn és még mindig nem vetette le a kissé cizomás, mályvaszinü öltözetet, mely igazi esti toilette számba ment, annyira láttatta kebele, karja gömbölyűségét és termete karcsuságát. E ruhában ült egy alacsony zsöllyeszéken és kissé elhagyva magát, megmutathatta egész testének gyönyörű körvonalait. A beszélgetés kezdetének erőltetett hétköznapiságai után mindjárt kérte a fiatalembert, hogy olvassa föl a verseket. Meglepődés nélkül hallgatta a kissé éneklő és vontatott szavalást, mely a mai írói vacsoráló társaságokban divatos. Mozdulatlan arcza és nagy, értelmes szeme látszólag a legnagyobb figyelmet árulta el. Olykor mégis közbeszólt, — azt hihette volna az ember: akaratlanul, — : »Ó, be szép . . .« vagy »Ugyan, kérem, olvassa ezt még egyszer, annyira tetszik! . . .« Holott a költő versei rá nézve épp oly közönyösek, mint a minő érthetetlenek voltak.

Hogy valaki csak fölületesen is megérthesse a mai félig kritikus, félig tudós írók alkotásait, oly értelmi fejlettségre van szüksége, mely igen ritkán találkozik az előkelő hölgyek között; mert csak azok dicsekszenek vele, a kik annyira szerelmesek az elme dolgaiba, hogy még minden tanulással és gondolkozással ellenkező életük közepett is folyton olvasnak és elmélkednek. Suzanne szép arcza és kék szeme azért volt oly figyelmes, mert a menyecske a világért sem akarta elszalasztani a bizonyosan elkövetkező helyet, a melyhez majd tervét fűzheti. De a vers-

szakok egymást érték, stanzák és szonettek váltakoztak, a nélkül, hogy Suzanne bele tudott volna kapaszkodni valamibe, a mivel majd a kívánt mederbe terelheti beszélgetésüket. És mily kár! Mert René pillantása minduntalan lesiklott a papirosról, hangja olykor elfátyolozódott, keze remegve forgatta a lapokat és minden arra vallott, hogy a csodálat komédiája végképp megittasította benne a Trissotint, a ki minden íróban benne lappang. És már csak egy vers volt hátra! . . . Ezt a költő utoljára hagyta, mert a legjobbnak vélte. *Gioconda szeme* volt a czime s ez a név Suzannenak egy pompás ötletet sugallt.

E meglehetősen hosszú, félig metafizikai, félig leíró költeményben a poéta abban kereste az eredetiséget, hogy hangzatos versekbe szedte mindazokat a közhelyeket, a melyekkel korunk azt a remekművet magasztalja. Ez olasz nő arczképe, meglehet, nem egyéb, mint a legnyiltabb naturalizmusu tehnikai tanulmány, olyan küzdelem a mesterség nehézségei ellen, mely Leonardo da Vincinek mindig a legtöbb fejtörést okozta. Hiszen azt akarta vásznára fogni, a mit nem lehet megrögzíteni: a mozgó arcot; azt akarta megfősteni, a mi tűnékeny árnyéklát: a mosolygásra váló komoly ajkat. Elég az ahhoz, hogy René, ki gyermekesen büszkélkedett abban, hogy neve hasonló a faluéhoz, melyről a renaissance legmélyebb elméjü mesterét nevezik, harmincz versszakba egy egész természeti és történeti filozófiai

rendszerint szorított bele. E szimbolikus pot-pourriért oda adta volna az egész *Cicisbeo*-t, mely csak természetes és szenvedélyes, — vagyis csupán üres báméskodóknak való! Mily boldog volt hát, mikor Morainésné ezt mondta neki:

— »Ha szabad választanom, azt hiszem, ez tetszik nekem legjobban . . . . Hogyan tudja ön a művészetet érezni! Önnel kellene végignézni a nagy festők remekműveit. Meg vagyok győződve, hogy ha az ön társaságában mennék a muzeumba, tömérdek sok oly dolgot mutatna nekem a képeken, a mit most csak sejtek, de nem értek . . . . Én gyakran sok időt töltöttem a Louvrebán, de mindig egyedül.«

Várt. Mikor René belefogott az utolsó vers olvasásába, elgondolta magában: »Be ostoba vagyok, hogy ez előbb nem jutott eszembe,« aztán összehunyorította szemét, mintha azt akarná, hogy a szépség álmoképe ne tűnjék el oly hamar lelkéből. Azzal az erős hittel szólalt meg, hogy az ifju nem fogja elszalasztani a találkozás ez alkalmát. Bizonyosan mindjárt azt ajánlja, hogy menjenek együtt a Louvrebába s ő majd kellő bölcs szabadkozás után beleegyezik. Látta is, hogy a kérelem René ajkán lebeg, csak nem meri kimondani. Tehát ő szólalt meg újra:

— »Ha nem félnék, hogy idejét rablom . . .«

Aztán mélyet sohajtott:

— »Különben is mi még alig ismerjük egymást.«

— »Ó, asszonyom,« szólt a fiatalember, »nekem úgy rémlik, mintha már régesrégől barátja volnék!«

— »Ez azért van, mert érzi, hogy én nem vagyok kaczer,« felelt Suzanne jószivü, egyszerű mosolygással. »És azt most újra bebizonyítom. Kérem, mutassa meg nekem jövő héten a Louvret.«

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IV.

Vallomások.

A légyott a következő keddre, tizenegy órára, a négyszögletű terembe volt kitűzve. Suzanne, míg egy bérkocsi az ódon palota felé vitte, legalább is tizedszer forgatta meg fejében e reggeli kaland veszélyes oldalait. »Az bizony mégis esztelenség, a mit én cselekszem,« gondolta magában, »mert ha Desforges megtudja, hogy elmentem hazulról? Ej, kifogásnak jó lesz a fogorvos . . . — És ha valami ismerőssel találkozom? Az nem valószínű . . . — És ha mégis megesik, a mennyire csak lehet, igazat fogok mondani.« Ez volt az ő egyik legfőbb elve: lehető keveset hazudni, sokat hallgatni és soha sem vitatkozni bebizonyított dolgokon. Máris elképzelte, hogyan mondaná férjének, sőt magának a bárónak, ha szükséges lenne: »Ma reggel az az ötletem támadt, hogy betekintsek a Louvreba. A jó szerencse úgy akarta, hogy ott találjam a Komof grófné fiatal poétáját, ki aztán egy darabig kalauzomul szolgált a termekben . . . Mily érdekes dolgokat beszélt! . . .« — »Ez egyszer hagyján,« szólt önmagának feelve,

»nem kell tartani semmitől . . . De örültség lenne többször is megkoczkáztatni . . .« És most más, kevésbé szárazan pozitív gondolatok kezdtek fejében rajzani. E légyott várása sokkal jobban fölzigatta, semmint szerette volna. Mindmostanig a madonnát játszotta Renével szemben, és im megérkezett a pillanat, mikor leszáll az oltárról, hol a fiatalember oly ájtatosan csodálta. Asszonyi ösztöne merész tervet talált ki: vallomásra kényszeríti a költőt, aztán maga sem titkolja többé érzelmeit és rögtön elmenekül előle, mintha a lelkimardosás űzné. René szivét ez föl fogja dálni, végképp elrabolja ítélőképességét s az ifju mindent megbocsát neki. Ez a terv merész, okos és a mi fő: egyszerű volt. De mégis nehézségekbe ütközött. Ha René csak egy pillanatig is gyanakszik, mindennek vége van. Suzanne szive megdobbant e gondolatra. Mennyi nő kerül e sajátságos helyzetbe, mikor a legfurfangosabb hazudság az őszinteség eszközeül szolgál, hogy az igaz érzelmek győzhessenek! Mikor a férfiak, kikkel szemben a nő ily szerető komédiát játszott, fölfedezik a hazudságot, rendesen méltatlankodnak és megvetést éreznek, a mi csak annak bizonyága, hogy majdnem minden szerelem hiuságon épül.

»Nini,« gondolta magában Suzanne, »ugy reszketek, mint valami nevelőintézetbeli kis leány! . . .« Mosolygott e gondolatra, mely édes volt neki, mert megint csak azt bizonyította, hogy érzelme igaz. És mosolygott akkor is, mikor bérkocsijából kiszállva,

keresztülment a nagy udvaron, meglátni az órán, vajjon pontosan érkezett-e? »Mégint a nevelőintézetbeli kis leány! . . .« ismételte magában. Aztán újra félni kezdett egy kicsit arra a gondolatra, hogy hátha épp mögötte jó René és meglátja: hogyan kénytelen megkérdezni egy őrtől: merre van a múzeum bejárata, holott azt mondta, hogy gyakran jár oda. Bár nem volt ott többször háromszornál, fűzős cipős kis lába oly biztosan lépkedett végig az udvaron, mintha mindennapos volna ott. »Mily gyermek vagyok!« szólalt meg benne Desforges tanítványa, ki úgy ismeri az életet, mint egy vén diplomata. »Már legalább is fél órája, hogy fönt van és vár rám!« De mégis vizsgálódó tekintetet vetett maga körül, mikor megszólította az őrt. A kaczer nő sejtelve azonban még sem csalta meg, mert alig lépett be az ajtón, mely az Apollo-csarnokból a négyszögű terembe nyílik, meglátta Renét, ki a korláthoz támaszkodva állt Paolo Veronese remek képe előtt, mely az *Üdvözítő lábát mosó Magdolnát* ábrázolja, szemközt a híres *Kánai menyegzővel*. A szegény fiu gyermekes féltékenységében mód nélkül kicsipte magát, hogy méltóképpen jelenhessék meg e nő előtt, a ki az ő szemében nemcsak madonna, de »előkelő hölgy« is volt. Mennyi középosztálybeli fiatalember előtt lebeg ez a sejtelmes, mesés alak, egyesítve magában a legferdebb fogalmak képtelen sokaságát! René Vincy feszes kabátot vett magára. Bár a reggel igen hűvös volt, felöltöt nem hozott,

mert egyetlen felöltője, mely még az őszszel készült, nem attól a szabótól került ki, a kihez barátja, Claude Larcher vezette. Ujdonatuj köcsögkalapjával, uj keztyüjével, uj czipőjével olyanforma volt, mint egy divatkép, a mi igen furcsán illett az ő romantikus ábrázatához. De bátran tehette volna magát még nevetségesebbé is, mert Suzanne e nevetségesség révén csak annál jobban kívánta őt. Ilyenek a szerelmes asszonyok! Morainesné ezt úgy fogta föl, hogy René fél, hogy nem lesz elég szép. Egy pillanatra megállt a küszöbön, gyönyörködni a fiatalember jámbor arczán látszó aggodalomban. És mily hirtelen vérhullám csapott föl e szőke selymes szakállal körülvelt arczba, mikor meglátta őt! Hogy fölillant az a sötétkék félő szem! »Csak senki meg ne látná, hogyan közeledik hozzám,« gondolta magában Suzanne. A terem üveg födelén át behulló világosság azonban kívülök nem esett másra, csak az állványaikat vagy létrájukat rendezgető képirókra és a kezükben katalógussal járó idegenekre. Morainesnének elég volt egy pillantás, hogy meggyőződjenek magányosságukról, és bátran gyönyörködött a zavarban, melylyel René feléje közeledett, elfojtott hangon szólva:

— »Valóban nem is reméltem volna, hogy eljön . . .«

— »Már miért nem?« felelt Suzanne ártatlan meglepődéssel. »Azt hiszi talán, hogy én nem bírok ilyen korán reggel fölkelni? Hiszen mikor a szegé-

nyeimet megyek látogatni, már nyolcz óraker talpon vagyok, sőt föl is öltöztem . . .« És hogy mondta ezt! . . . Szerény és vidám hangon, mint a hogy olyan valaki szól, a ki semmi rendkivülit nem mond magáról, hiszen annyira természetes dolog az, hogy ő már ilyen. Ez a katonatiszt hangja volt, mikor azt mondja: »Mikor rátámadtunk az ellenségre . . .« Az volt a legderekabb, hogy világéletében sohasem tette a lábát szegények hajlékába. Irtózott a nyomoruságtól, a betegségtől, az öregségtől. És elegáns önzése jóformán azt sem tudta, mi az alamizna. De René e perczben a leggyalázatosabb istenkáromlónak ítélte volna azt, a ki rámutat ez önzésre. Suzanne, miután kiejtette az apáczai könyörületesség e frázisát, egy perczig élvezte a hatást. René szeméből az az együgyü boldog hit sugárzott, a melyet e szép komédiásnék annyira természetes adónak hisznek, hogy szivtelennek mondják azokat, a kik ezt megtagadják tőlük. Aztán, mintha menekülni akarna a csodálat elől, mely sérti egyszerűségét, így folytatta:

— »Ne feledje, hogy ön ma az én vezetóm. Ugy fogok tenni, mintha teljességgel nem ismerném e képeket. Majd meglátom: egyforma izlésünk van-e?«

— »Istenem!« gondolta magában René, »csak aztán ne mutassak neki olyas képet, hogy rossz véleménye támadjon felőlem! . . .« A legközönségesebb asszonyok is képesek arra, ha akarják, hogy

a gyöngeség érzetét keltsék még az olyan férfiakban is, a kik mindenképp különböznek náluk. Útnak indultak és René sorra vezette Suzannet a remekművekhez, a melyekről azt gondolta, hogy tetszeni fognak neki. A fiatal költő jól ismerte e kedves muzeum nagy és kis termeit. Nem volt ott egy festmény sem, melyhez ne fűződött volna valami ifjúkori álma. Huszéves korunkig egyebet se teszünk, mint hogy a szépség ábrázolataival ékesítjük a lelkünkben levő rejtett, tiszta kápolnát, melyet aztán szenvedélyeink csakhamar a bűnök tanyájává változtatnak. Hányszor ment imádkozni Luini halavány, nemes freskói elé, mikor azt ohajtotta, hogy az ő poézise is oly édes, könnyed és megindító legyen, mint a régi lombardiai mester művészete. Néha órákig legeltette szemét Mantegna merev és hatalmas *Keresztrefeszítésén*, mely a veronai San-Zeno templom nagyszerű képének egy részlete; vagy az imádatra legméltóbb Rafael-képen, ezen a szent Györgyön, a ki dühös kardcsapással öli meg a sárkányt, — az ideális hősnő, a ki rózsaszín szerszámos fehér lovát sarkantyuzza s alatta zöldel a pázsit mely oly üde, mint az ifjuság, mint a reménység! De legszivesebben zarándoklott az arczképekhez. Csodálta Holbein, Philippe de Champagne és Tizian műveit, meg azt a finom, titokzatos női arczképet, melyről a katalógus csak annyit mond, hogy a velencei iskolából került ki s melynek haja közé két betű van festve. René örömetst hitt az ügyes magya-

razónak, ki azt mondja, hogy e két betű értelme Barbarelli és Cecilia, — Giorgione és kedvese, a kiért, a legenda szerint, a nagy művész meghalt. Ezt a regényes és tragikus mondát valamikor Rosalienak is elbeszélte, mikor együtt jártak a Louvreban, ugyanezen a helyen, ugyane Kép előtt. Azon vette magát észre, hogy Suzannenak is csaknem tulajdon azokkal a szavakkal mondja el:

— »A művész szerette őt, ő pedig megcsalta egy barátjával . . . Giorgione lefestette magát egy képen, a mely most Bécsben van, a mint szép, szomorú szemével nézi e barátot, ki feléje közeledik és e Judás hátrarejtett kezében egy tör markolata csillog . . .«

Igen, tulajdon ezekkel a szavakkal mondta el! . . . És Rosalie feléje emelte pillantását, mintha azt kérdezné: »Hogyan lehet megcsalni azt, a ki szeret bennünket? . . .« A leány azonban elhallgatta e gondolatát, míg Suzanne, miután egy darabig különös kíváncsisággal nézte a mély tekintetű, keskeny ajku, rejtelmes asszonyt, szőke fejét rázva, így sohajtott föl:

— »Pedig oly szelid vonásai vannak. Borzasztó elgondolni, hogy valaki ilyen tiszta arczczal hazudhatik! . . .«

Beszédközben ő is a fiatalemberre emelte szemét, mely épp oly világos volt, mint a minő sötét a Rosalieé és René azt érezte, hogy valami különös lelkimardosás támad szívében. A benső élet amaz

iróniája révén, mely a lelkiismeret titkos ellenkezéséből keletkezik, Suzanne boldogan járt e képek között, azt mutatva, mintha igen nézné a festményeket, holott csak abban gyönyörködött, hogy az ifju mennyire csodálja szépségét; az ártatlan fiu pedig mint kétszeres hűtlenséget hányta magának szemére, hogy ez ideális teremtetést azokon a termeken vezet át, a hol már egy más nővel járt. Az a fatális összehasonlítás, mely, mióta Morainesnével találkozott, lelkében elhalaványította, elhomályosította a szegény kis Offarel leányt, erősebben tolakodott föl, mint valaha. Menyasszonyának alázatos alakja előtte lebegett, ő pedig azt nézte, hogyan megy Suzanne, a régi mesterek vásznain levő arisztokrata szépségek élő testvére. Aranyos haja csillogott a reggeli kalap alatt. Derekat rövid asztrakán-ujjas fődte. Szoknyájának finom, szürke szövete redőkben hullott alá. Kezében asztrakán karmantyu volt, melyből egy hímes zsebkendő csücske látszott ki; és Morainesné olykor ellenző gyanánt szeme fölé emelte ezt a kis karmantyút, hogy jobban láthassa a képeket. Hogyne győzte volna le a jelenlevő a távollevőt, az elegáns asszony a szerény, az egyszerű leányt, — annyival inkább is, mert Suzanneban az előkelő bájjal a legfinomabb esztétikai izlés is látszott egyesülni. Ez a nő, a ki nem tudott volna megkülönböztetni egy Rembrandtot egy Peruginótól, vagy egy Ribeirát egy Watteautól, oly tudatlan volt, — annyi művészettel hallgatta René beszédét, ugy behatolt gon-

dolataiba, hogy illuzióba ringatta volna az asszonyi hazudságok ügyesebb ismerőit is, mint a minő ez a huszonöt éves poéta. A fiatalember szemében ez a séta oly tökéletes valami volt, oly titkos álmai valósultak meg általa, hogy szinte félt. Az idő mult és az ifjút elfogta valami meghatározhatatlan megindulás, melyben benne volt az az ideges izgatottság, melyet a remekművek látása mindig kelt a művészen, bűnös kétszinüségének érzete, az a tudat, hogy multját jelene profanálja, jelenét pedig multja, meg az az érzés is, hogy ez az óra oly hirtelen tűnik el. Igen, elmulik ez az édes óra, melyre annyi üres, hideg, sötét nap fog következni; és neki soha sem lesz bátorsága kérni ez imádatraméltó asszonyt, hogy újra találkozzanak így. Morainesné, Epikurus elmés tanítványa, igyekezett meghosszabbítani a fiatalember lelki birásának gyönyörüségét, mint a hogy meghosszabbította volna a testi birás gyönyörüségét. Bár nem látszott rajta, kéjesen és műértőn tanulmányozta Renét, hosszú aranypilláju, szelid kék szeme szegletéből. Nem tudta egész biztosan, mely gondolatok forognak a fiatalember fejében. Természetét ugyan már apróra ismerte, de nem tudott róla semmi pozitív adatot, elannyira, hogy néha megremegve azon kezdett tünődni, hogy vajjon nem szűz-e még ez az ifju? Nem birta részletesen kifürkészni René gondolatait, de azt igen könnyen észrevette, hogy a költő többet nézi őt, mint a képeket és hogy perczről-perczre zavartabb. Örült ennek a

húzódózásnak, mert kiérezte belőle, hogy René félénken és tisztelettel kívánja őt. És mily jól esett neki ez a szemérmes kívánság! Most látta csak, mily mélység választja el az ő kis Renéjét, — mint már magában hívni szokta, — a merész és félelmes viveuröktől, az ő rendes társaságától, A fiatal költő pillantása nem vetkeztette őt le. E két szemből szerelem és szenvedés sugárzott. És e szenvedés végre arra bírta Suzannet, hogy maga tegye meg a valamást, a melyet provokálni akart.

— »Istenem!« kiáltott egyszerre, a képek mentén végigfutó korlátba kapaszkodva és Renéhez emelve arcját, melyen a mosolygás nagy kinnal küzdött. »Semmi, semmi,« folytatta aztán, látva az ifju nagy rémületét, »csak egy kicsit megrántottam a bokámat ezen a csúszós padlón . . .« aztán fél-lábon állva, előre nyujtotta az állítólag fájó lábat és bájos erőlködéssel mozgatta a finom czipellőben. »Tíz percnyi nyugalom kell csak és elmulik, de arra szükségem van, hogy ön mankó gyanánt szolgáljon öregségemben . . .«

Kiejtve e szomorú tréfát ifju ajkán, karon fogta a költőt, ki szinte vallásos kegyelettel segített neki menni, nem gyanítva, hogy ez a képzelt baleset csak egygyel több epizód a szerelmes komédiában, melyben ő oly jóhiszeműleg játszsza szerepét. Suzanne nem feledte el egy kicsit meghajolni, hogy testének könnyü súlya éleszsze René kívánságát, hogy kebele érintse és megremegtesse az ifjut, hogy

a közös mozgás érzése végképp megittasítsa. Ez a mesterkedés szerfölött jól sikerült. René már nem is tudott szólni, annyira áthatotta, lenyűgözte ez asszony, kinek most már jobban érezte alig észrevehető parfümjét is. Félt rátekinteni s ha mégis feléje pillantott, ott, egész közel látta ezt az egyszerre pajzán és büszke arczért, az ideálisan rózsás bőrt, az olykor ártatlan gonoszsággal mosolygó íves ajak biborát; de mikor pillantásuk találkozott, ez a mosolygás oly nyílt vonzódást fejezett ki, hogy René félénksége csökkent. Suzanne ezt rögtön észrevette azon, hogy a fiatalember bátrabban nyujtotta neki karját. A szép asszonynak gondja volt arra is, hogy a színlelt rándulás révén egy igen félreeső terembe, a Lesueur-csarnokba menjenek. Karonfogva haladtak végig egy kis folyosón, beléptek a francia iskola egyik csarnokába és végre elérkeztek egy, ez időtájt egész homályos és néptelen terembe, a hol Lebrunnek Nagy Sándor diadalait ábrázoló óriás képei függenek. Az Ingres- és Delacroix-csarnok, amely ma e terembe nyílik, akkor még nem volt nyitva és a közepén egy nagy kerek, vörös bársony diván állott. Ez a zugoly éppen az órában, Páris közepén, elhagyatottabb volt bármely vidéki muzeumnál és akármeddig bátran lehetett beszélgetni, mert nem járt ott senki más, csakis az ő, a ki maga is a szomszédterembeli kollégájával fecsegett. Suzanne rögtön fölfedezte ez alkalmas helyet és a kerevetre mutatott:

— »Ne ülnénk le ide egy kicsit? Már jobban vagyok . . .«

Ismét hallgattak. Minden magányossággal vette őket körül, a Carrousel udvarának a két magas ablakon át messziről, tompán fölható zajától kezdve a terem félhomályáig. A fiatalember zavarát csak növelte e bizalmas együttlét, melynek pedig arra kellett volna őt bátorítani, hogy nyilatkozzék. »Mily szép! Mily előkelő! . . .« gondolta magában René. »És el fog menni és én nem látom őt többé. Bizonyosan nem tetszem neki, mert meg vagyok mellette bénulva és nem tudok szólni.« — »Sohasem lesz ennél jobb alkalom,« gondolta Suzanne.

— »Ön szomorú,« szólt hangosan és oly pillantással nézett rá, melyben a kaczérság szerető, szinte testvéri vonzódás mögé rejtőzött. »Már jöttömkor észrevettem, de hiszen én nem vagyok eléggé barátnője, hogy elmondja nekem minden baját . . .«

— »Nem,« viszonzá René, »nem vagyok szomorú. Hogy is lehetnék? Elég okom van rá, hogy boldog legyek . . .«

Az asszony ismét meglepett és kérdő pillantást vetett rá, mintha azt akarná mondani: »Mik ezek az okok? Mondja . . .« René kiolvasta e kérdést a világos két szemből; de nem merte elérteni. Lelkének egész őszinteségével annyira csekélyebbnek ítélte magát e nőnél, hogy nem volt ereje teljességében föltárni előtte még saját imádatát sem. Azt hitte, hogy Suzanne elragadó bánásmódja, melyben ő nem

birt fölfedezni egy szikrányi számítást sem, egyszerre véget ér, ha szól; és olyan hangon folytatta, mintha beszéde csak életének általánosságaira vonatkoznék:

— »Claude Larcher gyakran mondta, hogy rói pályámon soha sem lesz szebb korszakom a mostaninál. Szerinte az író életében négy momentum van: mikor nem ismerik, mikor tetszéssel halmozzák el, kétségbeejtve az öregebbeket, mikor rágalmazzák, mert diadalmaskodik; és a negyedik, az utolsó időszak az, mikor megbocsátanak neki, mert elfeledték . . . Valóban sajnálom, hogy nem ismeri jobban Larchert; azt hiszem, igen tetszenék önnek! . . . Ha tudná, mennyire szereti az irodalmat! . . . Az igazán az ő vallása.«

— »Ez a fiu mégis nagyon együgyü,« gondolta magában Suzanne; de sokkal jobban érdekelte e beszélgetés vége, semhogy türelmetlenségig ragadtatta volna magát. Félbeszakítani Claude fölösleges dicséretét, belekapaszzkodott René szavába: »Vallás! . . . Önök mind így éreznek . . . Van egy barátnőm, a ki mindezt saját szomorú tapasztalásából tudja és mindig azt szokta nekem mondani: a nő sohase ragaszkodik művészhez, mert az nem fogja őt annyira szeretni, mint művészetét . . .«

És arcza fájdalmas lett, mikor eszébe jutott ez a mondás és a barátnő, a ki egyébiránt épp oly képzelt dolog volt, mint a baleset. Piros ajka megnyílt egy kicsit: fölsohajtott, mint a ki szomorú

vallomásokat hallott s a ki sejti, hogy ő rá is ilyen fájdalomok várnak.

— »De hiszen ön szomorú,« mondá René, meghatódva a szép arcz hirtelen elváltozásától.

— »Végre valahára! . . .« gondolta magában Suzanne, aztán így szólt: »Ne bolygassuk ezt. Törődik is ön az én szomoruságommal!«

— »Hát azt hiszi, hogy közönyös nekem?«

— »Közönyös? . . . . Az épp nem,« mondá Morainesné, fejét rázva; »de ha elváltunk, gondol-e rám másképp, mint egy szimpatikus teremtésre, a kivel véletlenül találkozott s aztán mindjárt elfeledt.«

Sohasem volt szebb René szemében, mint mikor kiejtette e szavakat, a melyek érintették a végső határt, a meddig mehetett, mindennek elrontása nélkül. Keztyüs kacsója ott pihent a kerevet bársonyán, egész a fiatalember mellett. René meg merte fogni. Suzanne nem vonta vissza. Szeme mintha valami látomásra meredt volna a puszta levegőbe. Vajjon vetett-e ügyet René mozdulatára? Vannak nők, a kik mennyei módon tudják észre nem venni a velük szemben megkoczkáztatott bizalmasságokat. A költő megszorította a kis kezét és mikor az aszszony még mindig nem utasította el, beszélni kezdett olyan hangon, melyet inkább az izgatottság tett tompává, mint az óvatosság.

— »Bocsássa meg e beszédemet! Ha tudná! . . . Gyermekesség és örültség ez! . . . Mikor legelőször láttam önt, azt éreztem, mintha régi ismer-

rőssel találkoztam volna . . . Annyira hasonló volt ön ahhoz a nőhöz, a kiről álmodoztam, mióta csak szívem dobog! . . . És e találkozás előtt is azt hittem, hogy élek, hogy érzek . . . Tudom, hogy végem van. De legalább megmondtam önnek, hogy szeretem . . . Megtudja, aztán tehet velem, a mit akar. — Istenem, mennyire szeretem önt! . . .«

És mikor bálványozó pillantással nézett rá, egyre ismételve e szavakat, melyekben lelkének egész láza tört ki, azt látta, hogy két könycsepp csordul ki Suzanne szeméből, két csöndes, szelid könycsepp, végigfolyva rózsás arczán. A szegény fiu nem tudta, hogy a legtöbb asszony akkor sir, a mikor akar, kivált ha egy kicsit ideges. Ez a két könycsepp végképp elvette eszét.

— »Ön sir! . . .« kiálta. »Ön . . .«

— »Ne mondja ki,« szakította félbe Suzanne az ifju ajkára téve kezét és visszahuzódva tőle. Aztán rászögezte szemét, melyben a szenvedély valami elszörnyedő döbbenettel párosult. »Igen, ön hatott rám! Ön az oka, hogy oly örvényeket fődöztem föl lelkemben, a melyeket nem is gyanítottam . . . Félek. Félek öntől, félek magamtól, félek itt lenni. . . . Nekünk nem szabad többé látnunk egymást. Én nem vagyok szabad, nem lett volna szabad hallanom, a mit hallottam . . .« Elnémult, aztán mintegy önkéntelenül megfogva René kezét, így folytatta: »De miért hazudjam! . . . Mindazt, a mit ön érez, talán én is érzem. Esküszöm, hogy mind-

mostanig nem is tudtam. Az a vonzódás, mely arra birt, hogy ma reggel itt fölkeressem önt . . . Istenem! . . . Most már értem . . . Mily szerencsétlenség, ha a szivet meglepetés éri! . . .«

Ismét könyek remegtek szeme pilláján. Renét annyira megrázta e beszét, hogy alig tudott ennyit szólni:

— »Csak azt mondja, hogy megbocsát nekem . . .«

— »Megbocsátok önnek,« felelt Suzanne, úgy megszorítva a fiatalember kezét, hogy szinte sajgott; aztán komoly hangon folytatta: »Érzem, hogy én is szeretem önt . . .« Majd mintha álomból ébredt volna föl: »Isten hozzá, megtiltom, hogy kövessen. Utoljára beszéltünk egymással az életben . . .«

Fölkelt. Homloka fenyegető volt, vonásain látszott a föllázadt becsület megriadása. Nem volt többé szó se a sikos padlón megrándult lábról, se a fáradtságról. Távozott és pedig oly föllázadva, hogy a fiatalember, kit az imént történtek összezúztak, nem is kísértette meg visszatartani, csak nézte elmenését. Már perczek óta eltűnt, mikor René arra rohant, a merre elsietni látta. Nem találta sehol. Mig végigjárta a lépcsőket, Suzanne már áthaladt a nagy udvaron és bérkocsiba szállva, a rue Murillo felé hajtattott. A kocsi sarkába húzódva, félig gonoszul, félig érzékenyen gondolt a költőre. René, mig azon igyekezett, hogy eltérítse őt a végső szakítás gondolatától, észre sem vette a

gyorsaságot, a melylyel az ő ál-madonnája maga is szerelmet vallott. Innen eredt a gonoszság. De mikor eszébe jutottak a fiatalember szavai, megindulástól elváltozott arcza és lobogó szeme, boldog volt, mert mindez égő szerelmet ígért. Ebből keletkezett az elérzékenyedés. És Suzanne már is tervezgette, hogy a Renée lesz, ott, a költő csöndes, magányos kis lakásán, melyet az ifju beszédéből már szinte ismert. A költő irni fog neki egyszer, kétszer; de ő nem felel. Harmadik vagy a negyedik levelet olvasva; úgy fog tenni, mintha René öngyilkosságától tartana és hozzá rohan — hogy megmentse! Mikor ezeken gondolkozott, a véletlen, ki néha oly csufondáros, mint egy gonosz czimbora, azt akarta, hogy észrevegye az utcán haladó Desforgest. A báró a boulevard Haussmannon ment, nyilván ő hozzá, reggelit kérni. Suzanne a karpereczéről lefüggő aranyórára tekintett. Dél alig mult el husz perczczel. Idején érkezhetik haza és a reggel örömei után igazi nagy gyönyörüsége volt neki, mikor egy kicsit lehuzta a kocsiajtó kárpitját, hogy egész a közelben menő kedvese ne lássa őt meg.

V.

Kegyetlen őszinteség.

Mikor René Vincy, nem bírva utolérni Suzannet, a muzeum kapuja előtt állt, az ellentmondó gondolatok forgataga kavarodott föl fejében oly erővel és oly hirtelen, hogy valósággal nem tudta, hol van. Suzanne jól számított; a kétszeres hatás végképp megbénította a fiatalember ítélő és eszmélkedő képességét. Ha egyszerüen megmondta volna neki, hogy szereti őt, az ifju egyszerre megnyílt szeme meglátta volna, hogy mily nagy a különbség Suzanne angyali ártatlansága és a fölöttébb hirtelen vallomás között. Észre kellett volna vennie, hogy az angyalszárnyak vajmi kevésbé tapadtak vállához, különben nem kerülhettek volna oly gyorsan a lomtárba. Az angyal azonban nem rakta le fehér szárnyait, hanem inkább még kibontotta és úgy tűnt el. »Szeret engemet, de sohasem fogja megbocsátani, hogy kicsikartam belőle e vallomást,« gondolta magában René. Teljes jóhiszeműséggel meg volt győződve, hogy Morainesnének eltökélt szándéka, soha többét alálkozni vele; és ez a gondolat fölemésztette

lelkének minden erejét. Hogyan lehessen megingatni ez elhatározását emez őszinte teremtésnek, a ki nem tudta eltitkolni szive érzelmét, és a ki oly tiszta, hogy rögtön bűn gyanánt hányta saját szemére önkéntelen vallomását! És a fiatalember ismét látta Suzanne arczán a rémületet és a szeme pilláján remegő könnyeket . . . Gondolataiba mélyedve, czél nélkül haladt s e pillanatban türhetetlen lett volna rá nézve minden társaság, még a hű Émilieé is. Bérkocsiba ült és kihajtatott Saint-Cloud felé. Ösztönszerűleg mondta e nevet a kocsisnak, azért, mert Suzanne egyszer említette neki, hogy fiatal leánykorában kétszer mulatságon volt e kastélyban. És mikor leszállt a kocsiból, szilaj kedvteléssel vágott neki a lombjavesztett erdőnek. A száraz levelek ropogtak lába alatt. Feje fölött a februáriusi délután hideg ege kéklett. A fekete fatörzsek és a kopár ágak között olykor szemébe tünt a régi kastély szomorú omladéka és a medencze zöldes vize, melyen Morainesné egykor csónakázni látta a Jóreménység fokánál megölt boldogtalan, nemes herczeget. E téli impressziók, e tragikus emlékek lebegtek a fiatalember körül, de nem térítették el attól az ábrándozástól, mely, hogy ugy mondjam, hipnotizálta őt: hogyan tudhassa legyőzni ez asszony akaratát, a ki őt szereti, a kit ő szeret és minden áron viszont akar látni. Mit tegyen? Erőszakkal törjön be hozzá? Vagy ugy tolakodjék közelébe, hogy végig üldözze a szalonokon? Az utczasarkokon vagy a

színházakban alkalmatlankodják neki? Gyöngédsége irtózott mindentől, a mi okot adhatna arra, hogy Suzanne őt kevésbbé szeresse. Mindent ő tőle akart megkapni, még azt a jogot is, hogy nézhesse. Ifjúságának tiszta éveiben annyi ábránd élt lelkében, hogy most egész őszinte volt elhatározása, mely szerint nem kísérti meg a felé közeledést és engedelmeskedik neki, mint Dante Beatricenek, Petrarca Laurának, Cino di Pistoja Silviának, hogy hasonló legyen e hatalmas költőkhöz, kikben kifejeződik a középkor hatása alatt támadt álmodozó, áhitatos, lemondó és tisztán lelki szerelem. Valamikor sokszor gyönyörködött az *Uj élet*-ben és ez ábrándozóknak elhunyt hölgyeikhez intézett szonettjeiben. De hogyan birhatott volna ez a fellegekben járó, szinte szerzetesi irodalom az érzéki szenvedélynek ama mérgével, melyet, bár tudtán kívül, Suzanne szépsége és pompája csöppentett beléje? . . . Engedelmeskedjék neki? . . . Nem, azt nem birja. Ismét tervek kavartak fejében és idegeit járással-keléssel akarta eltompítani, mert nem volt egyéb orvossága a szörnyű szenvedés, a halálos nyugtalanság ellen. Elkövetkezett a szomoru, rövid téli alkonyat. Este lett. René, végképp kimerülve az izgatottságtól, végre arra határozta el magát, hogy ír Suzannának és pedig mindjárt. Saint-Clouban bement egy kávéházba és ott a nyomorult itatóspapíroson, rozsdás tollal, a pipázók, biliárdozók zaja közepett, egy piszkos pinczér ólalkodó pillantásától kísérve, irt meg

egy levelet, aztán egy másodikat és végül egy harmadikat. Hogy szégyenkezett a közönséges levél-papiros miatt, melyre irt, és a hely miatt, a hol volt! Nem bírta elviselni a gondolatot, hogy Suzanne itt lássa őt; de viszont nem lett volna képes megvárni, hogy hazaérjen és ott ontsa ki, a mi szivén van. Ime mit irt e levélben, a melyet Desforges báró bizonynyal elképedve olvas el, ha véletlenül a kezébe kerül:

Asszonyom,

Több levelet irtam önnek, de mind összetéptem és azt sem tudom, elküldöm-e ezt is, annyira félek attól, hogy megbántom önt, kifejezve az érzelmeiket, a melyek bizonynyal nem sértenék, ha szivemben láthatná őket. Csakhogy a szivekbe nem látni és vajjon elhiszi-e nekem, hogy az érzelemben, mely e levelet tollamba mondja, nincsen semmi, ami bánthatná a leggyöngédebb, a legtisztább nőt, sőt akár önt is asszonyom. De ön engem alig ismer és az érzelem, melyet elárult előttem, a minden hazugságtól irtózó lélek őszinteségével, oly hirtelen volt, hogy most talán, mikor e sorokat írom, már örökre számüzte, megsemmisítette, elítélte. Ha így van, ne is feleljen e levélre. Sőt ne is olvassa el. Meg fogom érteni hallgatását és belenyugszom elhatározásába. Borzasztóan fogok szenvedni, de mégis örök hálát érzek ön iránt, a miért megadta nekem azt a végtelen nagy boldogságot, hogy látnom en-

gedte ifjuságom ideálját közelemben élni és járni. Ezért háládatos leszek még akkor is, mikor meg kell halnom fájdalomamban, a miért úgy határozta a sors, hogy alig találkoztam önnel, már is elvesztettem. Ön megjelent előttem és már csak léte által is bebizonyította nekem, hogy az én ideáлом nem hazudott! Bármint is nehezedjék reám az élet, ez a drága, ez az isteni emlékezés mint talizmán, mint varázs fog velem maradni . . .

De bármily méltatlan legyek is, ha az az érzelem, a melyet szemében láttam, — mily szép volt e szem abban a perczen, és hogy fogok rá mindig visszaemlékezni! — igen, ha ez az érzelem megmarad önben ma reggeli fölháborodása után is, ha ez a vonzódás, melyet szertelennek itélt, tovább is él szívében, ha, bár akaratlanul, megmarad az, a ki sirva hallgatta rajongásomat, tiszteletemet, imádásomat: úgy arra kérem, asszonyom, hogy e vonzódásból, ez érzelemből tegyen szert egy kis szájalomra; és mielőtt végképp megmaradna elhatározása mellett, melynek én alája vetem magamat, a borzasztó elhatározás mellett, hogy ne lássam önt többé: — engedje, hogy még egyet kérjek öntől. Ez a kérés oly alázatos és előre is úgy belenyugszik parancsolatába! Ime elmondom. Ha jól értettem ki rövid és gyors beszélgetésünkéből, az ön élete, bár boldognak látszik, sok tekintetben hiányos. Vagy sohasem vágyott egy jó barát után, a kinek elpanaszolhat mindent? Egy jó barát után, a ki sohasem fog

többé úgy beszélni önhöz, mint egyszer merészkedett, de a ki boldog lesz, ha közelében élhet, ha együtt örülhet, ha együtt szomorkodhatik önnel; a ki hű lesz és nem panaszkodik akkor sem, ha elhagyja őt. Sohasem kívánt közelében egy embert, a ki egészen az öné és a kinek minden gondolata önnek van szentelve? E találkozás előtt, mikor érzelmem erősebb volt akaratomnál, minden bűnös reménység nélkül az a jóbarát akartam lenni, a kinek nincs egyéb kívánsága, mint hogy föláldozza magát, és a ki nem sajnál egyebet, mint azt, hogy mindig nem szolgálhatta önt. És én azt érzem, hogy most is eléggé szeretem önt, hogy megvalósíthassam ezt az álmot. Ne rázza a fejét! Őszinte vagyok kérésemben és őszinte szándékomban, hogy sohasem ejtek ki egy szót, mely megbánathatná önnel a bocsánatot, ha ugyan beleegyeznek abba, hogy e próba alá vessen engemet. De hiszen különben is mindig ideje lesz számkivetni engemet, ha azt látja, hogy nem maradok hű fogadalmamhoz.

Istenem, milyen rosszul tudom magamat kifejezni! Szivem reszket a gondolattól, hogy olvasni fogja e sorokat, és alig bírok írni. Vajjon mit fog felelni levelemre? Vissza hí házának szentjébe, a hol oly jó, oly édes volt irántam, hogy mikor e perczekre gondolok, olyan, mintha szivemet egy liliom érintené. E szivben csak szolgálai hűség és engedelmes, alázatos csodálat van ön iránt. Mondja, ó, mondja: »Megbocsátok önnek.« Mondja: »Meg-

engedem, hogy viszontlásson.« Mondja: »Kisértse meg, kísértsük meg barátok lenni.« Ezt mondaná nekem, ha tudna lelkemben olvasni. És ha nem fogja mondani, én mégsem zúgolódom, nem teszek szemrehányást, csak örökre hálálkodom. Hálálkodom a vértanuságban, mint a hogy hálálkodtam volna a boldogságban. Most már értem, hogy szeretve szenvedni is boldogság! . . .

Esti hat óra volt, mikor a fiatalember bedobta a levelet a szekrénybe. Nézte, hogyan tűnik el a résen. És alig csúszott ki kezéből, már is bánta, hogy elküldte és aggodása sokkal rosszabb volt, mint délelőtti küzdelmei. Lelki háborgásában végképp megfeledkezett övéiről és arról, hogy még sohasem töltött házon kívül egy egész napot úgy, hogy ne értesítette volna családját. Megebédelt egy utjába akadt korcsmában, nem gondolva az otthon valókra; egész lelke csak azzal foglalkozott, hogy mit fog tenni Suzanne, ha elolvasta levelét. Félig éber alvójárásából csak akkor serkent föl, mikor este fél tíz felé gyalog hazaért és az ajtót nyitó Françoise meglepetésében szinte lámpáját elejtve kiáltott rá:

— »Jaj, kérem, a nagysága már nem tudott hova lenni félelmében, hogy nem tetszett jönni . . .«

— »Aggódtál miattam?« mondá René Émilienek, ki az előszobába sietett eléje. »Ne haragudjál rám,« súgta aztán, megölelve nénjét, »ő miatta történt . . .«

A fiatal asszony, ki igazán nagy aggodásban töltötte el a napot, öcscsére tekintett. Láta, hogy ki van kelve képéből és szemében láz ég; nem volt ereje szemrehányást tenni neki együgyü önzéséért, mely nem törődött esztelen képzelődéseivel, és hal-kan felelt neki, az ebédlő félig nyilt ajtajára mu-tatva:

— »Offarelék vannak itt . . .«

Ez a kis mondat elég volt arra, hogy René izgatottsága egyszerre megváltozzék. Szorongás fogta el. Rosalie képe fájdalmat okozott neki ma reggel is a Louvrebán, a legédesebb perczen, mikor Suzannenál volt. És most hirtelen, előkészület nélkül, nemcsak a képet, de magát a leányt kell látnia; találkoznia pillantásával, melyet napok óta gyáván került, és néznie a halaványságot, melynek ő volt az okozója. Hűtlenségének érzete fájdalmasabban, élesebben rohanta meg, mint valaha. Szerelmes sza-vakat mondott egy más nőnek, bár nem volt fölol-dozya az iránt való kötelezettségétől, a ki joggal menyasszonyának tekintette magát. Ugy lépett az ebédlőbe, mint a ki vesztőhelyre megy és még nem is ért a lámpa fénykörébe, mikor már érezte, hogy Rosalie úgy olvas szivéből, mint egy nyitott könyv-ből. A leány Fresneau és Offarelné között ült. Mint rendesen, most is dolgozott, lábát egy székre téve, melyen a gyapjufonál-gombolyag és atyja kalapja volt. René ez ártatlan ravaszság révén kénytelen volt mellé ülni. Rosalie és anyja hosszú kézcsukló-

melegítőket kötöttek az öreg Offarel számára, ki most mindig azt hajtotta, hogy köszvény van a karjában. Ott volt ez a képzelt beteg is és sok mindenféle nyavalyája nem akadályozta meg abban, hogy míg a professzorral kártyázik, ne igyék igen erős grogot. A kártyázást Émilie indította, hogy a társaság ne beszélgessen és ő távollevő öcscsének szentelhesse minden gondolatát. Angélique Offarel segített neki kibontogatni a selyem motringokat. Ezt a szelid családiás képet enyhe fény világította meg és a költő egyszerre megtalálta annak szimbolumát, a mi oly soká egyetlen boldogsága volt és a mivel most örökre szakított. Szerencsére rögtön megszólalt a professzor vastag hangja, végét vetve a reflexióknak.

— »No hiszen, okos egy nénéd van neked! Egyre azt emlegette, hogy egész éjjel virasztani fog és úgy vár rád. Azt mondta: okvetetlen telegrammot küldött volna . . . De bizonyosan valami baj érte! . . . Egy cseppbe mult, hogy nem indított engem utnak a Morgue felé . . . Hiába vigasztaltam: Renét reggelire és ebédre marasztalták valahol . . . . Offarel bácsi, most ön ad ki.«

— »Valahol a környéken voltam látogatóban és lekéstem a vonatról,« mondá René.

— »Be rosszul tud hazudni!« gondolta Émilie, azon véve magát észre, hogy csodálja öcscsének ez ügyetlenségét, mely a megszokott őszinteség jele;

egyébiránt épp így csodálta volna, ha egész a macchia-vellizmusig furfangos.

— »Mintha egy kicsit sápadt volna,« szólt Offarelné a költőhöz csipősen; »talán valami baja van?«

— »Nem akar ide ülni, Vincy ur?« mondá most Rosalie, félénken mosolyogva; »elteszem innen az apám kalapját.«

— »Add ide,« mondá az öreg tisztvelő, az ebédlőszekrényre mutatva, »itt nagyobb biztosságban lesz. Ez a legremekebb kalapom és kikapok a mamától, ha valami baja esik.«

— »Biz ez már régóta megy remekszámba! . . .« nevetett Angélique. »Nézze, papa, ez az igazi remek,« azzal fogta René kalapját és megcsillogtatta a lámpa alatt, az öreg uj fejfödőjével együtt, melynek kopott selyme, fakó színe és divatját mult formája még jobban szembetűnt az ellentét révén.

— »Vincy urnak most már semmi se elég szép,« szólt Offarelné szokott kesernyességével, aztán Angéliquehez fordult, a kire megharagudott a tréfa miatt: »Áldhatod az istenedet, ha a férjednek mindig olyan jó ruhája lesz, mint most az apádnak van . . .«

René ezalatt leült Rosalie mellé. Ugy tett, mintha nem venné észre a félelmes asszonyiség megjegyzését, és nem is elegyedett többé a társalgásba, melyet az okos Émilie csakhamar a főzés felé terelt. Ez a tárgy csaknem épp úgy érdeklette Offarelnét,

mint Hamupipóke, Czirmos, Dundi és Iromba, az ő négy macskája. Nemcsak hogy kitünő szakács-receptekkel dicsekedett, — a minő például büszkesége: a rákleves és, mint nagy kevélyen maga elkeresztelte: az Offarel-mártásos kacsza volt, — hanem csodamódon tudta, mit hol lehet kapni, és e tekintetben úgy beszélt Párisról, mint Robinson az ő szigetéről. Olykor valóságos kutatásokat rendezett hallatlan messze városrészekben, hogy a kávé vagy a makarónit valamely különösen jó boltban vegye meg. Tudta, hogy a hónap bizonyos napjain melyik kereskedő kap friss mortadellát és melyik fekete olajbogyót. Ez utazásainak minden legkisebb epizódja valóságos eseményszámba ment. Ha gyalog járt, vége-hossza nem volt beszédének, hogy már megint mennyi házat bontanak le, és hogy az ő utcájokban mennyivel jobb a levegő, mint másutt. Ha omnibuszon utazott, nem győzte szomszédjait emlegetni. Látott egy igen szeretetreméltó kövér hölgyet és egy impertinens kis fiatalembert; a konduktor ráismert és köszöntötte; a kocsi háromszor föl akart dőlni; egy érdemjeles öreg ur pedig alig birt leszállani . . . »Már azt hittem, hogy elesik a szegény jó öreg . . .« René mindig mulatott ezen a sok hiábavaló beszéden, melyben a szegény asszony együgyűsége nyilatkozott meg; és főképp azért mulatott, mert az asszonyság olykor egy-egy színes és találó dolgot is mondott. Ez este azonban roppant nagy volt az ellentét, a Suzanne keltette regényes fölhe-

vülés s ez egész családi kör alántjáró szegényessége között. A fiatal költő nem gondolta meg, hogy minden egzisztenciának vannak ily nyomoruságai és hogy a főuri életben is csak ott lappang a sok aljas vetélkedés, az utálatos számitás, hogy az ember többnek látszszék, mint a mi, a tömérdek megalkuvás a lelkiismerettel, a mik mellett a polgári élet e kicsinyes dolgai még csupa kedvességek. Rosaliera tekintett és véghetetlenül bántotta őt, hogy a leány oly erősen hasonlít az anyjához. Pedig csinos volt. A kötésre hajló hosszas arcza, melyet megsápasztott a bánat, a lámpa fényében elefántcsont színűnek látszott; és mikor fölpillantott az ifjura, sötét szeméből a legőszintébb szerelem sugárzott. De e két szem feketesége mért volt épp olyan, mint az öreg asszonyé? Huszonnég év különbséggel miért volt szakasztott olyan a homlok formája, az áll metszése, az ajk vonala? Mily igaztalanság volt haragudni ez ártatlan gyermekre hasonlósága, sápadtsága, bánata és hallgatása miatt! De ha az ember nagyot vétett egy nő ellen, azonnal kész az ilyen igaztalanságok forrása. Rosalie elkövette azt az öntudatlan bűnt, hogy még lelkifurdalással tetézte René uj, kínos érzelmeit. A szegény leány a szívnek azt a multját képezte, a melynek nem tudjuk megbocsátani, hogy akadály köztünk és a jövő közt. Bármily hitszegő is szerelem dolgában az asszonyok legtöbbje, hitványságuk sohasem bírja eléggé megtorlani a férfiak önzését. Ha Renének megvan az a szomorú bátör-

sága, a mi Claude Larchernak: hogy illúziók nélkül nézzen lelkébe, meg kellett volna vallania, hogy Rosalie iránt való ingerültségének nincs más oka, mint hogy megcsalta e leányt. De René költő volt, ki szerette csillogó fátylakkal leplezni lelkének hitvány részeit. Kényszerítette magát, hogy Suzannera és a benne növekvő, virágzó nemes szerelemre gondoljon; és most először érett meg benne az erős elhatározás, hogy végkép szakít a leánynyal. »Méltó leszek hozzá,« — és e *hozzá* alatt azt a gonosz, hazug asszonyt értette, a ki rá, a szelid, egyszerű, őszinte fiura oly felsőséges hatást tett a fény, a művészi öltözködés, a ritka érzelgős komédia és a szívet, lelket megzavaró szépség által. Ez a szépség jelent meg René elbűvölt képzeletében akkor is, mikor az öreg Offarel hazamenésre gondolt, és fölkelve, ezt mondta Fresneának:

— »Tizennégy söt nyertem öntől . . . Hehe, e héten megvan a szivarra való . . .« Aztán a felesége felé fordult: »Nos, hölgyeim, tegyünk úgy, mintha mennénk.«

— »Mivel mindnyájan itt vagyunk,« mondá Offarelné, a »mindnyájan« szónál jelentősen pillantva Renére, »mikor jönnek hozzánk ebédre? Talán szombaton? Azt hiszem, Fresneau urnak az szabad napja . . .« És mikor a professzor igent mondott, egyenesen a fiatalemberhez fordult: »Természetesen ön is eljön, Vincy ur? Higyje meg, jobb nálunk,

mint azoknál a gazdag embereknél, a kiknek a tányérját Larcher ur nyalja . . .«

— »De nagysád . . .« vágott közbe a költő.

— »Csitt!« szólt az öreg asszony; »sohasem feledem, a mit szegény anyám szokott mondani: többet ér egy darab kenyér otthon, mint egy pulyka másoknál.«

Bár ez az ostoba czélzás nem érinthette a szegény Claudeot, ki makacs gyomorhurutja miatt gyakran nem birt meginni még egy pohárka jó bort sem, René ugy megsértődött, mintha a legtalálóbbonosz mondással illették volna barátját. Ebben ismét jelét látta annak, hogy régi és új élete között mily gyűlölködő ellentét támadt és a mint reméli, kívánja az új életet, ugy elfordul a régitől. Ez embereknek joga volt ő hozzá, nagyobb joga, semmint Offarelné hitte, mert hallgatag megegyezés fűzte őt Rosaliehoz. Ismét kegyetlen indulatra lobbant e szegény gyermek iránt és még keserűbben mondá magában, mint az imént: »Szakitani fogok vele.« Ezzel az elhatározással feküdt le, de nem birt aludni. Gondolatai más irányba tértek. Levele jutott eszébe. A levél mostanig már Morainesné kezébe kerülhetett; és erre az ötletre eddig nem sejtett veszedelmek tódultak képzelete elé. Hátha Suzanne férje elfogta a levelet? Borzadály futotta végig a gondolatra, hogy meggondolatlansága mily szerencsétlenségeket idézhet e szegény asszony fejére, ha megsejt valamit a zsarnok, kinek durvaságát iszo-

nyodva sejtette. De még ha a kellő kézbe jut is a levél, vajjon fog-e tetszeni Suzannének? Nem fog neki tetszeni. Igyekezett föleleveníteni emlékezetében, hogy mit irt. »Őrült voltam, hogy ilyesmikre vete-medtem,« gondolta magában és azt kívánta, bár veszett volna el a levél. Ilyesmi meg szokott történni néha, mikor az ember legkevésbé kívánja. Miért ne történhetnék meg hát akkor is, mikor kívánjuk? . . . Aztán szégyelte e gyermekes képzelődést. Az est kellemetlen érzéseinek tulajdonította és ismét szidni kezdte magában Offarelné alacsony gondolkozását. Az anya iránt való gyűlölsége néha megbénította a leány iránt való szánalmát is. Egész éjtszaka e két gyötrelém között hányódott. Végre mély, tompa álomba merült, de nem üdült meg tőle, inkább elkábult; és mikor fölébredt, még erősebb volt szándéka, hogy szakítani fog.

De mit tegyen? A legegyszerűbb: légyottot kérni a leánytól. Könnyű dolog az. Hányszor mondta meg neki Rosalie, hogy anyja mikor megy el hazulról; ilyenkor ellátogatott Offarelékhoz, biztosan tudva, hogy egyedül találja Rosaliet, Angéliquekal, a ki az Émilieéhez hasonló czinkosság révén azonnal magukra hagyta a szerelmeseket, hogy háborítatlanul beszélgessenek együtt. Igen, a légyottkérés volt a legbecsületesebb mód. De a fiatalember érezte, hogy nem bírja elviselni e találkozásnak még csak gondolatát sem. Az ilyen válságok óráján föl szokott ébredni bizonyos szánalom, a mely szinte becstelen.

Abból áll, hogy az ember meghátrál a szenvedések látásától, melyeket okoz. Szándéka gyötreni a nőt, a kit elhagy. De nem akarja könnyeit látni. René természetesen meg akarta magát kimélni ettől a türhetetlen izgalomtól és elhatározta, hogy az íráshoz folyamodik, mint minden szakítani akaró gyáva. A papiros mindent eltür, így tartja a közmondás. Fölkelt, hogy levelet írjon; de nem tudott. Nem talált szavakat. E tétovázás közepett közeledett az óra, mikor a levélhordó szokott jönni. Bár örülség volt azt hinni, hogy Suzanne már most válaszol, a szerelmes fiu szive mégis sebesebben kezdett dobogni, mikor Émilie, mint minden ébredésekor, szobájába lépett, az ujságot s a leveleket hozva. Ah, ha e három boriték valamelyikén megpillantotta volna azt az előkelő, hosszukás írást, a melyet ezer közül is megismert volna, bár még csak egyszer látta egy névjegyén. A három levél azonban csak holmi közönyös dolgokat illetett és a fiatal költő oly kedvetlenséggel lökte félre, hogy szegény testvére aggódva kérdezte:

— »Talán valami bajod van, édes Reném?«

És mig ezt mondta, arcza oly nagy hűségtől sugárzott, szemében oly igaz szeretet ragyogott, hogy az ifju valóságos mentő angyalt látott benne e kegyetlen éj szenvedései után. Miért ne bizhatná Émilie a szakítást, a melyet nem mer szavakba önteni és nem bir leírni? A gyöngye karakterek mohóságával szinte lázasán ragaszkodott e gondolathoz

és könnyes szemmel vallotta meg nénjének, hogy Rosalie miatt mit szenved. És mindent elmondott viszonyukról, a mit Émilie még nem is tudott. A gyónásban minden élénken ki szokott domborodni. És a mint beszélt, új érzelmek ébredtek szívében, támogatva elhatározását. — Ezek az érzelmek ugyanazok voltak, a melyeket akkor érezhetett mikor ezeket a most bevallott bűnös dolgokat véghez vitte. Midőn ezt a voltaképp ártatlan, de mégis titkos ármányt szőtte, nem gondolta meg, hogy a szigorú morál tiltaná az ilyen szerződést egy leánnyal; s hogy mikor arra szoktatta őt, hogy így játszsza ki szüleit, a lehető legveszedelmesebbre neveli őt. Nem gondolta meg, hogy becsületes embernek nincs joga szerelmet vallani, mielőtt nem győződött meg e szerelem állandóságáról, és hogy bár a szenvedély menti az ilyen gyöngeségeket, az izgalomra vágyás mindent sulyosabb beszámítás alá vet. Ezek a szemrehányások ötlöttek elméjébe és ajkára, míg beszélt és Émilie arcán is észrevette, hogy mennyire visszaélt a jó testvér bizalmával. Szűk, teljesen bizalmas körben az ilyen titkolódzások végtelenül megszorítják azokat, a kik előtt mindezt rejtegették. Fresneuné azonban ezért a csalódással határos szomorúságért csakis a leányt egymagát tette felelőssé, s mikor öccse megmondta neki, hogy mit szeretne rábizni, együgyűen így kiáltott föl:

— »Soha se hittem volna, hogy Rosalie ilyenekre vetemedhetik.«

— »Ne íteld őt el,« szólt René szégyenkezve. Aztán elgondolta, hogy kinek a hibája, hogy ez a szerelem titokban maradt. »Én vagyok a bűnös . . .« mondá.

— »Te!« kiáltott Émilie, nyakába borulva. »Te, a jó, a szerető szív nem is volnál erre képes! . . . De megteszem, a mit akarsz és ígérem, hogy csinján fogok eljárni! . . . Jól tetted, hogy hozzám fordultál! . . . Mi asszonyok mindent meg tudunk mondani . . . Valóban az őszinteség kötelez, hogy végét vedd e ferde helyzetnek . . . . Mentől előbb, annál jobb,« mondá aztán; »még ma délután elmegyek Offarelékhez, ha nem találom őt egyedül, megsgom neki, hogy négyszem közt kell beszélünk.«

Émilie, bár bizott ügyességében, jobban meggondolva a dolgot, érezte, hogy nehéz követséget vállalt magára; és a reggelinél arcza oly gondokra vallott, hogy férje jámborul aggódni kezdett, René pedig csak lelkifurdalással tudott rátekinteni. Mert nem volt-e az kegyetlenség, sőt a fájdalomhoz ráadásul megalázás azzal a szegény leánynyal szemben, hogy harmadik valakivel adatja tudtára az igazságot? Mikor nénje, Offarelékhez indulva, utczai öltözetben jött bucsuzni hozzá, egy csöppbe mult, hogy vissza nem tartotta. Még volt rá idő . . . De mégis hagyta menni. És hallotta az ajtó bezáródását. Émilie a fasorban ment, aztán a rue d'Assasba fordult, a

Cherche-Midi felé. De a költő szomorú töprengése csak addig tartott, míg ismét a postás jöttét lehetett várni. Suzanne ma reggelig már bizonyosan megkapta levelét. És ha azonnal felel, válasza itt lehet. . . . Ez a gondolat végét vetette a cserben hagyott kis barátnő iránt való szánalomnak. A sziv bonyodalmas dolog, de a szerelem egyszerűvé teszi. René ama nyugtalanság rohanta meg, melyet minden szerelmes ismer, a falujából parasztleány-kézzel írott levelet váró közkatonától a fiatal trónörökösig, a ki szentimentális levelezést folytat a legelmésebb és legkaczerabb palotahölgygyel. Az ember szeretne rendes foglalkozása után látni; elméje azonban számlálja a perczeket és nem bírja a várakozást. Folyton az órát nézi és elképzel minden eshetőséget. Ha nem szégyelné, minden pillanatban megkérdezné a cselédet: »Nem járt még itt a postás?« Az aggó várakozásban egymást érik az örült föltevések, a lázas képzelődések és a csalódások. A türelmetlenség e tüze a lélekben fölemészt mindent. Mikor Émilie másfél óra múlva visszatért, René úgy meglepődött, mintha egész elfeledte volna, hogy mit bizott rá. Nénjének arcza azonban oly földült volt, hogy az ifju rögtön megdöbbenve kérdezte:

— »Nos?«

— »Megtörtént,« mondá Émilie halkán. »Ah, René, én nem ismertem őt! . . .«

— »Mit felelt?«

— »Nem tett szemrehányást. De sirt. Sirt. És hogyan sirt! . . . Mennyire szeret téged! . . . Anyja a városba ment Angéliquekal . . . Bevásárolni a szombati ebédhez . . . Mily irónia! . . . Én nem megyek el arra az ebédre . . . Mikor Rosalie bebocsátott, azt hittem, rosszul van, úgy elsápadt. . . . Még nem is szóltam egy szót sem, máris mindent tudott. Épp úgy kitalál mindent, mint én veled szemben. Ez a szív jóstehetsége . . . Bementünk szobájába . . . Ez a szoba veled van tele; mindennütt az arczképeid, közös sétáink emlékei és a darabod jeleneteit ábrázoló fametszetek a lapokból . . . Kiméletesen, gyöngéden mondtam meg, miért jöttem. Épp úgy meg voltam hatódva, mint ő . . . Azt mondta: — Jó, hogy épp önt küldte hozzám! Ön legalább nem itél örültnek, a miért úgy szeretem őt . . . — Még ezt is mondta: — Minderre régtől el voltam készülve. Az sok lett volna boldogságnak. . . . És még azt is mondta: — Csak azt könyörögje ki tőle, hogy megtarthassam leveleit . . . — Ne kívánj tőlem többet . . . Féltetek, édes Reném, félek, hogy ez a bánat szerencsétlenséget fog hozni a fejedre . . .«

VI.

At home.

A levél, melyet René a saint-cloudi postára tett, épp azon a reggelen jutott kézhez, mikor a szegény Rosaliera rászakadt az a nagy szerencsétlenség. Suzanne többi levelével együtt kapta meg egy-két perczzel az előtt, hogy férje, mint rendesen, teázni jött. Épp olvasni kezdte, mikor az ajtón bekukkant Paul jó, becsületes képe. »Jó reggelt, Suzon!« kiáltotta vidám, csengő hangon, mint mindig és hozzá tette azt is, a mit néha szokott: »szőke rózsám«. Az Alfred de Musset híres románczára való e czélzás sohasem történhetett meg csók nélkül. Moraines szemében Musset az ifjuságot és a szerelmet képviselte, egy kis gonoszszággal egyetemben, mert ennek a derék fiúnak megvolt az a jámbor bolondsága, hogy szeretett önmaga előtt abban tetszelegni, hogy ő Suzannenak nem férje, hanem szeretője. Ama különös férjek közé tartozott, a kik bizalmasan így szoktak eldicsekedni: »Mindenre megtanítottam a feleségemet; ez az egyetlen mód elejét venni annak, hogy kíváncsi legyen . . .« De

azért épp oly szerelmes volt »szőke rózsájába«, mint mikor először látta; s ez kiérezett a hévségből, mellyel megcsókolta a nyakát. Suzanne elhárította őt magától:

— »Hagyd végigolvasnom ezt a levelet. Addig készítsd el a teát . . .«

Tudta, hogy Paul soha se kérdezősködik levelezéseiről és édes volt melegednie az ifju lángoló vallomásainál. Kétszer is végigolvasta a levelet, aztán összehajtotta és kebelébe rejtette. Mikor az asztalhoz ült, melyen a finom porcelláncsészében már ott szőkült a tea, arcza úgy ragyogott, hogy Moraines évdni kezdett vele és nyersre változtatott hangon így szólt:

— »Ha féltékeny volnék, azt hinném: a szeretőtől kaptál levelet, ugy örülsz . . . És ha tudnád, milyen szép vagy ilyenkor,« folytatta, megcsókolván Suzanne üde karját, mely még mindig meleg és illatos volt a fürdőtől.

— »És ha igaza volna férjem uramnak?« mondá a szép asszony gonoszul mosolyogva. A nőnek isteni boldogság ilyen mosolygással mondani meg az igazat azoknak, a kik nem hiszik el. Ilyenkor a veszély érzése fut végig rajtuk és édesen izgatja idegeiket.

— »De, remélem, legalább csinos legény a szeretőd?« szólt Paul, gyönyörüségét találva ebben a tréfában.

— »Igen csinos . . .«

— »És ugyan hogy hívják?«

— »Maga nagyon kíváncsi. Egyébiránt kutasza ki.«

— »Nem érek rá,« mondá Paul, »sok a dolgom. Édes Suzanne,« szólt azután mély érzelemmel, egyszerre megváltoztatva a hangját, »mily borzasztó lehet az, ha az ember gyanakszik! . . . El birnád képzelni, hogy hivatalomban egész nap ilyesmin töprenkedjem? . . . Különben,« mondta végül, »megbiznám Desforgest, hogy ügyeljen rád . . .«

— »Igazán szerencse, hogy senki sem hallotta azt a tréfálódzást,« gondolta magában Suzanne, miután férje távozott. »Valósággal mániája neki, hogy folyton ilyeneket beszél mindenek füle hallatára! . . .« De annyira örült René levelének, hogy nem is haragudott meg, mint máskor, ha Moraines együgyüsködött. Ilyen e bájos és elmés gonosztevők logikája! Legnagyobb ravaszságukhoz folyamodnak, mikor fehér kezükkel bekötik szemünket s aztán bosszankodnak, ha csetlünk-botlunk. Nem érik be azzal, hogy meg vagyunk csalva, de még azt is követelik, hogy csalódásunk csak bizonyos fokig érjen. Ha a csalódás szertelen nagy, azt már bánják, kelletlenkednek és haragusznak, — jóhiszeműleg. Ez az asszony beérte azzal, hogy szelid szánalommal vont vállat. Aztán kivette a levelet kebeléből és újra elolvasta.

— »Annyi bizonyos,« szólt egész hángosan, »hogy nem közönséges ember . . .«

Ábrándozni kezdett és ismét maga előtt látta a fiatalembert, a mint a Louvrebán Paolo Veronese nagy képe alatt lesi jöttét. Hogy meg volt hatva, mikor pillantása találkozott vele. Mily fiatal volt! Aztán, mikor szerelmet vallott, hogy remegett szép, eleven ajka, melybe ő szeretett volna beleharapni, mint egy gyümölcsbe, miután megczirógatta az arany-pelyhes, üde és mégis férfias arcot! De a gyümölcs még nem érett meg. Várni kellett. Suzanne fölsőhajtott. Számított arra, hogy a költő találkozásuk után rögtön irni fog és pedig szakasztott ilyen levelet. Föltette magában, hogy nem válaszol rá és nem válaszol a másodikra sem. Ezt a második levelet várta egy napig, két napig, három napig. Bármennyire is bizott az érzelem hevében, melyet Renébe sugallt, már félni kezdett, de végre a harmadik nap délutánján, mikor kocsija kirobogott a rue Murilloból, meglátta Renét, ki, mint egykor, az utcasarkon álldogált. Morainesné igyekezett úgy tenni, mintha nem venné őt észre és a kocsisarkába huzódva, legbánnatosabb arcját öltötte magára; szeme álmodozásba merült, profiljának tisztasága pedig elérzékenyített volna egy tigrisét. Kényelmes és százféle csebecbecsével teli kocsija egyszeriben rabszállító szekérré változott, mely áldozatot visz, — a fény, a gazdagság, a szerelem és az erény áldozatát! . . . És nem is igen hazudott, mikor így elvonult a fiatalember előtt. Renét megsápasztotta a három nap izgalma. Suzanne szerette volna megállítani kocsiját

és leszállni, vagy beleültetni a fiatalembert, megmondva neki: »De hiszen én is épp úgy szeretlek téged, mint te engem! . . .« E helyett azonban csak bevásárlásokat tett és látogatóba ment, most már biztosan tudva, hogy a türelmetlenül várt második levél nem fog soká késni. Meg is kapta még az nap este, de épp oly órában, mikor a levél érkezése igazi veszedelemmel járt. Az történt ugyanis, hogy René találkozásuk után azon lázasan teleirt négy oldalt s hogy Morainesné mentől előbb és mentől biztosabban megkapja, öt óra felé közszolgával küldte el; e szerint az inas épp akkor vitte be a levelet, mikor Desforges Suzannenál volt. A báró ez időtáiban gyakran el szokott látogatni barátnőjéhez s mint legtöbbször, most is ajándékot vitt neki: egy gyönyörű régi arany étuit, melyet a Drouot-palotában fődözött fel. A szép asszony alig látta meg René irását a boritékon, elgondolta magában: »Ha a legkisebb fölindulás látszik rajtam, Desforges észreveszi, hogy valami rosszban járok . . .« Mint mindig történni szokott, ha valaki fél, hogy izgatottsága szembe ötlük: még nehezebb volt elpalástolnia érzelmeit. De azért elvette a levelet a tálczáról, egy olyan tekintetet vetett rá, mintha nem is álmodná: ki küldi, aztán fölszakította a boritékot s előbb megnézve az aláírást, gyorsan végigfuttatta pillantását a sorokon; majd fölkel s a levelet a folyondárral diszitett íróasztalra tette a többi közé.

— »Megint kéregető-levél,« mondá, »csoda, hogy mennyit kapok mostanában. És ön, Frédéric, hogyan rázza le az ilyesmit a nyakáról?«

— »Igen egyszerűen,« felelt a báró. »Első izben adok ötven frankot, második izben huszat, harmadik izben semmit . . . A titkárom már tudja, hogy kell velük elbánni . . . A jótékonyság is azok közül a frázisok közül való, a melyekben én nem hiszek . . . . Mintha a szegények pénz hija miatt volnának szegények . . . Maguk az okai, ha elszegényedtek és ön azon nem segíthet . . . . Fogadni mernék, hogy az a valaki, a ki most öntől koldul, életében már legalább is tizszer tehetett volna szert gazdagságra vagy legalább jólétre. Ha ön egész tőkét adna is neki, egynéhány év múlva megint csak odajutna, a hol ma van . . . . Én különben mindig adok, a mennyi csak kell . . . De azt már nem hiszem, hogy az így elköltött pénznek valami haszna lenne . . . Aztán tudom, kik azok a jótékony urak és hölgyek. Tudom, mi a reklám, tudom, mily előkelő összeköttetésekre lehet szert tenni a jótékonyság révén . . .«

— »Hallgasson,« mondá Suzanne, »ön borzasztó egy szkeptikus.« Aztán azzal a finom gunyolódással szólt, a melylyel a hazudni kénytelen nők néha bosszút állanak azokon, a kik őket az ámitásra kényszerítik: »Önt bezzeg nem lenne könnyü hitegetni! . . .«

A báró mosolygott kedvese hizelgésén. Ha gyanuja föl is ébredt volna, ez a mondás bizonynyal

eloszlatja. A legkeményebb férfiaknak is van egy sebezhető helye, a melynek révén mindig le lehet őket győzni: a hiuság. Desforgesnak azonban eszéágában sem volt a gyanakodás. Suzanne épp oly könnyen ámithatta őt, mint René a nénjét. A folyton közelünkben élők nem vesznek észre olyan dolgokat, a melyek az idegennek első pillantásra szemébe tűnének. Az idegen minden kész gondolat nélkül közeledik felénk, míg mindennapos barátaink már véleményt formáltak felőlünk, a melynek igazolásával vagy módosításával nem gondolnak többé. Így történt, hogy a báró teljességgel nem vette észre Suzanne nagy izgatottságát ezen a szokottnál hosszabb látogatáson. Mindenféle klubbeli történeteket mesélt neki, míg a szép asszony minduntalan ürügyet találva járt-kelt a szobában, rá-rápillantva a levélre, melyet aztán boldogan ragadt meg, mikor végre Desforges távozott. »Derék jó ember,« gondolta magában, »de az mégis rettenetes robot, mikor ilyen soká ül a nyakamon! . . .« Két heti szerelem ily hálátlanná bírta tenni. És hosszú, türelmetlen várakozásáért úgy jutalmazta meg magát, hogy mondatról-mondatra, szórul-szóra lassan végigolvasta a fiatalember lázas levelét. Ez most már lángoló könnyörgés volt, esdeklés a női szivhez. Nem beszélt többé barátságról, a kocsiban eljátszott melankóliának megvolt a kivánt hatása. »Ön szeret engem,« írta René, »könyörüljön tehát magán, ha már rajtam nem akar könyörülni.« Suzanne türhetetlen

elbizakodottságnak ítélte volna bárki részéről ezt az érzelmében való nagy hitet; de most nagyon meghatódott. Láta, hogy ebben teljes, kétséget nem szenvedő imádat van. Igen természetes lett volna az is, ha René kegyetlen, kaczer játékkal vádolja őt. A fiatalembernek pedig eszébe sem jutott ilyesmi. »Szegény fiu,« mondta magában, »mennyire szeret engem.« Aztán az összehasonlítás révén Desforges jutott eszébe és egész hangosan folytatta: »Ez annak a legbiztosabb módja, hogy az embert ne csalják meg.« Ismét elővette a levelet. Hangja oly megható volt, oly őszinte fájdalom szólt belőle, és a kis szalon hat órai meghitt világossága ugy földidézte a költőnek és első látogatásának emlékét, hogy Suzanne elgondolta: vajjon nem lenne-e már elég a gyötrődés? — »Nem,« mondta magában, »még nem . . .« Erre az örült levélre csakis azt lehetett volna felelni, hogy jöjjön hozzá, ő pedig maga akart Renéhez menni a kis lakásba, melyet az ifju költő ugy lerajzolt előtte. Az alatt az ürügy alatt, hogy megakadályozza öngyilkosságát, földultan oda fog rohanni. Ezt az ürügyet okvetetlen megadja neki a harmadik levél; Suzanne tehát elhatározta, hogy várni fog, előre örülve a viszontlátásnak. Hirtelen és váratlan megjelenése oly zavarba fogja ejteni René, hogy nem lesz képes semmi reflexióra. És nem kell majd a bukás előtt azokhoz a képtelen bevezetésekhez folyamodni, a melyeket ily tapasztalatlan emberekkel tárgyalni gyüloletes dolog. René

családja különben is ott lesz ugyanabban a lakásban. Suzanne az igazi szerelem e válságában nem lett volna az a végképp romlott asszony, a ki volt, ha ez a körülmény nem adta volna meg tervének a kétszeresen tiltott gyümölcs ingerét. Égő vágyódással várta a harmadik levelet. Az órák gyorsan multak. Szüntelen e gondolattal foglalkozva, ebédekre járt, színházba ment, látogatásokat tett. Jó szerencséje ugy intézte, hogy Desforges, kinek Noirotdoktor alkalmasint prédikációkat tartott, e héten nem kért tőle légyottot a rue du Mont-Thaborba. A szép asszony azért nem titkolta maga előtt, hogy ez csak halasztás. Még ha René kedvese is lesz, amaz ember szeretőjének kell maradnia, a kitől előkelő fényét kapja. Nem nagyobb irtózáttal nyugodott bele ebbe a gondolatba, mint abba is, hogy a Paul felesége. »Bánod is te, mikor nem szeretek mást, csak téged . . .« szokták mondani kedveseiknek a férjes vagy kitartott nők, mikor egy-egy groteszk féltékenykedő jelenetben kitör az osztolni nem akaró férfi ostobasága . . . És e nők sohasem őszintébbek, mint mikor ezt mondják. Jól tudják, hogy annak, ha szerelemből adják oda magukat, semmi köze ahhoz, mikor ezt kötelességből, érdekből vagy akár kék miatt cselekszik. De bár Suzanne nem látott abban semmi rosszat, hogy így megosztja szerelmét, mégis örült, hogy egynéhány napig halaszthatja a dolgot. Boldogan fogja tölteni ez időt, egészen új érzelmének szentelve magát.

Ebben is courtesane volt, olyan teremtés, a ki, mi helyt beleszeret valakibe, a szerelem művésztévé válik és épp oly gyöngéd bizonyos dolgokban, mint a minő rettenetesen gonosz másokban.

— »Csak aztán ne jutott légyen eszébe, hogy elutazzék! . . . .« Erre gondolt, mikor végre megkapta a régtől ohajtott harmadik levelet is, mely véges-végig hosszú szivtépő istenhozzád volt. — egy szemrehányó szó nélkül. Remegett a gondolattól, vajjon nem követte-e René azt a tanácsot, a melyet Napoleon adott az ő császári józan eszével: »Szerelemben az egyetlen győzelem a megfutás.« Mindent egy kártyára tett föl. Úgyan fog-e nyerni? Az, a mit remélt, oly pontosan bekövetkezett, hogy örült is, félt is. A harmadik levélből oly borzasztó kétségbeesés szólt, hogy még ez a tapasztalt, ügyes komédiásné is remegni kezdett, midőn még egyszer átolvasta ama sorokat: hátha René még komolyabb lépésre határozza el magát és csakugyan meg akar halni. Hiába okoskodott, hogy ha a költő elutazott volna, azt bizonynyal meg is írja levelében; hiába vigasztalgatta magát, hogy egy huszonöt éves szép fiatalember nem öli meg magát azért, mert hallgat az az asszony, a kiről azt hiszi, hogy szereti őt, — mégis roppantul aggódott, mikor délután két óra felé a rue Coëtlogonba érkezett. Aznap reggel kapta meg a levelet. De azért egy pillanatra mégis meglepődve állt meg Páris e vidéki zugolya előtt, melynek festőiségében Claude Larcher is úgy gyönyör-

ködött nem rég azon az estén. A szürke, alacsony téli égre szomoruan rajzolódtak a fák letarolt gallyai. A csöndben nem hallatszott egyéb, csak a lebontott házak telkein katonásdit játszó gyermekek kiabálása. A békés utcácska különössége, ez a hallatlan lépés, melyet tesz és az eredmény kétséges volta, mind a végletekig izgatta Suzannet. Mosolyognia kellett volna magán, ha elgondolja, hogy semmi oka sincs azt hinni, hogy a fiatalember ott hon van; ha ugyan nem várja reménytelenül az utolsó levelére érkező választ. Mikor azonban a házmester azt felelte neki, hogy Vincy ur otthon van és megmutatta ajtaját, egyszeriben magához tért. Mint minden igen pozitív asszonyban, benne is férfias határozottság élt. Becsöngetett. Nehéz léptek hallatszottak és előbukkant Françoise. Suzanne máskor bizonytal mosolygott volna az elképedésen, melyet az auvergnei cseléd éppenséggel nem igyekezett palástolni. Egyszer Colette Rigaud is járt a költőnél, arra kérve őt, hogy hirtelenében valami kis változtatást tegyen szerepén. Françoise tehát, mikor első ámulatából fölocsudott, azt hitte, hogy ez is afféle látogatás; és Suzanne hallhatta, a mint a leány beszólt a jobbkézt eső, hátsó ajtón: »René ur, egy asszonyság keresi . . . Igen szép . . . Alkalmasint valami színészné . . .« A fiatalember kijött szobájából és mikor meglátta Morainesné, sápadt lett mint a halál. Suzanne könnyeden osont végig az előszobán, mely Raffet kőrajzai révén való-

ságos kis napoleoni muzeum volt. Besietett a költő szobájába. René a küszöbön félrehuzódott, hogy bebocsássa. Az ajtó bezárult. Maguk voltak.

— »Ön az! Ön! . . .« szólt René. És nézte az elegáns, finom alakot, ki sötét ruhában állt előtte. A fiatalemberen az a nagy lelki háborgás vett erőt, melybe az embert a váratlan események döntik, a legvégsőbb kétségbeesésből a legnagyobb örömet árasztva rájuk. Az ilyen pillanatokban gondolatok és érzelmek forgataga kavarg bennünk, oly erővel, hogy agyunk veleje szinte az örület zsákmányának látszik. A térd rogy, a kéz reszket. Ez a boldogság, — és fáj. René kénytelen volt a falhoz támaszkodni, egyre nézve ezt a bájos arcot, melyről azt hitte, hogy nem fogja többé látni. És valami még jobban megzavarta esztét. Észrevette, hogy a Suzanne keze is reszket egy kicsit, és ez a reszketés most az egyszerű őszinte volt. A szenvedélyes caprice, mely a menyecskét a fiatalemberhez fűzte, azzal a félelemmel elegyedett: hátha megneheztel rá René? És a mikor belépett e szobába, a hol ő előtte asszony bizonynyal még sohasem járt, oly erős volt elhatározása, hogy odaadja magát, a minő csak az ilyen elhatározás lehet. De vannak előre nem látott dolgok, a melyektől a férfi viselete függ. Suzanne igen jól tudta, hogy Renével mindaz igen nehéz lesz, a min a viveurök fitogatott könnyedséggel szoktak keresztülesni. Ez a jámborság tetszett neki, de egyszersmind félt is tőle. Azonban számított az érzé-

kiség bolondságára is, a mely erősebb minden aprólékosságnál. Csakhogy ezt a bolondságot föl kell kelteni a poétában, még pedig észrevétlenül, bár magának is forr a vére. Suzanne, mikor maguk voltak a szobában és René ránézett, egy pillanatig habozott; aztán félig megfélekedezett számításairól, meg magáról, oda borult az ifju kebelére és vállára hajtva fejét, ezt rebegette:

— »Nagyon féltem. Levele megrémitett és eljöttem. Kimondhatatlanul sokat küzdöttem magammal. Végre nem birtam tovább . . . . Istenem, Istenem, mit fog gondolni rólam? . . .«

René karja közt tartotta a remegő asszonyt. Fölemelte azt az imádatra méltó fejet és csókolni kezdte; először a szemét, ezt a szemet, melynek szomorú pillantása, mikor a kocsiban látta, úgy hasogatta szivét, — aztán arcát, melynek ideális vonásai már az első este úgy elbájolták, — végre a száját, mely szerelmesen nyílt meg ajka előtt. Vajjon mit gondolt róla René? . . . Tudott is az valamit gondolni e perczen, mikor az ajkak egyesülése már a nő lángoló, részegítő, teljes birása volt! És Suzanne is mily édesnek érezte ezt a csókot! Az asszonyi diplomácia borzasztó bonyodalmai közepett egy őszinte kívánság növekedett benne nagyra: hogy végre ifju, önkéntelen, természetes és élő szerelemben legyen része. Ez a szerelem René leheletével valójának legmélyéig hatott, úgy, hogy szinte elalélt. Ah, a fiatalság, a megfélekedés mindenről,

a pillanat hatalmas, szó nélkül, gondolat nélkül, mikor megszűnik minden, csak ez a csókban forró érzés nem! Ez a nő, a kit megrontott a legkiábrándítóbb tapasztalás, a ki kedvese volt a vásárolt szerelmektől elaljasodott ötven éves viveurnek; ez a nő, a kinek nem lehetett mentsége a szükség és a ki macchia-vellista courtesane létére oly számítón bánt Renével, mintha sakkjátékot tervezne: ez az asszony is érezte egy pillanatig azt az isteni gyönyörűséget. Azoknak a bűnösöknek, a kik a szerelemben számitanak, az a büntetése, hogy az ilyen pillanatokban eszükbe jut számításuk. Suzanne, bármennyire is megmá-morosította őt ez a csók, csakhamar arra a szomorú józanságra ébredt, hogy nem adhatja meg magát így, mindjárt és nem kevésbbé szomorú bátorsággal kibontakozott az ifju öleléséből:

— »Hadd megyek el innen!« mondá. »Lát-tam önt. Tudom, hogy él. Kérem, hagyjon mennem. Oh, René! . . .« — még sohasem szólította kereszt-nevén, — »ne közeledjék hozzám! . . .«

— »Suzanne,« szólt az ifju, ki e bájós ajakról égő italt szívott magába: a bizonyosságot, hogy szeretik, »ne féljen tőlem . . . Mikor lesz ismét egy ilyen óránk? Esdekelve kérem önt, maradjon . . . Látja,« folytatta kedvesen huzódva hátrafelé, »engedelmeskedem. Engedelmeskedtem önnek akkor is, mikor borzasztó keserves volt! . . . Lám, ön hisz nekem! . . .« mondá, észrevevén, hogy Morainesné arczáról már tünni kezd a félelem. »Akar engemet

boldoggá tenni? . . .« beszélt tovább azon a gyermekes hangon, mely annyira tetszik a nőknek, »üljön ide erre a székre, a melyen én annyit dolgoztam és ha még boldogabbá akar tenni, ne mutassa, hogy csak látogató . . .« Kényszerítette, hogy leüljön, aztán elvette tőle karmantyuját és lesegítette felöltőjét. Suzanne szomorun mosolyogva hagyta, mint a ki enged. Ez a mosolygás a madonna haldoklása volt, utolsó fölvonása az ideál komédiájának, melyet játszott. René levette kalapját is, a felöltőjéhez illő kis toqueot. Aztán letérdelt előtte és azzal a bálványozással nézte, a melyet a nő mindig biztos tudattal idéz föl kedvesében, ha szerelmének oly jeleit adta, a melyek a férfiban egyaránt hizelegnek az érzelemnek és a hiúságnak, a magas és az alacsony szenvedélyeknek. »Szeretnie kell engemet,« gondolta magában a költő, »mert különben nem jött volna hozzám, ő, a ki maga a tisztaság, vallásosság és kötelességtudás.« Egyszerre eszébe jutottak mindama hazudságok, a melyeket Suzanne fegyverül használt vele szemben; és valamennyi egygyel több ok volt, hogy higgyen őszinteségében.

— »Mily boldog vagyok, hogy itt van!« mondá. »Ne féljen, magunk vagyunk. Néném az egész délutánt a városban tölti, a rabszolgáló pedig . . .« — így nevezte François-et, hogy Suzanne mosolyogjon — »a rabszolgáló pedig dolgozik . . . . Ön az enyim . . . Nézze, ez a szoba az én kis királyságom, a hol annyi időt töltöttem! . . . Nincs egy zug, nincs

egy tárgy, mely nem mondhatná el, mennyit szenvedtem önért e napokban . . . Szegény könyveim« — szólt az alacsony könyvesszekrényre mutatva — »rájuk sem néztem többé . . . Ezzel a tollal irtam önnek . . . hozzá sem nyultam azóta . . . Ott ültem, azon a helyen, a hol ön most ül és számolgattam az órákat . . . Istenem, mily keserves egy hét volt ez! . . . De bánom is én, mikor eljött, mikor láthatom! . . . Ó, mily boldog vagyok! . . .«

Suzanne félig behunyt szemmel hallgatta, átengedve magát hangja zenéjének, a kék azonban nem gátolta abban, hogy ne gondolkozzék tervének végrehajtásán. — A veszély vajjon megakadályozza-e az ügyes vívót, hogy a küzdelem porondján is eszébe jussanak a vívóteremben vett leczkék? — René biztatása, hogy maguk vannak, nagy örömet szerzett neki és akkor is örült, mikor végig tekintett ezen a gondosan elrendezett és földiszitett otthonos kishobán, mert abban is csak annak jelét látta, hogy nem csalódott a fiatalember multját illetőleg. Minden szorgalmas, magányos életre, a szép álmokba merült művész nemes és tiszta életére vallott itt. És mindenekfölött maga René tetszett neki, ez az égő szemü ifju, ki oly hizelgő kedvességgel közelített feléje; és érezte, hogy mikor így kölcsönösen megvallják szenvedélyüket, önkéntelenül közelednek céljához, a nélkül, hogy az ő prestige-e csökkenne.

— »Azt hiszi,« szólt Suzanne, »hogy én nem szenvedtem? Minek tagadnám? . . . Leveli? . . .«

Isten a tanum, hogy nem akartam elolvasni. Az elsőt egész nap a zsebemben hordoztam és nem birtam se megsemmisíteni, se föl'bontani. Olvasni irását annyi volt, mint hallani hangját, és én eltökéltem magamban, hogy soha! Hányszor folyamodtam őrző angyalomhoz, hogy adjon nekem erőt feledni önt . . . . Ó, kimondhatatlan sokat küzdöttem! . . .« A madonna most utoljára jelent meg. Fölemelte szemét az égre, mely ez alkalommal a szoba mennyezete volt, hova a fiatal költő diszítés gyanánt apró japáni bábukat aggatott föl. Szép szemében az imént emlegetett őrző angyal szárnya tükröződött, a mint messze, messze röppen. Aztán René felé fordította ezt a szép, kék szemet és a legyőzött sziv egész megadásával mondá:

— »Most már végem van. De nem bánom Nagyon szeretem önt . . . Nem tudok többé semmit csak azt, hogy nem birom elviselni az ön boldogtalanságát . . .«

Görcsös zokogástól rázkódott meg egész teste. Feje ismét odahanyatlott az ifju vállára és René újra csókolni kezdte őt. Suzanne gyermekesen ölelte át nyakát és keblét odaszoritotta melléhez, melyen érezte a sziv őrült dobogását. Láttá René szemében a lázas vágyat, mely a legfélénkebb és legtisztelőbb férfiakat is a leggonoszabb merészségig viszi. Még egyszer mondta: »Hagyjon, hagyjon!« és ki akart bontakozni az ölelésből, de most már az ágy felé hátrált. René magához szoritotta őt és érezte, a

mint e hajlékony test odasimul az övéhez. A szerelem legesztelenebb szavai törtek ajakára és a szenvedélytől megtizszeresedett erejü karokkal kapva föl Suzannet, az ágyra tette, aztán maga is mellé dobva magát, a legégőbb csókokkal halmozta el, míg végre az asszony egészen az övé lett az ölelésben, mely egy huszonöt éves fiut megfoszt eszétől és még attól a tehetségtől is, hogy megfigyelni bírja: vajjon osztoznak-e érzéseiben? Hogyan vehette volna tehát észre e nagy pillanatban René azokat a jeleket, a melyek arra vallottak, hogy kedvese komédiát játszott vele? Már öltözékének intim részei is elárulták, mily szándékkal jött ide. Olyan ruha volt rajta, melynek puha szövetét nem kell félteni a gyürődéstől; fűző helyett csak egy öv; semmi ékszer és semmi kikeményített alsó szoknya, a mi akadályul szolgálhatna, csak csupa lágy selyem és batiszt; valósággal meztelen és szerelemre kész volt ruhája alatt. De az ifju, odatapadva e gyönyörű teremtéshez és a ruha ellenére is megmámorosodva e bájos, fiatal illatos test legtitkosabb szépségeitől, a csöndes szobában, hol a kék rebegései és sohajtásai szinte nagy zajnak tüntek föl, — az ifju nem gondolt arra, hogy jól teszi-e vagy sem, mikor imádja ez asszonyt, és arra sem, hogy megcsalják-e? És vajjon megcsalódhatik az, a ki boldogságban részesül?

VII.

Boldog napok.

Mikor Suzanne távozott a csöndes kis lakásból — René maga nyitott neki ajtót, hogy megkimélje Françoise megrovó pillantásától — már megegyeztek a következő légyottokban. Kiérve az utczára, az okosság azt tanácsolta neki, hogy ne késedelmezzon és igyekezzék mentől előbb odább állani, mint a rue Mont-Thaborban szokta; de most mégis hátratekintett. René a kis kertre nyiló ablak kárpitja mögött állt. A máskor hidegségig okos asszony lelkét úgy áthatotta regényének bűbája, hogy mosolygással és kezének intésével bucsuzott el az ifjutól, ki egyre nézte őt a szobából, hol ő, a nő, úgy diadalmaskodott, mert minden számitása bevált. Suzanne bérkocsiba szállt a rue d'Assas sarkán és mig a Bon-Marché felé tartott, hova fogatát rendelte, végiggondolta beszélgetésük részleteit. És tapsolt magának, oly ügyesnek ítélte viselkedését. Mihelyt egy nő kedvese lett egy embernek, a megelőző dolgok épp oly könnyü és kellemes színben tünnek föl, mint a minő nehezek és kelleetlenek voltak az-

előtt. A birás után e szabódások a szerelem bizonyosságai gyanánt tűnnek föl, mert boldogságot ígérnek. A lángoló ölekezésre s az álszemérem komédiájára következő pillanatokban Suzanne kezdte a támadást és így szólt kedveséhez:

— »Meg kell ígérnie nekem valamit . . . Ha azt akarja, hogy e szerelmet ne rójjam föl magamnak bűnül, esküdjék meg, hogy nem fog miattam társaságba járni. Önnek dolgoznia kell . . . Ön nem ismeri az életet . . . Ha ön fényes tehetségét, lángeszét hiábavaló; hitvány dolgokra pazarolná, én lennék az oka! . . . Ígérje meg nekem, hogy sehova sem fog járni . . . Ígérje meg,« folytatta sugva, »hogy nem megy azokhoz a nőkhöz, a kik a multkor, az este körülrajongták önt . . .«

Mily gyöngéden csókolta meg őt René e beszédért, melyben a művész a jövő alkotásai iránt való hódolatot, a szerelmes pedig a titkos féltékenység lappangó kifejezését látta!

— »Még önhöz se járjak?« kérdezte félénken.

— »Főképp hozzám ne,« mondá Suzanne. »Most már nem birnám elviselni, hogy kezét szoritson férjemmel . . . Ön ért engemet . . .« folytatta, az ifju fürteit simogatva. Suzanne ismét a zsöllyeszékben ült és René a lábához. Az asszony lehajtotta fejét, hogy elrejtse arcát kedvese válla mellett és így sohajtott: »Ne kívánja, hogy többet mondjak.« Aztán egynéhány percz mulva megint megszólalt: »Én barátnője akartam önnek lenni;

barátnő, a ki a szeretett ember életébe örömet, bátorságot, szelidséget, nemességet sugall; barátnő, a ki szeret s a kit titkon szeretnek, messze e csúfolódó és a lélek legszentebb érzelmeit lábbal tipró világtól . . . Nagy hibát követtem el« — és most szép kezébe rejtette arczát — »és bár ne következék belőle a sok aljasság és hitványság, a mit másokban annyira gyűlöltem . . . . Kiméljen meg ettől, René, ha szeret . . . Mert ugy-e szeret? . . .«

A mint a hazudságok e kaczer olvasóját pörgette, láthatta regényes és együgyü bűntársának arczán a gyönyörüséget, melyet az érzelmek e szépsége gerjesztett benne. Ismét körülvette homlokát a madonnai glóriával, melytől csak azért vált meg, hogy szerettesse magát . . . . És összeelegyítve a ravaszsgot a szerelemmel, a legerősebb pozitívizmust a legmélyebb érzelmességgel, rávette az ifjut, hogy állapodjanak meg a következő egyességben, mely egymaga méltó szerelmük költőiségéhez. René, álnév alatt, nem messze a rue Murillotól, kis butorozott lakást bérel, a hol hetenkint kétszer, háromszor vagy négyszer találkoznak. Suzanne Batignollet ajánlotta, de oly ügyesen, hogy a fiatalember azt hihette, hogy neki magának támadt ez az ötlete, mint különben már az előbb is nem egy gondolatról hitte. Az ifju másnap lakás keresésére indult és irt Morainesnének, *poste restante*, megállapított betük alatt, megállapított postahivatalba. Ez a tömérdek sok fölösleges óvatosság mind csak arra való volt,

hogy René lássa: mily rabszolgaságban él az ő szegény angyala — ha ugyan élet az ilyen! »Szegény angyalom,« mondá, mikor Suzanne elfojtotta a férje zsarnoksága ellen való panaszt és a szárazmalomba fogott jószághoz hasonlította magát, »meny-nyit szenvedhettél! . . .« És a nő ismét a szoba mennyezetére emelte pillantását, úgy hogy csak a szeme fehére látszott; és mindezt oly művészién játszotta, hogy a pantomimától meghatódott fiatal-ember még évek múlva is eltöprengett magában: »Hátha őszinte volt?«

Pedig nem is volt szükség erre a remek komédiára, hogy René boldogan kövesse a Desforges ügyes tanítványától kiszabott utat. Édes-örömet és áldozatra készen fogadott volna ő akármilyen tervet, mert szerelmes volt. De Suzanne programja különben is megfelelt a benne lappangó mesterkéltségnek. A viszony titokzatosságán örvendezett a regényolvasó, ki előre gyönyörködve gondolt arra, hogy életében mily rejtelem lesz. A magát munkára serkentő múzsa gyanánt fitogató asszony frázisai pedig hizelegtek az önző írónak, a ki a művészetet össze akarja egyeztetni a szerelemmel s a kéjt az íráshoz szükséges magányossággal és függetlenséggel. A költő a gyötrelém hosszú napjai után végre azt érezte, hogy elméje és szive szárnyra kelt. Oly lázasan boldog volt, hogy a Suzanne látogatása után való este észre sem vette nénje arczán a fájdalmas megdöbbenést. Vajjon mit hallott meg Françoise?

És mit adott hírül asszonyának? Elég az ahhoz, hogy Émilien nagy szenvedés látszott. A regényes, de tiszta asszonyok mély tudatlanságával együtt járnak az ilyes meglepetések. Érdeklődnek a szerelem dolgai iránt, mert asszonyok és szívesen segítik elő oly ismeretségek keletkezését, a melyeket oly ártatlanoknak tartanak, a minők ők maguk. Mikor aztán észreveszik ez ismeretségek szinte szükségszerű, brutális következményeit, meglepődésük szinte mulatságos lenne, ha nem volna oly kegyetlen és oly tiszteletreméltó. Émilie a cseléd leírása után rögtön tudta, hogy ki járt öcscsénél; és a mit Françoise még azután mondott: a hangos csókok, a látogatás hosszú volta, az ágy rosszul eligazított rendetlensége, René égő pillantása és az az ösztön is, mely ily alkalmakkor a legbecsületesebb asszonyokban is fölébred: mindez arra a gondolatra indította őt, hogy Morainesné szeretkezett Renével, itt, náluk! És a családjára, a jámbor polgárasszony föllázadt e gondolat ellen; s egyszersmind eszébe jutottak a Rosalie halavány arczán látott könnyek. És midőn a leányra gondolt, kinek őszinte szerelméről meggyőződött, majd mikor eszébe jutott az ismeretlen, előkelő hölgy, ki mellett együgyűsége oly oktalannul kardoskodott, eltöprengett magában:

— »Hátha csalódott René ebben az asszonyban?«

De egyszersmind testvér is volt, — a gyöngeségig szerető testvér, — és nem bírta volna a

legcsekélyebb korholó szóval sem illetni öcscsét, a kit oly boldognak látott. A múlt napokban mód nélkül sokat aggódott az ifju kétségbeesése miatt. Ez ellentétes érzelmek megakadályozták abban, hogy vallomásra bírja Renét, ki viszont hallgatott, mert a történetek titoktartásra kötelezték. Nem beszélhetett többé Suzanneról. De hogy is fejezhette volna ki szavakkal, a mit iránta érzett! A csendes, polgáris rue des Damesban, Batignolles közepén, a hol Suzanne kívánta, megtalálta a kis lakást. Nem sokára a körülmények is ugy alakultak, hogy nem kellett senki mással foglalkoznia és egészen Suzanne-nak szentelhette magát. Claude Larcher, egyetlen kollégája, a kihez járt, alig egy hét múlva elutazott Párisból. René az utóbbi időben elhanyagolta barátját. Claude este hetedfélkor érkezett hozzájuk, utazóruhában, halaványan, ziláltan és olyan arczczal, mint mikor leggonoszabb válságaiban vergődik. A család épp ebédhez ült.

— »Csak azért jöttem,« szolt Claude, le sem ülve, »hogy kezét szorítsak önökkel. Kilencz órakor a mont-cenisi gyorsvonatra szállok és künn kell ebédelnem a pályaházban.«

— »Soká marad el?« kérdé Émilie.

— »*Chi lo sa?*« felelt Claude. »Igy mondják a szép Olaszországban, a hol én már holnap mulatni fogok.«

— »Nézze meg az ember ezt a boldogot,« kiáltott Fresneau, »a ki Virgiliust a hazájában

olvashatja, a helyett, hogy számár gyermekekkel fordittassa!«

— »Valóban szörnyen boldog vagyok! . . .«
mondá ideges nevetéssel Larcher, mikor René kiki-
sérte őt egész a rácskapuig, a hol málhákkal meg-
rakott bérkocsija várt. »Ez a Colette, ez a Co-
lette! . . .« szólt zokogva. »Emlékszik még, kedves
barátom, mikor nálam járt? . . . Istenem, mily szép
volt akkor az a leány! . . . Az asszonyok rovására
csúfolódott . . . És most engemet az a gyalázat ért,
hogy egy nőre vagyok féltékeny, egy szörnyetegre, a
kivel Colette egynéhány nap óta együtt van: Aline
Raymondra, a kinek bectelenségét egész Páris tudja.
Bepiszkolódik a szám, ha csak kiejtem a nevét. Nem
birtam elviselni ezt a dolgot, és most megyek . . .
Nem volt pénzem, hát fölhajszoltam egy uzorást, a
ki aztán hatvanas kamatra kölcsönzött nekem. Ezt
az alakot beleveszem legközelebbi vigjátékomba . . .
Tudja, mit kellett megvennem ettől az uzorástól,
hogy ismét eladjam neki? Kétszázötven koporsót!
Hát nem rengeteg egy dolog ez? . . . Az uzorás,
egy öreg vidéki nénikém, a kinek elég aljasan kérő-
levelet irtam, kiadóm, a *Revue parisienne*, a kinek
szerződéssel köteleztem magamat, hogy a nevemmel
irok számára . . . Mindebből hatezer frankot kapa-
ritottam össze! Mikor elvisz a vonat, minden kerék-
fordulás a szivemen fog keresztül gázolni, de me-
nekszem Colette elől; és mily édes bosszú lesz az,
mikor Milanoból irok neki levelet, és megtudja, hogy

elmentem! . . . .« Örvendve dörzsölte a kezét, de aztán megint elkomorodott: »Olyan ez, mint a hogy Heine megírta az Olaf gróf balladájában . . . Bizonyosan emlékszik rá: mikor Olaf szerelemről beszél menyasszonyának, a hóhér kint ólálkodik . . . A hóhér mindig ott leskelődött a szoba ajtajában, a hol Coletteet szerettem . . . . De most, hogy szoknya után bolondul és Sapho arczát öltötte, ezt már nem birom el! . . . Isten áldja meg, René, majd csak akkor látjuk egymást, ha meggyógyultam . . .«

És azóta a költő nem hallott hirt boldogtalan barátjáról, kire főképp akkor gondolt, mikor összehasonlította az imádatra méltó Suzannet a veszedelmes, kegyetlen színésznővel. Claude távozása egygyel több ok volt neki, hogy ne járjon többé a Théâtre-Française folyosójára. Minek is hallgatta volna a sértéseket, a melyekkel Colette bizonyosan elárasztja szökevény kedvesét. Így aztán végképp szakított a világgal, hova őt Larcher beszerezte. A *Cicisbeo* szerzője Suzanne iránt való szerelmében megfeledkezett az udvariasság legelemibb kötelességeiről is. Nemcsak hogy nem tette le névjegyét a hölgyeknél, a kik őt oly szívesen hívták meg, de még magához a grófnéhoz sem látogatott el. Komofné elég nagyuri hölgy és elég jó asszony volt ahhoz, hogy megbocsássa a művész-emberek ilyen helytelenségeit. »Unatkozott nálam . . .« gondolta magában s nem hívta meg többé, bár nem haragudott rá. Egyébiránt mostanában egy orosz spiri-

tista zongorás foglalta el, a ki azt állította, hogy egyenes összeköttetésben van Chopin lelkével. René e mellett még az a szerencse is érte, hogy Offarelné megharagudott, a mért sem ő, sem Émilie nem ment el a hires ebédre, a melyhez az asszonyság egy álló hétig vásárolgatta össze a szükségeseket Páris minden részében. Fresneau egymaga volt jelen az ebéden.

— »No hiszen gyönyörű expediczióba küldtél te engemet!« mondá feleségének a jó ember, mikor hazatért. »Ha a migrainedet emlegettem, Offarelné úgy áááogatott, hogy belém halt a szó. Mikor meg azt mondtam, hogy René azért nem jött el, mert egy beteg barátjánál van — a mi, elismerem, elég ostoba kifogás, — az asszonyság azt kérdezte: Melyik kastélyban? — És egész ebéd alatt nem tett egyebet, mint hogy a szegény Claudeot szapulta. Leszedett róla minden becsületet . . . . Hogy önző, hogy rossz modora van, hogy megrontotta az egészségét, hogy nincs jövője és tudom is én, mit darált még . . . S ha legalább nem lett volna az az istenverte piquet! . . . Mert a vén hunczut Offarel megint nyert tőlem . . . . Igaz, ott volt Passart is. Juttasd eszembe, hogy majd ajánljam bátyánknak, a Szent-András-iskolába . . . Derék fiu. Azt veszem észre, hogy a kis Rosalie vonzódik hozzá . . .«

Émilie meg nem állhatta, hogy el ne mosolyodjék férje bámulatos éleslátásán. Offarelné valamikor gyakran panaszkodott neki, hogy a fiatal

rajztanár Rosalie után sovárogo. Bizonyosan az utolsó pillanatban hívták meg e jó fiut az ebédre, annak bizonyosságául, hogy ha René elmarad, van ám kéznél más udvarló is. Offarelék ezután teljes két hétig nem mentek Fresneauékhoz, bár máskor minden harmadnap bevonultak ebéd után. Mikor aztán végre mégis eljöttek a szokott órában, velük volt az említett Passart ur, egy nagy, ügyetlen, szőke, szeplős, félénk, pápaszemes legény. Émilie azonnal megértette, hogy mire való ez a közös látogatás: féltékeny akarták tenni Renét. Az asszonyosság rögtön el is árulta ez együgyü haditervet, mikor így szólt:

— »Az uramnak ma este dolga van, tehát Passart ur sziveskedett magára vállalni, hogy lovgom legyen . . . Rosalie, adj helyet Passart urnak magad mellett . . .«

A szegény Rosalie nem találkozott Renével, mióta Émilie azokat a kegyetlen dolgokat mondotta neki. Mig a rue de Bagneuxból a rue Coëtlogonba értek, folyton remegett és érezte, hogy szive szörnyen dobog; rövid volt az ut, de neki mégis végtelennek látszott. Rosalie összeszedte erejét, egy oldalpillantást vetett volt vőlegényére, mintegy azt akarva megmondani, hogy ő nem felelős anyja silány számításáért. Aztán leült egy sarokba, maga elé tett egy széket és hidegen mondá:

— »Szükségem van erre a székre, hogy rátegyem a pamutot . . . Passart ur nem fog megfosztani tőle . . .«

— »Van itt hely,« szólt közbe Émilie, s hogy a szegény, bátor leánykát kiségitse a zavarból, magamellé ültette a fiatalembert. Rosalie, bár igen jól tudta, hogy rettentő kellemetlenség vár rá otthon, makacsul nem engedelmeskedett és nem játszotta a neki szánt szerepet. Pedig mily természetes lett volna, hogy csupa elkeseredésből ehhez a kis bosszúhoz folyamodják. Az igazán gyöngéd és szeretni tudó nőkben azonban nincs meg ez az elkeseredés. Irtóznak a gondolattól, hogy féltékenynyé tegyék a férfit, ki őket elhagyta, mert e végett mással kellene kaczerkodniok; és ezt a gondolatot nem bírják elviselni. Mily isteni bizonyosága a szerelemnek ez a rendületlen hűség, mely a nőt a férfi örökös bánatának tárgyává teszi! Örökös bánat! . . . — De mikor a jelenről és a közvetlen hatásról van szó, ezek a főségesen szerető nők helytelen uton járnak és a kaczerak boldogulnak. Mikor évek multak és a megöregedett szerető végigpillant emlékein, az összehasonlítás révén megtudja, hogy ki volt az az egyetlen nő, a ki sohasem akart neki fájdalmat okozni, — még azért sem, hogy visszahódítsa. Addig a rossz nők után bolondul, a kik a féltékenység lealjasító és megboszorkányozó varázsitalát itatják vele. Renének mentsége volt az, hogy legalább azt hitte: igazi szerelemnek hódol, mikor Suzanneért föláldozta Rosaliet. Mikor nénje másnap magasztalta előtte a leány nemes viseletét, őszintén s egyszersmind végtelen együgyü hiúsággal csak ennyit mondott:

— »Igazán sajnós, hogy ily szép érzelem kárba vész!«

— »Bizony sajnós!« ismételte Émilie sohajtva.

A költő, ha egyébre is bir gondolni, mint szerelmére, ezen a sohajtáson észrevehette volna, hogy nénje most már mennyire máskép gondolkozik Morainesnérol. De egész lelkét szerelme töltötte be. Ő most ugy fogta föl, hogy neki kétféle napjai vannak: a mikor Suzannenal találkozik és a mikor nem láthatja őt. Ez utóbbi napokon, melyek gyakoribbak voltak, későn kelt föl, mert reggel sokáig ábrándozva heverészett ágyában. Érezte magában az állati energia fogyását, mely az érzéki szerelemnek kikerülhetetlen következménye. Aztán öltözködésével bibelődött, oly aprólékossággal, melyen a tapasztalt aszszony egymagán is észreveszi, hogy a fiatalembernek kedvese van. Mikor befejezte az öltözködést, madonnájának irt. Suzanne azt a kedves kötelelességet róttára, hogy gondolatait naplóba jegyezze az ő számára. Ő maga soha egy sort sem irt az ifjunak. »Ügyelnek rám és nincs egy pillanatom, mikor egyedül lehetnék!« ezt mondta. René, mig aprólékos leveleit irta Suzannenek, bánkódott, hogy kedvesétől nem kaphat választ. Miért? Azt maga sem tudta. A mindig saját szerelmének tükrébe néző érzelgős Nárczisz pozitúrája igen megfelelt hiúságának. Mert hiu volt, mint az írók legtöbbje. Suzanne nem figyelte meg eléggé a költő természetének anomáliáit, hogy számithatott volna e hiúságra. Örömet olvasta René

naplóját, mert a csókok emléke elevenedett meg e sorokban. Mikor az ifju elvégezte istenségéhez intézett napi imádságát, már elérkezett a reggeli órája. Reggeli után elment a Richelieu-utczai könyvtárba, lelkiismeretesen adatokat gyűjteni *Savonarolá-*jához, melybe ismét beléfogott. Szakadatlanul dolgozott darabján, néha egész estig. Dolgozott, — de nem érezte többé azt a tollába ömlő teljes tehetőséget, mint a *Cicisbeo* idejében. Elmultak a napok, mikor az ötletek egymást üzték elméjében, a képek a valóság vonalaival és színeivel támadtak előtte, az emberek jártak-keltek s az írás könnyü, de hatalmas mámorra vált, melyből kimondhatatlan édes fáradsággal ébredt föl. Renének most szinte fájdalmasan meg kellett feszítenie egész elméjét, hogy megalkossa a darab egy-egy jelenetét; és ez az erőlködés még gonoszabb lett, mikor versbe kellett szednie a prózában elkészített vázlatot. Tehetségének nem voltak többé oly szerencsés kitörései, mint valamikor. És ennek megvolt a maga több oka. Elsőben a fizikai: a viszonzott szerelemmel járó erőfeszítés; — aztán az erkölcsi: hogy folyton Suzannal foglalkozott és nem birta feledni egy pillanatig sem; — és végre az értelmi, a legfontosabb: a költő, bár maga sem tudta, a siker hatása alatt volt, — ez pedig gyilkos dolog a legszebb tehetségekre nézve is. Ha tervezgetett, ha irt: kezdett a közönségre gondolni. Képzeletében előtte volt az első előadás estéje, a nézőtér, a hirlapírók a földszinten,

az előkelő világ népe és földszinti páholyában Morainesné. Előre hallotta a tapsot, mely a drámaírókat épp úgy demoralizálja, mint a regényírókat a kiadások száma. Az elérendő hatás víziója foglalta el benne amaz önzetlen és természetes érzés helyét, hogy azért fessen, mert gyönyörűség festeni; holott ez az eleven művészet legfőbb föltétele. Fiatal létére még nem volt meg az a kézi ügyessége, melynek segítségével az irodalom veteránjai, minden fölmelegedés nélkül, lángoló szenvedélyü dolgokat tudnak irni és tévedésbe ejtik a legélesebb látású kritikusokat is. René gondolatok forrását kereste magában, de hiába. Drámája nem akart fölépülni elméjében természetesen, magától, szükség szerint. A bakkecskéképü firenzei barát, a félelmes VI. Sándor pápa, a heves Michelangiolo, a fájdalmas Macchiavelli és a rettentő Cesare Borgia tragikus alakjai nem elevenedtek meg előtte, hiába halmozta egymásra az adatokat, a jegyzeteket és a törlésekkel teli papirosokat. Ilyenkor letette tollát; nézte az ablakkárpit csipkéjén át lekéklő eget és hallgatta a ház lármáját. Egy-egy ajtó becsapódott, Constant játszott, Françoise pörölt, Émilie lábujjhegyen suhant, Fresneau pedig nehéz léptekkel járkált. René perczekben azt számlálgatta, hogy még hány óra választja el a legközelebbi légyottól.

— »Ó, mennyire szeretem őt!« mondá, még jobban növelve szenvedélyét a hévvel, melylyel e szavakat egész hangosan kiejtette. Aztán gyönyör-

ködve gondolt a kis hónapos lakásra, a hol ez a lázas türelmetlenséggel várt légyott lesz. E lakás fölfedezésében sokkal szerencsésebb volt, semmint Suzanne tőle, a tapasztalatlantól remélte. A fészkecske három szobáját elég csinosan rendezte be a háziasszony, Malvina Raulet, egy barna, körülbelül harminczöt éves urnő, kinek diskrét modora, szinte apáczás öltözködése, lágy hangja, nyájas tekintete eleve meghódította Renét. Rauletné asszony özvegynek mondta magát és hivatalosan abból a kis tőkéből élt, melyet a néhai Raulet hagyott rá. Ez a néhai Raulet különben mesebeli személy volt; s ha a foglalkozását tudakolták, az asszonyság ezzel a bizonytalan mondással felelt: »Üzletekkel bibelődött.« A ravasz, furfangos háziasszony igazában sohasem volt férjnél. Most egy komoly uriember tartotta ki; egy családos orvos, kit Malvina annyira megigézett előkelő külsejével s alkalmasint titkos bájaival is, hogy a derék férfi minden hónapban ötszáz frankot fizetett neki, mindig elsején és pontosan, mintha valami tisztviselői fizetésről volna szó. Malvina rendszerető nő létére azzal növelte jövedelmét, hogy nagy lakását ketté osztotta s három szobát bérbe adott. Az egyik lehetett szalon, a másik hálószoba, a harmadik öltöző. Minthogy a lakásnak két ajtaja nyílt a lépcsőre, e három szobának is külön bejárata volt. A csaknem díszesnek mondható butorzatra igen szomorú módon tett szert az érdeemes hölgy. Álló tiz évig szeretője volt egy örültnek és rendes fizetést

húzott a családtól, a mely nem akarta, hogy a boldogtalan ember tébolyodottságát hivatalosan konstatalják. Mikor az a szerencsétlen meghalt, Malvina megkapta az előre kikötött huszezer frank végkielégítést és mindent, a mi a házban, borzalmas mesterségének színhelyén volt. René sohasem tudta meg, micsoda félelmes és ocsmány dolog lappang ez életben. De ugyan hány szép fiatalember sejti ebben a nagy Párisban, hogy micsoda történetük van azoknak, a kik kész szerelmi buvóhelyekkel szolgálnak pénzért! A költő is első pillantásra tudta, hogy ez a kifogástalan külsejű hölgy tisztán látja szándékát. Azt mondta Rauletnének, hogy versaillesi lakos, de hetenkint két-három napot Párisban kell töltenie. Csupa gyermekességből ama regény hősének nevét választotta álnévül, a mely őt fiatalságában úgy elragadta: *Mademoiselle de Maupin* paradox d'Albertjának nevét. Mikor ezt a nevet oda irta a szerződés alá, kalapja az asztalon volt s az agyafurt háziasszony azonnal meglátta benne az igazi név kezdőbetűit.

— »Ha d'Albert ur kívánja, mondá, az én cselédem szolgálhatja ki s ez esetben havi ötven frankkal több lenne a bér . . .«

Ezt a szertelen követelést oly ártatlanul hangoztatta a különben is annyira tiszteletreméltónak látszó hölgy, hogy René nem mert ellenkezni. De azért mégis bizalmatlanul tekintett rá, — most először. Az asszonyság egész megjelenése semmi-

képpen sem vallott arra, hogy ki akarja használni a házasságtörést. Sötét, csinos szabásu, de igen egyszerű ruha volt rajta. Öve mellé dugott órája olyan nyaklánczon függött, a minőt egykor igen kedveltek a francia polgárcsaládokban, és a mely bizonyosan szeretett édes anyjáról maradt rá örökségképpen. Nyakán, a médaillon üvege alatt, egy ősz hajfürt fehérlett, nyilván boldogult atyjáé. A hosszú ujjaira huzott selyem félkesztyü alól kicsillogott a jegygyűrű. Megjegyzendő, hogy ennek az előkelő özvegynek, az orvoson kívül, két igen fiatal szeretője is volt: egy joghallgató és egy nagy divatáruházban szolgáló boltoslegény. Ezek az urak azt hitték, hogy Malvinában igazi urihölgyet birnak, a kit szigoru erkölcsü család őriz. A két szerető a hölgy budgetjéhez olyan apró dolgokkal járult, minők egy-egy vendéglőbeli ebéd, kocsikázások, apróbb ékszerek és páholyok. Mindez azonban nem gátolta az erényes teremtést, hogy ne figyelmeztesse az ál d'Albertt:

— »Kérem, ez igen csendes ház. Ön fiatal ember,« mondta mosolyogva, »tehát ne vegye rossz néven, ha kikötöm, hogy minden legkisebb zaj a lépcsőn, főképp este, a szerződés fölbontására adna okot . . .«

René elpirult e szavak hallatára. Végtelen jámborságában remegett, hogy a tiszteletreméltó özvegy az első légyott után rögtön fölmond neki. E nevetséges félelme indithatta arra, hogy, mikor az első légyott után Suzanne távozott, valami ürügy

alatt bement háziasszonyához. Malvina oly nyájas udvariassággal fogadta őt, mint a ki nem tud semmit, nem ért semmit, nem látott semmit, bár az utczára nyíló ablakon át szemével kísérte Moraines-nét. Párisi szemnek elég volt látni e nőt. Malvina azonnal tudta, hányadán van: lakója egy előkelő, még pedig nagyon előkelő hölgy kedvese. A fiatalemberen azonban, bár diszesen öltözködött, se a haj, se a szakáll vágása, sem egész föllépése nem vallott arra a különös valamire, a mi az igen uri családbeli fiuk sajátja. Malvina azt kezdte sejteni, hogy a lakást nem a szerető fizeti, hanem az asszony és most már bánta, hogy miért nem kért többet a havi ötszáz franknál, meg a szolgálatért járó ötvennél. — Egész lakásáért évi ezernégyszáz frankot fizetett, mindenestül pedig negyvenöt frank bért kapott! — Különben azzal vigasztalta magát, hogy a mit a réven vesztett, majd megnyeri a vámon: a fűtésen, az ágyneműn és az ételeken, ha a fiatalember néha ott reggeliz.

— »Ez igen derék, előzékeny nő . . .« mondá René, mikor Suzanne kérdezősködött Rauletnéről. És ugyan miért ne lett volna igaza? Miért vetette volna, Claude módjára, pesszimista analízis alá e nőt, előre elképzelve, hogy mint fog majd zsarolni? Malvina ugyan megvásárolható, kaján, kerítő természet volt, de egyszersmind polgárasszony is, a ki őszintén vágyik a tiszteletre és mihelyt megfutotta pályáját, visszatér szülővárosába, Tournonba és ott

föltétlen tisztességes életet fog folytatni. Minden nagyobb gazság elkövetésétől megóvta az a gondolat, hogy holmi pör talál támadni, a mibe az ő neve is belekeveredik. A tisztesség kultuszát anyyira vitte, hogy a házmester számára egy bonyodalmas hazudságot fundált ki lakójáról. Suzanne és René fiatal házaspár lett, a ki egész éven át falun lakik és távoli rokona a boldogult Rauletnak. És minden kérés nélkül két kulcsot adott az ál d'Albertnek, csakhogy ne legyen kénytelen szóba állani a házmesterrel. René nem kutatta a szivesség igaz okát.

A fiatalemberek nem szoktak okoskodni, ha passzióiknak kedvező dolog történik. Így aztán veszedelmes utakra tévednek, de legalább leszakasztanak minden virágot. Mikor a költő végigment Párison, a rue des Damesbeli kis lakás felé, oly zene szólt szívében, hogy nem hallhatta a gyanu szomorú hangjait. Csaknem minden reggel volt légycttjuk. René sohasem töprenkedett azon, hogy a napnak miért épp e szakát választotta Suzanne. Az igaz ok az volt, hogy a menyecske ilyenkor tudott legbiztosabban kiszökni Desforges őrizete alól.

A higienikus báró a délelőttöt legdrágább kincsének: egészségének szentelte. Vívó-leczkét vett, lovagolt, sétált. A kétarczu madonna, ki apróra ismerte ez embert, tudta, hogy Desforges épp olyan rabja ennek a higienének, mint Paul a hivatalúak.

És gonosz örömmel képzelte el, a mint azon egy időben férje hivatalbeli íróasztalánál ül, »kitünő barátja« angol kanczán üget, az ő kis Renéje pedig vásárolni megy a virágos boltba, hogy legyen mivel földiszíteni szerelmük kápolnáját. Többnyire rózsákat vett. Piros rózsát, minő kedvesének ajka, halavány rózsát, minő Suzanne arca a fáradtság pillanataiban, eleven, üde rózsákat, melyek illata még bágyadtabbá teszi az ölelések bágyadtságát.

Mikor Morainesné a szerelmes rejtett fészek felé ment, tudta, hogy ifju kedvese már az ablakban áll és hallgatja a bérkocsik robogását. Mily boldog lesz, ha végre az ő kocsija áll meg a kapu előtt!

Fölmegy a lépcsőn és René maga nyit neki ajtót, hogy egy pillanatot se veszítsen el. Aztán magához öleli és némán csókolja őt, a fátyol csipkékjén át keresve üde bőrét, ajakát. És hogy imádta Suzanne azt az égő vágyódást, azt a lázas birni akarást, a melylyel az ifju levetkőztette őt, hízelve, czirógatva . . . . A menyecske legnagyobb csábító ereje és legfőbb ügyessége az volt, hogy még a leggonoszabb zabolátlanságok közepett is megőrizte arcának ártatlan, szűzies kifejezését. Ez a tiszta arcz mintha nem is tudott volna arról, a mi történik; s az ideális fizionómia révén, mely sohasem változott, bukás nélkül lehetett René szerelmi tanító-mestere, mintegy vele egyszerre fődözve föl az érzékek életének titokzatos világát.

Ez az érzéki szenvedély volt viszonyának őszinte háttere.

E miatt lettek oly gyakoriak e légyottok is, melyekre ez a különös teremtés boldog, minden mardosástól ment lélekkel járt el. Államférfiú leánya lévén, nyilván öröklés révén tartozott a cselekedni tudó teremtések fajához, melynek uralkodó vonása, — ha lehet így kifejezni, — a megoszlás tehetsége. E teremtések teljesen ki bírják használni a jelent és sem a mult, sem a jövő nem zavarja érzésüket.

A ma divatos pongyola beszéd igen jó mondással fejezi ki a pillanatnyi feledés e különös tehetségét; úgy hívja: »elvágni a fonalat«.

Suzanne összefogta életének ama részét, a melyet Paul hágy neki és a melyet Desforges hágy neki. Az alatt az idő alatt, mikor Renének adta magát oda, csakugyan egész valójával a Renée volt, úgy fölfüggesztve rendes életét, hogy okoskodnia kellett volna, ha meg akarja tudni, hogy hazudik-e; és gondolt is ő a lelkiismeret komor okoskodásaira, mikor agya velejét a kéj hatalmas ópiuma bódította el! . . .

Itt voltak, ő és kedvese, egymás karjában, a lebecsátott függönyök mögött; s az ifju imádta e nőt, kinek szépsége kápráztatta, előkelősége rajongóvá tette.

Szerette gyöngéd bőrét és harisnyájának selymét, puha kebelét és ingének batisztját, illato

lehelletét és karpereczének zafirjait, szőke haját és az apró gyémántokkal teli tekenősbéka fésücskéket, a melyeket fürtjei közé tűzött.

És az asszony bálvány gyanánt imádtatta magát és kéjesen vonaglott a csókok rája özönlő áradatában.

Ezek a szerelmes csókok nem voltak olyan megszámlált, kimért, rendszerbe fogott csókok, mint a Desforges csókjai; — és mindig ujak voltak, nem oly ismertek és egyhanguak, mint a Paul csókjai; — huszonöt éves ifju adta őket égő hévvel, üdén, oly tiszta szájjal, mint akár a magáé és mily édes költőiségű szerelmes szavakat mondott melljük! Isteni gyönyörűség volt ez az elfásult courtesanenak.

Dél felé végre föl kellett öltöznie és René gyermekesen komorna gyanánt szolgált neki, imádatlaltal nézve, hogyan szedi rendbe haját, mielőtt fölvenné ruháját.

Suzanne vékony fekete satin vállfűzőben állt ott, két szép karját fölemelve. Puha, illatos, kissé rövid selyem alsószoknyája alól kilátszott formás lába. René hozzá közelített és ajka érintette meztelen vállát, mely megremegett, mielőtt eltűnt volna a ruhaderék hipokrita szövete alatt . . . .

És mikor Suzanne távozott, a költő ottmaradt egész nap; Rauletnétől reggelit hozatott a szalonba, azt hitetve el magával, hogy dolgozni fog, — csakugyan elhozta irásokkal teli táskáját, — de

voltaképp csak azért nem ment el, hogy gyönyörködjék a hálószoba emlékeiben, melynek rendetlensége arról győzte meg, hogy nem álmodott!

Csak napszállatkor indult haza felé, végig egész Párison, mely már csillagos kezdett lenni az átlátszó esti levegőben oly fényes lámpavilágtól és isteni fáradtsága a legnagyobb kéj volt, melyben egyesült vagy széteszlott a többi!

— Vége a második kötetnek. —

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM.

	Lap
I. A madonna-arcz másik fele	1
II. Egy jóhiszemü komédiásné	22
III. A kelepczében	42
IV. Vallomások	60
V. Kegyetlen őszinteség	77
VI. At home	97
VII. Boldog napok	115

OSZK

Magyar Nemzeti Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK